อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายขู่ ศรีนิลทา

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

พุธที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๑๕

เวลา ๑๗.๐๐ น.

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

นายบู่ ศรีนิลทา

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันพุธที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๑๕

เวลา ๑๗.๐๐ น.

นายบู่ ศรีนิลทา

ชาตะ ๑๖ กันยายน ๒๔๕๓

มตะ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔

เฉลิมวิทย์ บุญเรือง

๙๖๖๗ เทศบาลนคร ๘๑ ซอย

๑๐๖๗ อิมพีเรียล ๖๗ ซอย

ประวัติ

นายบู่ ศรีนิลทา

ตามทะเบียนของทางราชการ พ่อเกิดวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๕ ที่บ้านเหล่าหลวง ตำบลเหล่าหลวง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด แต่พ่อบอกว่า คุณย่าแจ้งปีเกิดของพ่อคลาดเคลื่อนไป ๒ ปี ปีเกิดจริงของพ่อคือ พ.ศ. ๒๔๕๓ พ่อเป็นบุตรคนสุดท้องของคุณปู่ด้วงและคุณย่าสีทา ศรีนิลทา พ่อมีพี่ร่วมท้อง ๗ คน รวมทั้งพ่อด้วยเป็น ๘ คน คือ

๑. นายปาน ศรีนิลทา ถึงแก่กรรม

๒. นายพรหมา ศรีนิลทา ถึงแก่กรรม

๓. นางบัพพา หล้าเนตร ถึงแก่กรรม

๔. นางพิลา แก้วตรีวงศ์

๕. นายอินทร์ ศรีนิลทา ถึงแก่กรรม

๖. นางอ่อนสา เสียมหงษ์ ถึงแก่กรรม

๗. นายบัวภา ศรีนิลทา

๘. นายบู่ ศรีนิลทา ถึงแก่กรรม

พ่อเข้าเรียนหนังสือเป็นครั้งแรกเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๒ ที่โรงเรียนประชาบาลวัดบ้านเหล่าหลวง ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านที่พ่อเกิด หลังจากพ่อเข้าเรียนหนังสือได้ ๑ ปี คุณปู่ก็ถึงแก่กรรม พ่อเรียนอยู่ที่โรงเรียนนี้ ๓ ปี ก็จบหลักสูตรชั้นประถมปีที่ ๓ ซึ่งเป็นชั้นประถมบริบูรณ์ในขณะนั้น เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมบริบูรณ์แล้ว คุณย่าได้พาพ่อไปฝากไว้กับพระที่วัดแห่งหนึ่งในตัวจังหวัดร้อยเอ็ดและให้พ่อเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมปีที่ ๑ ที่โรงเรียนประจำจังหวัดร้อยเอ็ด พ่อเรียนที่โรงเรียนนี้อยู่ ๕ ปี ในตอนกลางปีของปีที่ ๕ พ่อสอบ

ชั้นมัธยมปีที่ ๕ ได้ จึงได้เลื่อนชั้นขึ้นไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ ๖ ในระหว่างครึ่งหลังของปีการศึกษานั้น ด้วยเหตุที่พ่อไม่มีโอกาสได้ศึกษาตามหลักสูตรของชั้นมัธยมปีที่ ๖ ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา และไม่มีเวลาพอที่จะศึกษาให้ทันเพื่อนในชั้นมัธยมปีที่ ๖ ได้ พ่อจึงสอบชั้นมัธยมปีที่ ๖ ไม่ได้ในตอนปลายปีของปีการศึกษานั้น คุณย่าจึงได้ให้พ่อย้ายไปเข้าเรียนในโรงเรียนฝึกหัดครูมูลกสิกรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด พ่อเรียนอยู่ที่นั่น ๒ ปี ก็จบหลักสูตรประโยคครูมูลกสิกรรม (วุฒิ ป.) และได้เข้ารับราชการเป็นครูจัตวา รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ ที่โรงเรียนวัดบ้านสูงยาง ตำบลสูงยาง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ และได้ยึดอาชีพครูตั้งแต่บัดนั้น พ่อสอบเลื่อนชั้นเป็นครูตรีได้เป็นที่ ๑ ของจังหวัด และได้รับการเลื่อนชั้นเป็นครูตรี เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ พ่อก็สอบเลื่อนชั้นเป็นครูโทได้อีก แต่ยังไม่ได้รับการเลื่อนชั้น เพราะไม่มีตำแหน่ง พ่อได้ลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เนื่องจากสุขภาพไม่ดี รวมเวลาที่พ่อปฏิบัติราชการทั้งสิ้น ๔๑ ปี ๕ เดือน ๑๕ วัน

พ่อมีประวัติการศึกษาที่ดีเด่น เพื่อนร่วมชั้นและครูอาจารย์ของพ่อกล่าวขวัญถึงพ่อในเรื่องนี้อยู่เสมอ พ่อสอบได้ที่หนึ่งแทบทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการสอบซ้อมหรือการสอบไล่ ในการสอบบรรจุและสอบเลื่อนชั้นในระหว่างที่พ่อรับราชการ พ่อก็ได้รับคำชมเชยจากกรรมการสอบว่าเป็นผู้ที่มีปฏิภาณดีเป็นประจำ สำหรับวิชาคณิตศาสตร์ พ่อเคยเล่าให้ลูก ๆ ฟังว่า พ่อไม่เคยถูกหักคะแนนเลยในการสอบแต่ละครั้ง พ่อมีความเชื่อมั่นว่าการศึกษาเป็นรากฐานของการเป็นพลเมืองดีและการอยู่ดีกินดีของมวลมนุษย์ พ่อจึงได้เสียสละทุกอย่าง แม้กระทั่งความสะดวกสบายส่วนตัว เพื่อให้ลูกทุกคนของพ่อได้รับการศึกษามากที่สุดที่จะมากได้ พ่อได้ตั้งปณิธานไว้ว่า จะส่งลูกทุกคนให้ศึกษาจนจบปริญญาตรี ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สูงมาก สำหรับผู้ที่มีรายได้น้อยและมีลูกหลายคนเช่นพ่อ แต่ด้วยความกระเหม็ดกระแหม่และความเสียสละอย่างใหญ่หลวงของพ่อ เป้าหมายนี้ของพ่อจะเป็นจริงอย่างสมบูรณ์ในไม่ช้านี้ พ่อได้ปรารภกับลูก ๆ เสมอว่า การศึกษาเป็นมรดกชิ้นเดียวที่พ่อสามารถจะให้ได้แก่ลูกทุกคน

พ่อปฏิบัติราชการด้วยความตั้งใจ ซื่อตรง และเสียสละตลอดเวลา เมื่อสิ้นปีแรกของการปฏิบัติราชการของพ่อ ปรากฏว่านักเรียนชั้นประถมบริบูรณ์และชั้นอื่น ๆ ของ

โรงเรียนที่พ่อสอน สอบไล่ได้มากกว่าที่เคยเป็นมาเป็นอย่างมาก (ข้อสอบชั้นประถมบริบูรณ์ในขณะนั้น เป็นข้อสอบของจังหวัด) ด้วยเหตุนี้ พ่อในฐานะที่เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ จึงได้รับการพิจารณาจากทางราชการให้ได้รับ ประกาศนียบัตรประโยคครูประถม (วุฒิ ป.ป.) เป็นกรณีพิเศษโดยไม่ต้อง สอบและได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูใหญ่ใน ๓ ปีต่อมา นอกจากนี้ พ่อยังเป็นผู้ที่มีหัวริเริ่ม ปฏิบัติราชการอย่างมีหลักการ และได้ติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการสาขาครูอยู่เสมอ โรงเรียนที่พ่อเป็นครูใหญ่จึงเป็นโรงเรียนที่ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งในด้านหลักสูตร วิธีการสอน และอุปกรณ์การสอน และได้รับคำชมเชยจากผู้บังคับบัญชาของพ่อเสมอว่าเป็นโรงเรียนตัวอย่าง ในระหว่างที่ทางราชการได้จัดให้มีการดำเนินงานของโรงเรียนประชาบาลในรูปของกลุ่มโรงเรียน พ่อก็ได้รับเลือกจากทางอำเภอให้รับหน้าที่ประธานกลุ่มอีกหน้าที่หนึ่ง เพื่อรับผิดชอบในการดำเนินงานของโรงเรียนประชาบาลในละแวกใกล้เคียง ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ ๗ โรงเรียน

พ่อเป็นครูของลูกทุกคน ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน เพราะลูกทุกคนเรียนที่โรงเรียนที่พ่อเป็นครูใหญ่จนกระทั่งจบชั้นประถมบริบูรณ์ (ประถมปีที่ ๔) จึงได้ย้ายไปอยู่กับลุงในตัวจังหวัด เพื่อศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษา ในระยะนั้นแม่เป็นครูประจำชั้นประถมปีที่ ๑ และพ่อเป็นครูประจำชั้นประถมปีที่ ๔ ดังนั้น ลูกทุกคนจึงโชคดีเป็นพิเศษที่มีแม่เป็นผู้ให้ กอไก่ ขอไข่ ซึ่งเป็นการเปิดม่านให้ลูกก้าวขึ้นสู่โลกของการศึกษา และมีพ่อเป็นผู้ตกแต่ง ซ่อม และต่อเติมให้ลูกมีพื้นฐานที่แน่นแฟ้นสำหรับก้าวขึ้นสู่ระดับการศึกษาที่สูงขึ้น นอกจากลูกของพ่อแล้ว กว่าร้อยละ ๘๐ ของพลเมืองปัจจุบันของหมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนที่พ่อเป็นครูใหญ่ก็เป็นศิษย์ของพ่อและแม่ด้วย

พ่อเป็นที่รักและเคารพของครูผู้ร่วมงานและของชาวบ้านทุกคน เพราะพ่อปฏิบัติงานอย่างมีหลักการ ยึดถือเหตุผลและความยุติธรรมเป็นสำคัญในการพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ส่งเสริมความก้าวหน้าของครูผู้ร่วมงานทุกคนโดยเสมอภาค และให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำแก่ชาวบ้านทุกคนอย่างเป็นกันเอง เมื่อมีการขัดแย้งกันในหมู่บ้าน พ่อได้รับการขอร้องให้เป็นผู้ดำเนินการไกล่เกลี่ยแทบทุกครั้ง และผลการไกล่เกลี่ยของพ่อเป็นที่พอใจ

ของคู่กรณีเสมอ วิธีการดำเนินชีวิตครอบครัวของพ่อเป็นสิ่งที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยึดถือเป็นแบบฉบับ ชาวบ้าวบ้านในหมู่บ้านที่เป็นภูมิลำเนาของพ่อ จึงมีการศึกษาดี มีศีลธรรม มีความสามัคคี และอยู่กันด้วยความสงบสุขเสมอมา

พ่อเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษในด้านการช่างต่าง ๆ ของใช้ในบ้าน พ่อทำเองแทบทุกชิ้น และสิ่งใดที่พ่อทำเองแข็งแรงและทนทานมาก เพราะพ่อรู้จักสังเกตจุดอ่อนแอของสิ่งของต่าง ๆ และพยายามแก้ไขจุดอ่อนแอเหล่านั้นเสมอ ศาลาวัดหลังปัจจุบันของหมู่บ้าน พ่อเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง บ้านที่พ่อและแม่อยู่อาศัยพ่อก็ออกแบบเองและควบคุมการก่อสร้างเอง เมื่อออกแบบอาคารและของใช้ต่าง ๆ พ่อคำนึงถึงความทนทานและความสะดวกในการใช้เป็นสำคัญ บ้านและของใช้ของพ่อจึงทนทานและน่าอยู่น่าใช้ ในด้านลายไทย พ่อก็มีความสามารถเป็นพิเศษ ทุกครั้งที่มีการประกวดการตกแต่งบ้องไฟในหมู่บ้าน พ่อต้องรับหน้าที่เป็นช่างตกแต่ง และบ้องไฟที่พ่อตกแต่งได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดเสมอ โต๊ะ เก้าอี้ กระดานดำ และของใช้อื่นๆ ของโรงเรียน สวนใหญ่พ่อเป็นผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้าง

พ่อเป็นคนที่สุขุมรอบคอบมาก ก่อนที่จะตัดสินใจเรื่องใด ๆ พ่อจะต้องไตร่ตรองโดยละเอียดด้วยเหตุผลเสมอ งานต่าง ๆ ของพ่อทั้งงานส่วนตัวและงานในหน้าที่ราชการส่วนใหญ่จึงไม่มีข้อบกพร่อง นอกจากกรณีที่เป็นเหตุสุดวิสัยจริง ๆ พ่อมีความกระเหม็ดกระแหม่และความอดทนเป็นเลิศ พ่อเคยเล่าให้ลูก ๆ ฟังว่า ในระยะต้น ๆ ของชีวิตสมรสของพ่อนั้น พ่อและแม่รับประทานอาหารเพียงวันละ ๒ มื้อ เพื่อประหยัดรายได้ที่น้อยอยู่แล้วไว้ให้ลูก เสื้อผ้าของลูกทุกคนในขณะที่ลูกเรียนชั้นประถมและชั้นมัธยม แม่เป็นผู้ทอผ้าเอง และบางครั้งก็ตัดเย็บให้ลูกเอง พ่อทำงานได้ทุกอย่างที่เป็นสัมมาชีพและสนับสนุนให้ลูกทุกคนทำตาม พ่อได้เล่าให้ลูกฟังเสมอถึงเรื่องการออกทำงานล้างชามบ้าง ทำความสะอาดบ้านเรือนและอาคารบ้าง ของบุคคลทุกคนในสกุลร็อกกิเฟลเล่อร์ในระหว่างโรงเรียนปิดภาคเรียน แม้ว่าสกุลนี้จะเป็นสกุลที่มั่งคั่งที่สุดในโลกก็ตาม พ่อเคยให้ลูกของพ่อหลายคนไปรับจ้างขุดบ่อและทำงานกรรมกรอื่น ๆ ในระหว่างปิดเทอม ซึ่งเป็นการฝึก

ที่ประทับใจลูก ๆ มาก พ่อเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในความเสมอภาคของมวลมนุษย์ เด็กลูกหลานของชาวบ้านที่พ่อจ้างไว้ช่วยงานได้รับการเลี้ยงดูเสมือนหนึ่งลูกหลานของพ่อเองเสมอ และเมื่อลูก ๆ กลับไปเยี่ยมบ้านในระหว่างปิดภาคเรียน พ่อได้ให้ลูก ๆ ทำงานทุกอย่างร่วมกับเด็กที่พ่อจ้างไว้ช่วยงานเสมอ

พ่อได้สมรสกับแม่ (นางคูณ นามสกุลเดิม ศรีตะวัน) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ที่บ้านหนอกเม็ก ตำบลเหล่าฮก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ขณะนั้นพ่ออายุ ๒๑ ปี และแม่รับราชการเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนวัดบ้านเหล่าฮก เมื่อได้สมรสกับพ่อแล้ว แม่ได้ย้ายไปรับราชการเป็นครูที่โรงเรียนวัดบ้านสูงยาง ที่พ่อทำหน้าที่รักษาการในตำแหน่งครูใหญ่ พ่อและแม่ได้ตั้งรกรากที่บ้านสูงยาง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พ่อและแม่มีลูก ๗ คน คือ

๑ **นายสว่าง ศรีนิลทา** วุฒิ ศ.บ. , M.A. ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งหัวหน้ากองวิชาการและวางแผน กรมการขนส่งทางบก กระทรวงคมนาคม สมรสกับ นางเพลินใจ (นามสกุลเดิม กาญจนสุวรรณ)

๒ **นายสำอาง ศรีนิลทา** วุฒิ B.S.A. cum laude, M.S. , Ph. D. ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่ง อาจารย์เอก คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี สมรสกับนางเรืองอุไร (นามสกุลเดิม บุญบงการ)

๓ **ด.ช. อุทัย ศรีนิลทา** ถึงแก่กรรมเมื่อมีอายุประมาณ ๑ เดือน

๔ **นายวิฑูรย์ ศรีนิลทา** วุฒิ วท. บ. (วนศาสตร์) ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งนักวิชาการป่าไม้ตรี โครงการพัฒนาป่าไม้ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตร สมรสกับนางสมจิต (นามสกุลเดิม แก้วมาลา)

๕. **นายสุธน ศรีนิลทา** วุฒิ น.บ. สมรสกับนางพรพรรณ (นามสกุลเดิม บุญสม)

๖. **น.ส.มงคล ศรีนิลทา** ปัจจุบันเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๗. **น.ส.อนงค์ ศรีนิลทา** ปัจจุบันเป็นนิสิตชั้นปีที่ ๒ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ่อมีหลานที่เกิดกับลูกของพ่อ นับถึงปัจจุบันรวม ๕ คน เรียงตามลำดับอายุได้ดังนี้

๑. **ด.ญ แสงจิว ศรีนิลทา บุตรนายสว่างและนางเพลินใจ**

๒. **ด.ญ. กิดานันท์ ศรีนิลทา ,, ,, ,,**

๓. **ด.ช. ฉันทัชย์ ศรีนิลทา , ,, ,,**

๔. **ด ญ. ชุติเมษฎ์ ศรีนิลทา บุตรนายสำอาง และนางเรืองอุไร**

๕. **ด.ช. ภาณุพล ศรีนิลทา บุตรนายวิฑูรย์และนางสมจิต**

ชีวิตสมรสของพ่อราบรื่นดีมาก ลูก ๆ ไม่เคยเห็นพ่อและแม่เป็นปากเสียงกันเลย พ่อเอาใจใส่ต่อครอบครัวเป็นเลิศ หลังจากเลิกงานแล้ว พ่อจะอยู่บ้านเป็นประจำเพื่อช่วยแม่ทำงานบ้าน และดูแลลูก ๆ สิ่งที่พ่อเป็นห่วงมากที่สุดได้แก่ลูก ๆ และแม่ ทุกครั้งที่แม่หรือลูกคนใดไม่สบาย พ่อจะเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด และหาทางรักษาเยียวยาทุกวิถีทางจนหายเป็นปกติเสมอ บางครั้งพ่อต้องอดนอนตลอดคืนเป็นเวลาหลายวันติดต่อกัน เพราะความเป็นห่วงแม่หรือลูกที่ไม่สบาย ทุกอย่างที่เป็นความสุขของแม่ และของลูก ที่พ่อสามารถจะให้ได้ หรือหามาให้ได้ในทางสุจริต พ่อจะให้หรือหาให้เสมอ ลูก ๆ จึงได้รับความอบอุ่นอย่างที่สุดเมื่อได้อยู่กับพ่อและแม่ และมีความรู้สึกว่าเป็นการฝืนใจจริง ๆ ที่ต้องจากพ่อและแม่ไปศึกษาต่อ

เนื่องจากพ่อดำเนินชีวิตด้วยความตรากตรำในระยะแรกของชีวิตสมรสของพ่อ เพราะความเป็นห่วงครอบครัว สุขภาพของพ่อในระยะหลัง ๆ จึงไม่ค่อยจะดี พ่อต้องเข้ารับการผ่าตัดใหญ่ถึง ๓ ครั้ง ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นการผ่าตัดกระเพาะอาหาร เพราะกระเพาะอาหารเป็นแผล ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นการผ่าตัดถุงน้ำดี เพราะมีนิ่วในถุงน้ำดี และครั้งสุดท้าย เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๓ เป็นการผ่าตัดลำไส้ใหญ่ เพราะมีพังผืดที่เกิดจากการผ่าตัดครั้งก่อน ๆ รัดลำไส้ใหญ่ หลังจากการผ่าตัดครั้งสุดท้ายแล้ว สุขภาพของพ่อเริ่มซุด มีอาการอ่อนเพลีย เบื่ออาหาร และนอนไม่หลับเป็นประจำ ลูก ๆ ได้พาพ่อไปรับการตรวจจากแพทย์โดยละเอียด แต่ก็ไม่พบว่ามีอะไรผิดปกติในร่างกายของพ่อ ประกอบกับระยะนั้นเป็นเวลาที่แม่ถึงแก่กรรม ทั้งแพทย์และลูก ๆ จึงเชื่อกันว่า ความไม่สบายของพ่อเกิดจากความกระทบกระเทือนทางจิตใจที่ต้องสูญเสียแม่ และคาดกันว่าพ่อคงจะสบายขึ้นจนหายเป็นปกติเมื่อเวลาผ่านไป แต่แทนที่จะดีขึ้น ความไม่สบายของพ่อกลับมีแต่ทรงกับซุด จนพ่อต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลอีก เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ในระหว่างที่อยู่โรงพยาบาล แพทย์ผู้รักษาก็ดำเนินการตรวจโดยละเอียดอีก และก็ไม่พบว่ามีอะไรผิดปกติในร่างกายของพ่ออีกเช่นกัน คราวนี้พ่ออยู่โรงพยาบาลประมาณ ๑ เดือน อาการก็ดีขึ้น จึงได้ออกจากโรงพยาบาลเมื่อถึงเดือนกุภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔ อาการในลักษณะเดิมก็กลับมาอีก คราวนี้หนักมากจนพ่อเพ้อตลอดเวลา ลูก ๆ จึงได้นำพ่อเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลอย่างรีบด่วน และแพทย์ได้ตรวจพบว่าสาเหตุแห่งความไม่สบายของพ่อนั้น คือมะเร็งในตับซึ่งได้ลุกลามไปจนถึงปอดแล้ว แพทย์ได้ให้การรักษาพยาบาลอย่างเต็มความสามารถ แต่ก็ไม่อาจช่วยให้อาการของพ่อดีขึ้นได้ ตลอดระยะเวลานับตั้งแต่ที่พ่อมีความอ่อนเพลีย เบื่ออาหาร และนอนไม่หลับ ลูก ๆ ทุกคนได้เฝ้าดูแลพ่ออย่างใกล้ชิด และได้พยายามทุกวิถีทางที่จะช่วยพ่อ ได้ลองวิธีการรักษาพยาบาลแทบทุกอย่าง แม้กระทั่งการใช้ยาจีน แต่ก็ไม่สำเร็จ ในที่สุด พ่อก็สิ้นใจด้วยอาการอันสงบเมื่อเวลา ๕.๐๐ น. ของวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่ตึกวชิราวุธ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ท่ามกลางความเศร้าสลดของลูก ๆ และญาติมิตรทุกคน รวมอายุจริงของพ่อได้ ๖๐ ปี ๕ เดือน ๘ วัน

การสูญเสียพ่อ นำความเศร้าสลดใจมาสู่ลูก ๆ มากเป็นพิเศษ เพราะลูก ๆ เพิ่งสูญเสียแม่ไปยังไม่ทันจะครบปี และลูก ๆ ได้ตั้งปณิธานไว้ว่าจะช่วยกันอย่างเต็มที่ ทำหน้าที่แทนแม่ในการปรนนิบัติดูแลพ่อให้ได้รับความสุขมากที่สุด เพราะเป็นความหวังอันสุดยอดของลูกทุกคนที่จะได้เห็นพ่อและแม่ดำเนินชีวิตด้วยความสุขสบายในช่วงสุดท้ายของชีวิต ลูก ๆ ดีใจมากที่พ่อได้ลาออกจากราชการ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ ซึ่งขณะนั้นอายุจริงของพ่อ ๖๐ ปี แต่อายุตามทะเบียนของทางราชการ ๕๘ ปี เพราะลูกทุกคนได้พยายามเกลี้ยกล่อมให้พ่อและแม่หยุดทำงานและย้ายเข้ามาอยู่กับลูก ๆ ที่นครหลวง เป็นเวลานานแล้ว แต่ด้วยความเป็นห่วงลูกคนที่ยังไม่จบการศึกษา พ่อต้องปฏิเสธข้อเสนอของลูก ๆ เสมอ เมื่อพ่อได้ตัดสินใจลาออกจากราชการ ลูก ๆ จึงดีใจ เพราะคาดว่าคงจะได้เห็นพ่อมีความสุขเสียที แม้ว่าจะเป็นเพียงเวลาที่อาจไม่นานนักก็ตาม แต่ความหวังและความคาดหมายของลูก ๆ ก็ต้องแตกสลายอย่างสิ้นเชิงเพราะแม้แต่การเริ่มต้นของช่วงชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุขกายสบายใจของพ่อ ลูก ๆ ก็ยังไม่ทันที่จะมีโอกาสได้เห็น แม้แต่การปรนนิบัติดูแลพ่ออย่างใกล้ชิดเพื่อให้พ่อได้รับความสุขกายสบายใจ ลูก ๆ ก็ยังไม่มีโอกาสที่จะได้เริ่มกระทำ ลูก ๆ ยังปรับตัวให้เข้ากับสภาวะของการขาดแม่ยังไม่ได้ดี ก็ต้องสูญเสียพ่อไปอีกคนหนึ่ง ความสลดใจของลูก ๆ จึงมากยิ่ง เกินกว่าที่จะบรรยายให้ถูกต้องดวยวาจาหรือด้วยตัวอักษรได้

คุณความดีของพ่อที่มีต่อลูก ต่อแม่ ต่อสังคม และต่อประเทศชาตินั้น ประทับแน่นในจิตใจของลูกทุกคนอย่างไม่มีวันที่จะเสื่อมคลาย และเป็นสิ่งที่ลูกทุกคนภูมิใจ และยึดถือเป็นตัวอย่างที่จะปฏิบัติตาม ลูกทุกคนภูมิใจที่ได้เกิดเป็นลูกของพ่อ และขอตั้งจิต

อธิษฐานให้คุณงามความดีทั้งหลายที่พ่อได้ประกอบไว้จงยังผลให้ดวงวิญญาณของพ่อเข้าสู่สุคติในสัมปรายภาพ เทอญ ขอดวงวิญญาณของพ่อจงรับทราบด้วยว่า ลูกของพ่อทุกคนจะดำเนินชีวิตด้วยความสุจริต และเต็มความสามารถ จะรักใคร่ ปรองดองกัน และเอาใจใส่ช่วยเหลือกันและกัน อย่างดีที่สุด ตามที่พ่อได้ปรารถนาไว้ ลูกทุกคนขอเป็นลูกของพ่อตลอดไป

ลูกทุกคนของพ่อ

คำปรารภ

ในการพิมพ์หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุ่ ศรีนิลทา ผู้เป็นบิดาของข้าพเจ้านี้ ข้าพเจ้าและน้อง ๆ ตลอดจนญาติผู้ใกล้ชิดเห็นว่าควรจะพิมพ์สิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อชีวิตประจำวันของทุกคน จึงได้เลือกเรื่องทางธรรมะ อันเป็นเครื่องเกื้อกูลบำรุงจิตให้ตั้งอยู่ในความดีความชอบ เรื่องความรู้ทางแพทย์ อันเป็นความรู้ที่จำเป็นในการป้องกันและกำจัดโรคภัยไข้เจ็บที่คนเราทุกคนไม่อาจจะเลี่ยงได้ และเรื่องความรู้ทางพุทธศาสนพิธี อันเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตประจำวันของเราชาวไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนทุกคน สำหรับเรื่องทางธรรมะนั้น ส่วนหนึ่งได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าคุณพระราชชัยกวี (พุทธทาส ภิกขุ) อีกส่วนหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่น้องชายของข้าพเจ้าได้รับจากการอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนา เรื่องความรู้ทางแพทย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับโรคมะเร็งซึ่งเป็นโรคที่ทำให้พ่อถึงแก่กรรม และได้รับความอนุเคราะห์จาก นายแพทย์ อำนวย เสมรสุต โดยความช่วยเหลือของ พ.ต. นายแพทย์ สุนันท์ อินทรกำแหง เรื่องสุดท้ายคือความรู้ทางพุทธศาสนพิธีได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าคุณธรรมโสภณ แห่งวัด บวรนิเวศวิหาร ข้าพเจ้าในนามของลูก ของพ่อทุกคน ใคร่ขอถือโอกาสนี้กราบ ขอบพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระราชชัยกวี ท่านเจ้าคุณธรรมโสภณ นายแพทย์ อำนวย เสมรสุต และ พ.ต. นาย แพทย์ สุนันท์ อินทรกำแหง ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าและน้องทุกคนขอแสดงความขอบพระคุณอย่างสุดซึ้งต่อท่านผู้ใหญ่ที่เคารพ พร้อมทั้งญาติมิตร ทั้งหลายและท่านผู้มีเกียรติอื่นๆทุกท่านตลอดจนแพทย์และพยาบาลทุก ๆ ท่าน ที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อช่วยเหลือในกิจทั้งปวงด้วยความเมตตาและเต็มใจ นับตั้งแต่ที่พ่อเริ่มเจ็บป่วยเป็นต้นมา และที่ได้กรุณาให้เกียรติมาร่วมในพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมและในพิธีพระราชทานเพลิงศพของพ่อในครั้งนี้ ข้าพเจ้าและน้องทุกคนรู้สึกตื้นตันใจจนไม่อาจหาคำอันใดมาพรรณนาความรู้สึกในพระคุณอันล้นพ้นเหล่านั้นของท่านทั้งหลายได้ จึงใคร่ขอจารึกไว้ ณ ที่นี้ด้วย หากการต้อนรับบกพร่องและไม่ทั่วถึง ข้าพเจ้าและน้องทุกคนใคร่ขออภัยด้วย

อนึ่ง ข้าพเจ้าและน้องทุกคนขอตั้งจิตอธิษฐานอุทิศประโยชน์อันใด อันจะเกิดจากการบำเพ็ญกุศล และกิจอื่นทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการนี้ ให้เป็นปัจจัยกิจ ในอันที่จะสัมฤทธิ์สวัสดิสุข สนองแก่พ่อ ตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ จงทุกประการ

สว่าง ศรีนิลทา

สารบาญ

หัวข้อธรรมในคำกลอน

ของ

พุทธทาสภิกขุ

อะไรที่ไหน

อัน **ความงาม** มีอยู่ตาม หมู่ **ซากผี**
อัน **ความดี** อยู่ที่ **ละ** สละยิ่ง
ความ **เป็นพระ** อยู่ที่เพียร **บวชเรียนจริง**
นิพพาน ดิ่ง อยู่ที่ **ตาย** **ตายก่อน** เอย ฯ

บุญเป็นอะไร

สิ่งนั้น ๆ เป็นเหมือนของเกลื่อนกลาด ที่เป็นบาปเก็บกวาดทิ้งใต้ถุน
ที่เป็นบุญมีไว้เพียงเจือจุน ใช้เป็นคุณสะดวกดายคล้ายรถเรือ
หรือบ่าวไพร่มีไว้ใช้ใช่ไว้แบก กลัวตกแตกใจสั่นประหวั่นเหลือ
เรากินเกลือใช่จะต้องบูชาเกลือ บุญเหมือนเรือมีไว้ขี่ไปนิพพาน
มิใช่เพื่อไว้ประดับให้สวยหรู เที่ยวอวดชูแบกไปทุกสถาน
หรือลอยล่องไปในโลกโอฆกันดาร ไม่อยากข้ามขึ้นนิพพานเสียดายเรือ ฯ

ยามไหนก็ได้

ยามจะได้ได้ให้เป็นไม่เป็นทุกข์ ยามจะเป็นเป็นให้ถูกตามวิถี
ยามจะตายตายให้เป็นเห็นสุดดี ถ้าอย่างนี้ไม่มีทุกข์ทุกวันเอย ฯ

หมายเหตุ :

ได้ให้เป็น คืออย่าได้เพื่อเอามาเป็นตัวกูหรือของกู เหมือนที่เขาได้ ๆ กัน

เป็นให้เป็น คืออย่าเป็นด้วยรู้สึกยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ว่ากูเป็นนั่นเป็นนี่ไปตามนั้นจริง ๆ แม้ที่สุดแต่การเป็นบิดามารดา

ตายให้เป็น คือตายชนิดที่ไม่ตาย แต่กลับเป็นอยู่ตลอดกาล และต้องเป็นการกระทำชนิดที่เรียกว่า ตายเสียก่อนตาย คือตายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนแต่ร่างกายแตกดับ ฯ

ชาวบ้าน–ชาววัด

อันชาวบ้านทำงานเพื่อกามเกียรติ จึงเกิดความตึงเครียดจนสั่นเสียว
ส่วนชาววัดมุ่งขจัดไปท่าเดียว มิให้เกี่ยวเกียรติกามมุ่งงามธรรม

จึงเกิดมีเครื่องวัดวัดชาวบ้าน ด้วย "เงิน" "งาน" "อดอยาก" หรือ "อิ่มหนำ"?
ส่วนเครื่องวัดชาววัดวัดกิจกรรม ว่าเขาทำให้ว่างได้เท่าไรแล

ถ้าชาววัดฮึดฮัดมุ่งกามเกียรติ มันน่าเกลียดแสนกลคนตอแหล
ถ้าชาวบ้านเกียจคร้านงานเชือนแช ก็มีแต่ทุกข์ทนหม่นหมองไป
จึงขอให้ชาวบ้านเป็นชาวบ้าน ผสมผสานเกียรติกามตามวิสัย
ให้ชาววัดเป็นชาววัดขจัดไกล เพื่อพ้นภัยเกียรติ–กามงามนักเอย ฯ

การงาน

อันการงานคือค่าของมนุษย์ ของมีเกียรติสูงสุดอย่าสงสัย
ถ้าสนุกด้วยการงานเบิกบานใจ ไม่เท่าไรรู้ธรรมฉ่ำซึ้งจริง
ตัวการงานคือตัวการประพฤติธรรม พร้อมกันไปหลายส่ำมีค่ายิ่ง
ถ้าจะเปรียบก็เหมือนคนฉลาดยิง นัดเดียววิ่งเก็บนกหลายพกเอย ฯ

กิเลสคุย

คุยเสียดีที่แท้แพ้กิเลส น่าสมเพชเตือนเท่าไรก็ไม่เห็น
ว่าเป็นทาสกิเลสอยู่เช้าเย็น จะอวดเป็นปราชญ์ไปทำไมนา
ค้นธรรมะหาทางออกอุ้มกิเลส น่าสมเพชจริง ๆ เที่ยววิ่งหา
ตำรานี่ตำรานั่นสรรหามา ได้เป็นข้ากิเลสไปสมใจเอย ฯ

จริงซี่ !

จริงซี ! เราบ้าบอก ธรรมกัน
เพราะเหตุที่ธรรมนำ โลกแล้
ห่างทุกข์สบศุขทัน ใจอยาก
เป็นศุขที่เที่ยงแท้ จุ่งเห็น ฯ

ธรรม, ธรรม, ธรรมเท่านั้น ที่สมาน
โลกนี้โลกหน้าเย็น ยิ่งน้ำ
ใครคบเสพธรรมฐาน- คู่ชีพ
ตนศุขเมียลูกซ้ำ ศุขตาม ฯ

รสแห่งความเปลี่ยนแปลง

สันดานจิตย่อมเวียนเปลี่ยนเสมอ มันเฝ้าเพ้อหาใหม่ใฝ่กระสัน
จะเปลี่ยนรสเปลี่ยนที่เปลี่ยนสิ่งอัน- แวดล้อมมันเปลี่ยนเวลาเปลี่ยนอารมณ์
รสของความเปลี่ยนแปลงแฝงเจืออยู่ จึงได้ดูเป็นรสที่เหมาะสม
เป็นรสแห่งอนิจจังช่างลับลม ไม่รู้ถึงจึงงมว่าเลิศดี ฯ

มองแต่แง่ดีเถิด

เขามีส่วนเลวบ้างช่างหัวเขา จงเลือกเอาส่วนที่ดีเขามีอยู่
เป็นประโยชน์โลกบ้างยังน่าดู ส่วนที่ชั่วอย่าไปรู้ของเขาเลย
จะหาคนมีดีโดยส่วนเดียว อย่ามัวเที่ยวค้นหาสหายเอ๋ย
เหมือนเที่ยวหาหนวดเต่าตายเปล่าเลย ฝึกให้เคยมองแต่ดีมีคุณจริง ฯ

ตาบอด–ตาดี

หมู่นกจ้องมองเท่าไรไม่เห็นฟ้า ถึงฝูงปลาก็ไม่เห็นน้ำเย็นใส
ไส้เดือนมองไม่เห็นดินที่กินไป หนอนก็ไม่มองเห็นคูถที่ดูดกิน
คนทั่วไปก็มองไม่เห็นโลก ต้องทุกข์โศกหงุดหงิดอยู่นิจสิน
ส่วนชาวพุทธ์ประยุกต์ธรรมตามระบิล เห็นหมดสิ้นทุกสิ่งตามจริงเอย ฯ

ตัวกู–ตัวสู

อันความจริง "ตัวกู" มิได้มี แต่พอเผลอมันเป็นผีโผล่มาได้
พอหายเผลอ "ตัวกู" ก็หายไป หมด "ตัวกู" เสียได้เป็นเรื่องดี
สหายเอ๋ยจงถอนซึ่ง "ตัวกู" และถอนทั้ง "ตัวสู" อย่างเต็มที่
มีกันแต่ปัญญาและปรานี หน้าที่ใครทำให้ดีเท่านี้เอย ฯ

ของกู–ของสู

อันความจริง "ของกู" มิได้มี แต่พอเผลอ "ของกู" มีขึ้นจนได้
พอหายเผลอ "ของกู" ก็หายไป หมด "ของกู" เสียได้เป็นเรื่องดี
สหายเอ๋ยจงถอนซึ่ง "ของกู" และถอนทั้ง "ของสู" อย่างเต็มที่
ของเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาทุกนาที เพราะไม่มีของใครที่ไหนเอย ฯ

สหายเอ๋ย !

สหายเอ๋ย "ตัวเรา" มิได้มี แต่พอเผลอ "ตัวเรา" มีขึ้นมาได้
พอหายเผลอ "ตัวเรา" ก็หายไป หมด "ตัวเรา" เสียได้เป็นเรื่องดี
สหายเอ๋ย ! จงถอนซึ่ง "ตัวเรา" และถอนทั้ง "ตัวเขา" อย่างเต็มที่
ให้มีแต่ปัญญาและปรานี อย่าให้มี "เรา–เขา" เบาเหลือเอย ฯ

ต้นสนเฒ่า

เมื่อมันยังไม่ได้เป็นพุทธะ   ต้นสนเฒ่าก็ยังจะอืดอาดฝั้น
เอื่อย ๆ ไปได้สนุกทุกคืน– วัน   พอเหมาะครันเป็นพุทธได้ในพริบตา
มนุษย์เราเบาความยามสบาย   ก็ไม่ใฝ่ฝึกธรรมตามวาสนา
จนแก่เฒ่าเข้าเขตของมรณา   ก็พะว้าพะวังวาย "ตายเปล่า" เอย ฯ

เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง

จงทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง   ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น
กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน   ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที
ท่านผู้ใดว่างได้ดังว่ามา   ไม่มีท่าทุกข์ทนหม่นหมองศรี
"ศิลปะ" ในชีวิตชนิดนี้   เป็น "เคล็ด" ที่ใครคิดได้สบายเอย ฯ

ปากอย่างใจอย่าง

มีปากอย่างใจอย่างหนทางศุข   ไม่เกิดทุกข์เพราะยึดมั่นฉันแถลง
ว่าคำพระพุทธองค์ทรงแสดง   อย่าระแวงว่าฉันหลอกยอกย้อนเลย
อย่ายึดมั่นสิ่งใด ๆ ด้วยใจตู   ว่าตัวกูของกูอยู่เฉย ๆ
ปากพูดว่าตัวกูอยู่ตามเคย   ใจอย่าเป็นเช่นปากเอ่ยเหวยพวกเรา ฯ

บ้า ดี

ยิ่งทำดีจะยิ่งมีนรกมาก   ถ้าใจอยากดีเด่นเป็นเจ้าขรัว
ให้ผู้คนทั้งผองต้องยอมกลัว   คือยอมตัวอยู่ใต้ปัญญายง
ไม่ต้องการมรรคผลดลนิพพาน   คงต้องการแต่ให้เขาช่วยส่ง
ให้ลอยลมล่องไปจมไม่ลง   ต้องประสงค์แต่เท่านี้ : "บ้าดี" เอย ฯ

โลกนี้คืออะไรแน่ ?

โลกเรานี้ที่แท้คือโรงละคร ไม่ต้องสอนแสดงถูกทุกวิถี
ออกโรงกันจริงจังทั้งตาปี ตามท่วงทีอวิชชาจะลากคอ
โลกนี้คือกรงไก่เขาใส่ไว้ จะนำไปแล่เนื้อไม่เหลือหลอ
จิกกันเองในกรงได้ลงคอ เฝ้าตั้งข้อรบกันฉันกลัว–เอย ฯ

ความอยาก

อันความอยากจะระงับดับลงได้ นั้นมิใช่เพราะเราตามสนอง
สิ่งที่อยากให้ทันดั่งมันปอง แต่เพราะต้องฆ่ามันให้บรรลัย
ให้ปัญญาบงการแทนร่านอยาก ความร้อนไม่มีมากอย่าสงสัย
ทั้งอาจผลิตกิจการงานใด ๆ ให้ล่วงไปด้วยดีมีสุขเย็น ฯ

ความสุข

ความเอ๋ย ความสุข ใคร ๆ ทุกคนชอบเจ้าเฝ้าวิ่งหา
"แกก็สุขฉันก็สุขทุกเวลา" แต่ดูหน้าตาแห้งยังแคลงใจ
ถ้าเราเผาตัวตัณหาก็น่าจะสุข ถ้ามันเผาเราก็ "สุก" หรือเกรียมได้
เขาว่าสุขสุขเน้อ ! อย่าเห่อไป มันสุขเย็นหรือสุกไหม้ให้แน่เอย ฯ

ถ้าสตรีดื่มเหล้า

ถ้าสตรีกินเหล้าเข้าเรื่อง "บ้า" ไม่รู้ว่ากินทำไมกินไปได้
หรืออยากเป็นกินรีที่ไวไฟ ยิ้มละไมอยู่เพราะเหล้า : ผีเข้าทรง
ดัดจริตตามใครบอกไม่ถูก เพราะปีศาจจูงจมูกให้ลุ่มหลง
เห็นผีเป็นเทวดาดูน่างง โลกก็ส่งตามแต่แม่ผีตวง
ยิ่งลูกผีมีแต่จะเมาใหญ่ มีอะไรก็ต้องเหล้าเฝ้ายึดหน่วง
พอขาดเหล้าร้อนเร่าเสียเต็มทรวง โลกทั้งปวงเป็นโลกเหล้าน่าเศร้าจริง
ถ้า "สตรี" คำนี้มาจาก "สติ" ก็แปลว่า "คนผู้มีสติยิ่ง"
ไม่ควรไปหลงเหล้าเข้าเรื่องลิง ควรจะหยิ่งธรรมแท้ของแม่เอย ฯ

เป็นมนุษย์ หรือ เป็นคน ?

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง
ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน
ใจสะอาดใจสว่างใจสงบ
เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา
ใจสกปรกมืดมัวและร้อนเร่า
เพราะพูดผิดทำผิดจิตประวิง
คิดดูเถิดถ้าใครไม่อยากตก
ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย

เหมือนหนึ่งยูงมีดีที่แววขน
ย่อมเสียทีที่ตนได้เกิดมา
ถ้ามีครบควรเรียกมนุสสา
เปรมปรีดาคืนวันศุขสันต์จริง
ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง
แต่ในสิ่งนำตัวกลั้วอบาย
จงรีบยกใจตนรีบขวนขวาย
ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชือนเอย ฯ

มีอยู่แล้ว

ขณะใดจิตไม่มี "ตัวกู"
พอ "ตัวกู" เกิดได้ในจิตนั้น

นิพพานก็ปรากฏอยู่ ณ จิตนั้น
สังสารวัฏฏ์ก็พลันปรากฏแทน

อะไรเผือก ?

ลิงจะเผือกเพราะขนมันสีขาว
เนื่องจากมีธรรมาไม่อาเกียรณ์
ฝรั่งเผือกผิวขาวเปล่าแก่นสาร
คนเราเผือกไม่ได้เพียงกายยล
ถ้าฝรั่งเป็นครูเราใช่เขาเผือก
มัวเลียนแบบที่ตรงเปลือกจะเผือกลิง

ส่วนคนเราเผือกได้ใครก้มเศียร
ใครพากเพียรเผือกได้ไม่เว้นตน
เที่ยวเพ่นพ่านมีได้ทุกแห่งหน
เป็นสีขาว : เผือกคนใช่เผือกลิง
ที่ตรงเปลือกอย่าคิดให้ผิดยิ่ง
แล้วจะยิ่งกว่าไม่เผือกเลือกให้ดี

การพึ่งผู้อื่น

อันพึ่งท่านพึ่งได้แต่บางสิ่ง
หรือพึ่งแรงคนใช้จนควายวัว
ต้องทำดีจึงเกิดมีที่ให้พึ่ง
ทำดีไปพึ่งตัวของตัวไป
พึ่งผู้อื่นพึ่งได้แต่ภายนอก
ต้องเพียรจริงทำจริงทุกสิ่งตอน–
จะตกจนหรือว่าจะตกนรก
ตนไม่ยกให้เขายกนั้นพกลม

เช่นพึ่งพิงผ่านเกล้าเจ้าอยู่หัว
ใช่จะพ้นพึ่งตัวไปเมื่อไร
ไม่มีดีนิดหนึ่งพึ่งเขาไฉน ?
แล้วจะได้ที่พึ่งซึ่งถาวร
ท่านเพียงแต่กล่าวบอกหรือพร่ำสอน
นี้จึงถอนตัวได้ไม่ตกจม
ตนต้องยกตนเองให้เหมาะสม
จะตกหล่มตายเปล่าไม่เข้าการ ฯ

มันมีเท่านี้เอง

ต้องเวียนเกิดเวียนตายตามบุญบาป
ไม่ต้องเกิดไม่ต้องตายสบายครัน

เมื่อไรทราบธรรมแท้ไม่แปรผัน
มีเท่านั้น ! ใครหาพบจบกันเอย ฯ

อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ

มิใยใครจะพึ่งซึ่งพระเจ้า
ผู้เชื่อพึ่งโอวาทพระศาสดา
ประกอบกรรมนำมาซึ่งโภคผล
ทั้งทางโลกทางธรรมก็ยำเกรง
อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ แปล-
เป็นอื่นไปวนเวียนพาเหียรครัน

แต่พวกเราชาวพุทธศาสนา
พึ่งธรรมาคือพึ่งซึ่งตัวเอง;
ตั้งแต่ต้นจนปลายได้เหมาะเหม็ง
ถือเลบงสร้างตัวอยู่ทั่วกัน
ว่า "ตัวพึ่งตัว" แน่ถ้าบิดผัน
พึ่งเขานั้นไม่ "หนึ่ง" เหมือนพึ่งตัว ฯ

รักสงบ

รักสงบจงลืมซึ่ง "ตัวกู" และลืมทั้งตัวสูอย่างเต็มที่
มีสติปัญญาและปรานี หน้าที่ใครทำให้ดีเท่านี้เอย ฯ

บาปใหญ่–บาปลึก ?

คิดว่าดีกว่าเขาซิเราแย่ มันเพียงแต่ดีกว่าคนที่บาปใหญ่
ส่วนตัวเองบาปลึกนึกให้ไกล มันบาปเบาอยู่เมื่อไรให้นึกดู
เขาติดซ้าย, เราติดขวา, ถ้ามานึก มันยังติดเหลือลึกกันทั้งคู่
แม้ติดซ้ายเลวกว่าไม่น่าดู แต่ติดขวามันก็หรูอยู่เมื่อไร
มันเพียงแต่ดีกว่าคนที่ยังเลว ส่วนตัวเองก็ยังเหลวไม่ไปไหน
เฝ้าเกลียดซ้ายรักขวาเป็นบ้าใจ มันก็ไพล่พลัดห่างทางนิพพาน ฯ

นั่ง ริม ธาร

นั่งริมธารครุ่นวิจารณ์การเกิดดับ เปลี่ยนปุบปั๊บสายธารทะยานไหล
เกิดไอเย็นพ่องพุ่งจรุงใจ ดับร้อนได้โดยไม่ต้องลงอาบกัน
อีกทางหนึ่งตลึงแลแน่ใจนัก ถ้าใครผลักตกลงคงแดดิ้น
กระทบก้อนหินผาใต้วาริน แล้วจะสิ้นชีพไปในวังวน
มานึกดูเปรียบดั่งสังสารวัฏฏ์ ดูผาด ๆ น่ากระหวัดในลาภผล
ที่ซ่อนอยู่ในทุกข์ปลุกใจคน ให้ยอมทนทุกข์ยากบากบั่นไป;
จนได้เกิดแก่ตายในวัฏฏะ ไม่มีสะใจสร่างอย่างไหน ๆ
ใครมองเห็นจงระวังยั้งจิตใจ อย่าให้ไพล่พลัดตกนรกวน
กินเหยื่อ, อย่าติดเบ็ดกลเม็ดมี เดินให้ดีไม่ตกท่อถนน
เดินไปได้แสนสบายไม่นานดล ดื่มสุขบนฝั่งธารสำราญเอย ฯ

นั่งเหนือเมฆ

รู้สึกว่าน่าดูอยู่เหนือเมฆ แสนวิเวกสุขใจดั่งในฝัน:
เมื่อเมฆนอกเมฆในไม่พัวพัน เป็นสุขครันสิ่งใดไม่มีปาน
นั่งเหนือเมฆแล้วบางคนยังก่นเศร้า อะไรเล่าติดมาลองว่าขาน
หรือเงินทองติดตังทั้งการงาน ก็ตามมารังควาญเป็นถ่านไฟ
เห็นไหมเล่าเมฆนอกยังหลอกลวง ถึงใครล่วงเลยได้ก็ไม่ไหว
ยังไม่พ้นทุกข์ทนหม่นหมองใจ พ้นเมฆในจึงจะเอกวิเวกจริง
ดูบ่วยการที่จะผ่านเพียงเมฆกาย ไม่ทุกข์ทนมากมายดอกชายหญิง
ส่วนเมฆจิตบิดบังควรชังชิง ยิ่งกว่าลิงหลอกเจ้าทำเราเพลีย
อันเมฆใจที่จะกลายเป็นเมฆจิต ก็เพราะความขุ่นคิดจนจิตเสีย
ถ้ารู้เท่าทันทั่วไม่งัวเงีย หยุดนัวเนียก็เย็นเหลือเหนือเมฆเอย ฯ

ตายก่อนตาย

ตายเมื่อตายย่อมกลายไปเป็นผี ตายไม่ดีได้เป็นที่ผีตายโหง
ตายทำไมเพียงให้เขาใส่โลง ตายโอ่โถงนั่นคือตายเสียก่อนตาย
ตายก่อนตายมิใช่กลายไปเป็นผี แต่กลายเป็นสิ่งที่ไม่สูญหาย
ที่แท้คือความตายที่ไม่ตาย มีความหมายไม่มีใครได้เกิดแล
คำพูดนี้ผันผวนชวนฉงน เหมือนเล่นลิ้นลาวนคนตอแหล
แต่เป็นความจริงอันไม่ผันแปร ใครคิดแก้อรรถได้ไม่ตายเอย ฯ

สุจิต–ทุจิต

ทุจิตคือจิตเกิด "ตัวกู" เผ้ายกหูชูหางอย่างบ้าหลัง
เขาตักเตือนอย่างไรไม่ยอมฟัง เผ้าคลุ้มคลั่งเดือดพล่านเผาผลาญใจ;

สุจิตคือจิตว่าง "ตัวกู" **สะอาด** อยู่ด้วยสภาพอันผ่องใส
สว่าง อยู่เพราะเห็นตามความจริงไป **สงบ** อยู่เพราะเย็นได้ไม่ร้อนรน:

เหตุดังนั้นหมั่นระวังตั้งสติ คุมความตริทันควันหมั่นฝึกฝน
มิให้ **เกิด** "ตัวกู" อยู่ในตน เป็นสุชนเพราะสุจิตวิศิฏฐ์เอย ฯ

ความแก่

ความแก่ห่อมย่อมทุลักทุเลมาก ดั่งคนบอดข้ามฟากฝั่งคลองหา
วิธีไต่ไผ่ลำคลานคลำมา กิริยาแสนทุลักทุเลแล;

ถ้าไม่อยากให้ทุลักทุเลมาก ต้องข้ามฟากให้พ้นก่อนตนแก่
ก่อนตามืดหูหนวกสะดวกแท้ ตรองให้แน่แต่เนิ่น ๆ รีบเดินเอย ฯ

เรียงความแก้กระทู้ธรรม

ในฤดูเข้าพรรษาพุทธศักราช ๒๕๑๓ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาที่วัดบวรนิเวศวิหาร ในระหว่างที่อุปสมบทอยู่นั้น สำนักเรียนของวัดได้เปิดโอกาสให้พระนวกะทุกรูปศึกษาธรรมของพระบรมศาสดาอย่างกว้างขวาง สิ่งหนึ่งที่ประทับใจข้าพเจ้ามากได้แก่การที่ได้มีโอกาสเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม ในหัวข้อต่าง ๆที่ทางสำนักเรียนของวัดเป็นผู้กำหนด ส่งให้พระภิกษุผู้เป็นอาจารย์ตรวจและให้ความเห็น ข้าพเจ้าเห็นว่าการเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรมนี้เป็นสิ่ง หนึ่งที่ผู้เขียนจะต้องค้นคว้าและศึกษาธรรมจนเข้าใจเป็นอย่างดี จึงจะเขียนได้ถูกแนว ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเขียนเรียงความนี้รวมทั้งสิ้น ๑๐ หัวข้อ และเห็นว่าตนเองได้ประโยชน์จากการเขียนเรียงความนี้มาก จึงได้เลือกเอาหัวข้อที่เห็นว่าอาจเป็นประโยชย์แก่ผู้สนใจ ๕ หัวข้อมาพิมพ์ในที่นี้ หากจะมีความดีบ้างที่อาจเกิดจากเรียงความเหล่านี้ ข้าพเจ้าขออุทิศให้พ่อและแม่ผู้ล่วงลับไปแล้ว สำหรับข้อบกพร่องต่าง ๆ ข้าพเจ้าขอรับไว้แต่ผู้เดียว

สำอาง ศรีนิลทา

สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา

ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ

เมื่อเราได้ฟังคำกล่าวหรือคำบอกเล่าหนึ่ง ๆ ถ้าเกิดความเชื่อในสิ่งที่ได้ฟังนั้นขึ้นเรียกว่าเกิดศรัทธาในสิ่งนั้น ๆ ความเชื่อหรือศรัทธานี้อาจเกิดขึ้นโดยไม่มีการไตร่ตรองพิจารณา คือเพียงแต่ได้ฟังก็น้อมจิตเชื่อตามที่ได้ฟังทันที ความเชื่ออย่างนี้เรียกว่า **อธิโมกข์** หรือ **สัทธาญาณวิปปยุต** หรือ **สุตามยปัญญา** ซึ่งเป็นศัทธาที่ไม่แท้ ถ้าได้ฟังแล้วมีการไตร่ตรองพิจารณาด้วยเหตุผล จนเห็นว่าสิ่งที่ได้ฟังนั้นถูกต้องแล้วจึงเชื่อ ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า **สัทธาญาณสัมปยุต** หรือ **ภาวนามยปัญญา** เป็นศรัทธาแท้

ศรัทธาหรือความเชื่อนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว อาจเปลี่ยนแปลงหรือคงอยู่อย่างเดิมก็ได้ ถ้าความเชื่อนั้นเกิดขึ้นโดยไม่มีการไตร่ตรองเลยหรือมีการไตร่ตรองแต่ยังไม่ละเอียดรอบคอบและสมบูรณ์ ย่อมเป็นความเชื่อที่ง่อนแง่นไม่มั่นคง เมื่อได้ฟังเป็นอย่างอื่นหรือมีการไตร่ตรองให้ละเอียดรอบคอบยิ่งขึ้น อาจทำให้เลิกล้มความเชื่อเดิม เปลี่ยนไปเชื่อเป็นอย่างอื่นได้ ความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า **จลสัทธา** คือ ความเชื่อที่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงได้ แต่ถ้าเมื่อได้ฟังแล้ว มีการพิจารณาด้วยเหตุผลโดยละเอียด รอบคอบและสมบูรณ์ และมีการใช้ภาวนา คือการทำให้มีให้เป็นหรือให้เกิดขึ้นในการพิจารณานั้น ๆ ด้วย จนเห็นว่าเป็นจริงและไม่อาจพิสูจน์ให้ลงความเห็นเป็นอย่างอื่นได้ แล้วจึงเชื่อ ความเชื่อที่เกิดขึ้นย่อมตั้งอยู่บนรากฐานที่แน่นแฟ้น จึงเป็นความเชื่อที่มั่นคง แน่นอน ไม่หวั่นไหว ความเช่นนี้เรียกว่า **อจลสัทธา** คือศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้ว

ในการประกอบกิจหนึ่ง ๆ นั้น ผู้ประกอบกิจย่อมมุ่งหวังที่จะได้รับผลจากกิจนั้น ผลหรือสิ่งผู้ประกอบกิจปราถนาจากการประกอบกิจ เรียกว่า ประโยชน์ ถ้าการประกอบกิจบรรลุถึงซึ่งสิ่งผู้ประกอบกิจปรารถนาอย่างบริบูรณ์ ก็เรียกว่าประกอบกิจได้สำเร็จ หรือได้ยังประโยชน์ให้สำเร็จจากกิจนั้น ๆ เช่น ในการศึกษาเล่าเรียน จะเรียกได้ว่า ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ ผู้ศึกษาเล่าเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้น จนสามารถสอบได้ผลดีในทุกวิชาที่ตนได้ศึกษา และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ในการประกอบอาชีพ และในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นอย่างได้ผล หรือในการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา จะเรียกได้ว่ายังประโยชน์ให้สำเร็จ ก็ต่อเมื่อผู้อุปสมบทมีความสำรวมในกายและวาจา และมีจิตใจที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญาอยู่เสมอ ทั้งในขณะที่ดำรงบรรพชิตเพศและเมื่อได้สละบรรชิตเพศไปแล้ว ดังนี้เป็นต้น

คนเราจะประกอบกิจใด ๆ ก็ตาม ถ้ามุ่งหวังที่จะบรรลุถึงซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนาอย่างบริบูรณ์ จำเป็นจะต้องมีความเชื่อที่มั่นคงแน่วแน่ว่ากิจนั้นเป็นกิจที่ดีสำหรับตน สิ่งที่ตนปรารถนาจากกิจนั้น ๆมีจริง และตนเองมีความสามารถที่จะประกอบกิจนั้นจนบรรลุสิ่งที่ตนปรารถนาได้เป็นพื้นฐาน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วในทั้ง ๓ สิ่งนี้เป็น

เหตุที่จะนำไปสู่ผลคือการสำเร็จประโยชน์ในการประกอบกิจต่าง ๆ หากปราศจากศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วใน ๓ สิ่งนี้ การประกอบกิจย่อมไม่เป็นผล หรือหากจะเป็นผลบ้างก็ย่อมไม่บริบูรณ์ตามที่ปรารถนา

ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้ว จำแนกได้เป็น ๔ คือ **กัมมสัทธา** คือความเชื่อกรรม คือเชื่อว่าการทำดีให้ผลดี และการทำชั่วให้ผลชั่ว **วิปากสัทธา** คือความเชื่อผลของกรรม คือเชื่อว่าผลดีเกิดจากการทำดี และผลชั่วเกิดจากการทำชั่ว **กัมมัสสกตาสัทธา** คือความเชื่อว่าสัต์วทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ซึ่งหมายความว่าคนเราจะได้รับผลดีหรือผลชั่วย่อมมีการกระทำของตนเป็นเหตุ คนหนึ่งจะทำให้อีกคนหนึ่งได้รับผลดีหรือผลชั่วนั้นไม่ได้ หรือคนหนึ่งจะรับผลของการกระทำแทนอีกคนหนึ่งไม่ได้ ผู้ใดกระทำสิ่งใดไว้ ผู้นั้นแต่ผู้เดียวจะต้องเป็นผู้รับผลของการกระทำนั้น ๆ **ตถาคตโพธิสัทธา** คือความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ว่าเป็นจริงที่ปฏิบัติตามเมื่อใดก็ได้ผลเมื่อนั้น ดังนั้นผู้ที่มีศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วจึงย่อมเป็นผู้ที่มีเหตุผล สุขุมรอบคอบ ในการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพราะมีความเชื่อในกรรมและผลของกรรม มีความบากบั่น พยายาม ในการประกอบกิจต่าง ๆ เพราะมีความเชื่อว่ากรรมเป็นของของตน และเป็นผู้มุ่งประกอบแต่กุศลกรรม คือการกระทำที่ดีที่ชอบ เพราะมีความเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วจึงเป็นที่รวมแห่งกุศลหรือกรรมดีต่าง ๆ และเป็นทรัพย์อันประเสริฐที่จะให้บุคคลพร้อมที่จะดำเนินการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพในการประกอบกิจของตน จนบรรลุเป้าหมายที่ตนปรารถนาอย่างบริบูรณ์ สมดังพุทธศาสนสุภาษิตในสังยุตนิกาย สคาถวรรค ว่า "**สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ**" ซึ่งแปลว่า "ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่ง เสบียง (คือกุศล)" และว่า "**สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ**" ซึ่งแปลว่า" "ศรัทธาเป็นทรัพย์ประเสริฐของคนในโลกนี้"

ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วเป็นบ่อเกิดแห่งพลังสำหรับสู้กับศัตรูต่าง ๆ ของความสำเร็จในการประกอบกิจต่าง ๆ เพราะเมื่อมีความเชื่อที่แน่วแน่มั่นคงว่ากิจที่ตนประกอบนั้นเป็น

กิจที่จะให้ผลดีแก่ตน และตนมีความสามารถที่จะประกอบกิจให้สำเร็จได้ ย่อมก่อให้เกิด **วิริยะ** คือความบากบั่น ซึ่งเป็นพลังสำหรับที่จะเอาชนะ **โกสัชชะ** คือความเกียจคร้าน ก่อให้เกิด **สติ** คือความระลึกได้ในกิจและผลที่จะเกิดจากกิจ ซึ่งเป็นพลังในการเอาชนะ **สติสัมโมสา** คือความหลงสติ ก่อให้เกิด **สมาธิ** คือความตั้งใจมั่นในการประกอบกิจให้บรรลุผล อันเป็นพลังสำหรับเอาชนะ **จิตตวิกเขปะ** คือความฟุ้งซ่านของจิต และก่อให้เกิด **ปัญญา** คือ การพินิจพิจารณาให้รู้เห็นตามเป็นจริงด้วยเหตุผลในทุกขั้นทุกตอนของการประกอบกิจ อันเป็นพลังสำหรับรองชนะ **ทุปปัญญา** คือความรู้ผิด เมื่อจิตเพรียบพร้อมด้วยพลังเหล่านี้อย่างพร้อมมูลแล้ว ย่อมสามารถเอาชนะศัตรูต่าง ๆ ของความสำเร็จได้อย่างสิ้นเชิง การเอาชนะศัตรูต่าง ๆ ของความสำเร็จได้ย่อมก่อให้เกิด **ฉันทะ** คือความพอใจในกิจที่ตนกระทำ **วิริยะ** คือความเพียรในการประกอบกิจ **จิตตะ** คือความเอาใจฝักใฝ่ในการประกอบกิจ และ **วิมังสา** คือความหมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในการประกอบกิจนั้น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมยังผลให้เกิด **สังวรปธาน** คือความเพียรระวังไม่ให้มีความผิดพลาดเกิดขึ้นในการประกอบกิจ **ปหานปธาน** คือความเพียรละเว้นความผิดพลาดที่ได้เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เกิดขึ้นอีก **ภาวนาปธาน** คือความเพียรให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมในการประกอบกิจ และ **อนุรักขนาปธาน** คือความเพียรรักษาไว้ซึ่งการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมแล้วไม่ให้เสื่อม เมื่อเป็นดังนี้ ความสำเร็จประโยชน์ย่อมต้องเกิดขึ้นในที่สุดในการประ กอบกิจนั้น ๆ สมดังสุภาษิตสากลที่ว่า "ความเพียรเป็นบ่อเกิดแห่งความสำเร็จ" และพุทธศาสนสุภาษิตในขุททรานิกายชาตก จัตตาฬีสนิปาตว่า "**อนิพฺพินฺทิยการิสฺส สมฺมทตฺโถ วิปจฺจติ**" ซึ่งแปลว่า "ประโยชน์ย่อมสำเร็จโดยชอบแก่ผู้ทำโดยไม่เบื่อหน่าย"

ในการแสวงหาโมกขธรรมอันเป็นเครื่องแก้ความแก่ ความเจ็บ และความตายที่พระพุทธองค์ได้ทรงประกอบนั้น พระพุทธองค์ทรงมีความเชื่ออย่างแน่วแน่ว่า การแสวงหาโมกขธรรมเป็นกิจที่ดี โมกขธรรมมีจริง และเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์และมนุษย์อื่น ๆ สามารถแสวงหาจนพบได้ ความเชื่อที่แน่วแน่และมั่นคงเหล่านี้เป็นพลังที่ทำให้พระองค์

สามารถตัดสินพระทัยสละความสะดวกที่มีอยู่แล้วอย่างพร้อมมูลออกทรงผนวช และดำรงชีวิตอยู่ในป่าด้วยความแร้นแค้นด้วยประการทั้งปวงได้ และก็ด้วยความเชื่อที่แน่วแน่ทั้ง ๓ ประการนี้เอง ที่ทำให้พระองค์ทรงสามารถประกอบกิจด้วยความเพียรเป็นเลิศได้ แม้ว่าจะทรงได้รับความทรมานอย่างที่สุด และไม่ทรงบรรลุสิ่งที่ทรงปรารถนาครั้งแล้วครั้งเล่า ก็หาได้ทรงมีความหวั่นไหวย่อท้อแต่ประการใดไม่ เมื่อทรงเห็นว่าไม่สามารถสำเร็จประโยชน์ได้โดยทางหนึ่ง ก็ทรงพากเพียรคิดหาทางปฏิบัติทางอื่นอยู่เสมอ ได้ทรงพากเพียรอยู่เช่นนี้เป็นเวลาถึง ๖ ปี จึงได้ทรงบรรลุประโยชน์ คือ โมกขธรรม ซึ่งเป็นธรรมอันประเสริฐยิ่งอย่างสมบูรณ์ จึงนับว่าพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงตัวอย่างให้ประจักษ์อย่างสิ้นสงสัยแล้วว่า ศรัทธาที่ตั้งมั่นแล้วนั้นเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดผลคือการบรรลุสิ่งที่ปรารถนาอย่างบริบูรณ์ สมดังพุทธศาสนสุภาษิต ที่ตั้งไว้เป็นบทกระทู้โดยแท้

โยคา เว ชายตี ภูริ

ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ

กระทู้นี้มีความมุ่งหมายเพื่อเตือนบุคคลให้ตระหนักในความสำคัญของปัญญาต่อการกระทำกิจต่าง ๆ ทั้งทางคดีโลกและคดีธรรม และให้รู้ว่าปัญญานั้นจะมีขึ้นก็ด้วยการประกอบ คือ การปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสม ด้วยความพินิจพิเคราะห์อย่างจริงจัง ดังจักได้อธิบายต่อไป

ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมปรารถนาความสุขความเจริญแก่ตนเองทั้งสิ้น จึงได้มุ่งหน้าบากบั่นพากเพียรกระทำกิจอันเป็นเหตุแห่งความสุขความเจริญที่ตนประสงค์ เพื่อยังผลคือความสุขความเจริญนั้น ๆ ให้เกิดขึ้น ความบากบั่นพากเพียรนี้จะยังประโยชน์ให้

สำเร็จก็ต่อเมื่อมีปัญญา คือ ความรู้ทั่ว ความสอดส่อง ความเลือกเฟ้น ที่เข้าถึงสัจจะเป็นพื้นฐาน ผู้ที่บากบั่นพากเพียรโดยปราศจากปัญญา ก็เปรียบเสมือนบุคคลที่เสียจักษุ แม้ว่าจะมีอวัยวะอื่น ๆ ครบครันและใช้การได้ ก็ยากที่จะเดินให้บรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้ และยังอาจได้รับอันตรายในระหว่างทาง หรือมุ่งหน้าไปในทางที่ตรงกันข้ามกับทางที่จะนำไปสู่จุดหมายอีกด้วย ปัญญาเป็นธรรมชาติที่สามารถสอดส่องเหตุการณ์หรือสรรพสิ่งทั้งปวงทั้งในที่ลับและที่เปิดเผย ทั้งที่หยาบและที่ละเอียด ให้ประจักษ์ชัด ไม่มีแสงสว่างใดจะเทียบได้ ดังพุทธภาษิตในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า **"นตฺถิ ปญฺญาสมา อาภา"** ซึ่งแปลว่า "แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี" ปัญญาจึงเปรียบเสมือนแก้วสารพัดนึกที่สามารถยังบุคคลให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ปรารถนาได้ทุกเมื่อ และเมื่อบริบูรณ์ในบุคคลใด ย่อมทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ฉลาดรอบรู้ในการหลีกเลี่ยงทางเสื่อม หันมาดำเนินทางเจริญ ปัญญาจึงเป็นเครื่องคุ้มครองรักษาบุคคล ให้พ้นจากภัยพิบัติต่าง ๆ อันมีอยู่รอบด้าน และยังความสุขความเจริญให้เกิดขึ้นแก่บุคคลได้ทุกเมื่อ ดังพุทธภาษิตในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า **"ปญฺญา เจนํ ปสาสติ"** ความว่า "ปัญญาย่อมปกครองบุรุษนั้น" และในธรรมบทขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา ว่า **"สุโข ปญฺญา ปฏิลาโภ"** ความว่า "ความได้ปัญญา ให้เกิดสุข" ปัญญาเป็นสิกขา คือ ข้อพึงศึกษาปฏิบัติขั้นสูงสุดในไตรสิกขาของพระพุทธศาสนา จึงเป็นเหมือนจักษุของใจ สามารถสอดส่องเห็นคุณธรรมอันลึกซึ้งคัมภีรภาพได้ เมื่อเกิดคู่กับฌาน คือความเพ่งพินิจ ย่อมนำบุคคลเข้าหาพระนิพพาน ดังพุทธภาษิตว่า **"ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญาจ นิพฺพาน สนฺติเก"** ความว่า "ฌานและปัญญามีในคนใด คนนั้นย่อมปฏิบัติใกล้พระนิพพาน" ด้วยเหตุผลเหล่านี้ จึงจำเป็นที่บุคคลทั้งที่มุ่งทางคดีโลกและที่มุ่งทางคดีธรรมจักพึงขวนขวายอบรมปัญญาให้แก่กล้า

ปัญญา กล่าวโดยย่อ มี ๒ ประเภท คือ **โลกิยปัญญา** ซึ่งเป็นความรอบรู้ในทางคดีโลก อันได้แก่ความรอบรู้ศิลปวิทยาต่าง ๆ มีอุตสาหกรรม กสิกรรม และพาณิชยกรรม เป็นต้น เป็นความรอบรู้ของสามัญชน จึงยังไม่ถึงที่สุด และเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

อีกประเภทหนึ่งได้แก่ **โลกุตรปัญญา** หรือ **วิปัสสนาญาณ** ซึ่งเป็นความรู้ขั้นสุดยอดทางคดีธรรม จึงมั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ประกอบด้วย มรรค ผล และนิพพาน เป็นความรอบรู้ของพระอริยเจ้า และมีศีลและสมาธิเป็นพื้นฐาน ปัญญาทั้ง ๒ ประเภทนี้ อาจทำให้มีหรือแก่กล้าขึ้นได้ด้วย ๓ ทางคือ การสดับฟัง ซึ่งก่อให้เกิด **สุตามยปัญญา** การใช้ความคิด ซึ่งก่อให้เกิด **จินตามยปัญญา** และการปฏิบัติให้เกิดผลให้มี ให้เป็นขึ้น ซึ่งก่อให้เกิด **ภาวนามยปัญญา** ในการศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดปัญญาไม่ว่าจะเป็นโดยทางใดใน ๓ ทางนี้ บุคคลจะต้องมี**สติสัมปชัญญะ**ที่ตั้งมั่น มี**ศรัทธา** มี**ความตั้งใจมั่น** และมี**ความขยันหมั่นเพียร**อยู่เสมอ จึงจะเกิดปัญญา หรือปัญญาจึงจะแก่กล้าขึ้น จึงจำเป็นที่จะต้องเลือกศึกษาอบรมแต่ในเรื่องหรือสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ ตรงกับความสนใจ และเหมาะสมกับภูมิเดิมของตน นอกจากนี้ ยังจะต้องศึกษาอบรมเป็นขั้น ๆ ตามลำดับ และจะต้องซักถามผู้รู้ เพื่อขจัดข้อสงสัยต่าง ๆ และนำปัญญาที่เกิดขึ้นแล้วมาใช้อยู่เสมออีกด้วย จึงจะได้ผลอย่างเต็มที่ .

การสดับฟังนั้น หมายรวมถึงการอ่าน และการใช้อายตนะภายในอื่น ๆ (จมูก ลิ้น กาย) นอกจากใจ เป็นสื่อแห่งการเกิดปัญญา การศึกษาอบรมให้เกิดปัญญาโดยวิธีนี้ จึงเป็นการจดจำเรื่องหรือสิ่งที่ได้ฟัง ได้เห็น ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส หรือได้แตะต้องด้วยกาย ซึ่งเมื่อกระทำด้วยความตั้งใจ และจับเหตุจับผลให้ได้ ย่อมก่อให้เกิดปัญญาขึ้น ดังพุทธภาษิตในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า **"สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ"** แปลความว่า "ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา" ปัญญาที่เกิดแต่การสดับฟังนี้ โดยปกติไม่แน่นแฟ้นมั่นคง เพราะเป็นการยากที่จะรู้แจ้งเห็นจริงด้วยการสดับฟังแต่เพียงอย่างเดียว จึงจำเป็นต้องสดับฟังด้วยดี คือสดับฟังโดยใช้ความคิด จับเหตุจับผลมาพิจารณาจนเห็นจริงและเข้าใจแจ่มแจ้ง ปัญญาจึงจะแน่นแฟ้นขึ้น ดังพุทธภาษิตในธรรมบทขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา ว่า" **ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต**" แปลความว่า "ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่พินิจ" การใช้ความคิดพินิจพิจารณาให้เกิดปัญญานี้ ในชั้นต้นอาจไม่เป็นไปโดยสะดวก และมักอยู่ในวงแคบ อันมีภูมิเดิมเป็นสิ่งจำกัด แต่เมื่อพยายามฝึกฝนอยู่เสมอ ย่อมเกิดความชำนาญขึ้นโดยลำดับ ทำให้คิดได้

คล่องแคล่ว กว้างขวาง และรอบคอบมากขึ้นเรื่อย ๆ และโอกาสที่จะผิดพลาดก็ย่อมน้อยลง กระนั้นก็ตาม ปัญญาที่เกิดแต่การใช้ความคิดพิจารณานี้ ก็ยังอาจเปลี่ยนแปลงได้ เพราะเมื่อคิดพิจารณาสอบสวนไปในแนวที่ต่างจากเดิม อาจทำให้เข้าใจเป็นอย่างอื่นได้ เช่น เมื่อพิจารณาเห็นว่า น้ำมีในทุกส่วนของต้นพืช และใช้แนวคิดที่ว่า สิ่งที่พืชต้องการย่อมปรากฏในพืช ย่อมได้ปัญญาว่าน้ำเป็นสิ่งที่พืชต้องการ แต่ถ้าใช้แนวคิดที่ว่า สิ่งใดที่พืชต้องการ พืชย่อมไม่คายออกมาภายนอก ย่อมได้ปัญญาว่า น้ำเป็นสิ่งที่พืชไม่ต้องการ เพราะพืชมีการคายน้ำอยู่เสมอ ดังนี้ เป็นต้น ความแน่นแฟ้นแห่งปัญญาจะมีมากที่สุดจนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ โดยการสอบสวนทั้งเหตุและผลโดยละเอียด จนเห็นจริงเห็นจัง ให้ปัญญาประจักษ์ออกมาอย่างสิ้นสงสัย เช่น ในตัวอย่างเกี่ยวกับต้นพืชนั้น ก็อาจทำได้โดยการนำพืชมาสองต้น ต้นหนึ่งให้น้ำอย่างบริบูรณ์อยู่เสมอ ส่วนอีกต้นหนึ่งไม่ให้น้ำเลย แล้วสังเกตว่าต้นใดจะมีชีวิตอยู่ได้ ก็ย่อมได้ปัญญาที่แน่นแฟ้นและดิ้นไม่ได้ว่า น้ำเป็นสิ่งที่พืชต้องการหรือไม่ สำหรับปัญญาทางคดีธรรมนั้น ส่วนใหญ่ทำให้มองเห็นด้วยตาไม่ได้ จึงจำเป็นต้องสอบสวนโดยทางจิต โดยจะต้องวางรากฐานให้จิตตั้งมั่นอยู่ในศีลและสมาธิอย่างแน่วแน่ เพื่อให้จิตสงบและบริสุทธิ์ผุดผ่อง แล้วจึงเพ่งพินิจพิจารณาสภาวธรรมด้วยเหตุผล อย่างรอบคอบและแยบคาย ก็จะเกิดปัญญาที่แน่นแฟ้นขึ้น

ปัญญาที่สั่งสมให้มีขึ้นด้วยการฟังก็ดี ด้วยการคิดก็ดี ด้วยการทดลองสอบสวนให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น ก็ดี จะเจริญแก่กล้าก็ด้วยอาศัย **วุฑฒิธรรม** คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ๔ ประการ คือ **สัปปุริสสังเสวะ** คือการคบกับสัตบุรุษ **สัทธัมมัสสวนะ** คือการฟังธรรมที่ดี **โยนิโสมนสิการ** คือการพิจารณาธรรมโดยแยบคาย และ **ธัมมานุธัมมปฏิบัติ** คือการประพฤติธรรมตามสมควรแก่ธรรม กล่าวคือ เมื่อต้องการจะให้เกิดปัญญาในทางใด ก็ต้องเลือกคบหาสมาคมกับผู้รู้ในทางนั้น แล้วตั้งใจฟังคำสั่งสอนของท่าน พิจารณาคำสั่งสอนของท่านให้ได้เนื้อความ และนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลและรู้แจ้งเห็นจริงตามสมควร เมื่อกระทำได้ดังนี้ บุคคลนั้นย่อมได้ปัญญาที่แน่นแฟ้นและงอกเงยแก่กล้าขึ้นโดยลำดับ จึงย่อมกำจัดความไม่รู้แจ้งชัด และความหลงคือไม่รู้จริงให้หายไป เหมือนแสง

สว่างแห่งไฟ ย่อมกำจัดความมืดได้ฉันนั้น บุคคลจึงย่อมเป็นผู้ที่เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นกว่าพื้นเพเดิม เพราะมีความรอบรู้ที่ทันต่อเวลาและเหตุการณ์ สามารถกำจัดภัยพิบัติและอำนวยสุขประโยชน์ให้แก่ตนได้อย่างเต็มที่อยู่เสมอ

จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ปัญญามีความสำคัญยิ่งในการให้สำเร็จประโยชน์นานัปการ ทั้งในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เมื่อบุคคลสดับตรับฟัง ใช้ความคิด และดำเนินการทดลองสอบสวนเรื่องหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เหมาะต่อความสนใจและภูมิเดิมของตน ด้วยความขยันหมั่นเพียรและความตั้งใจมั่นแล้ว ปัญญาย่อมเกิดขึ้น แต่ถ้าบุคคลเกียจคร้าน ไม่ตั้งใจสดับตรับฟัง และไม่ใยดีที่จะใช้ความคิดและดำเนินการทดลองสอบสวนให้เห็นจริงแล้ว ปัญญาย่อมไม่เกิดขึ้น และปัญญาที่มีอยู่แล้วก็มีแต่จะหดหายไป ต้องตามพุทธภาษิตอันเป็นบทกระทู้ที่ได้ตั้งไว้ในเบื้องต้น

ธมฺเม ฐิตํ น วิชหาติ กิตฺติ

เกียรติย่อมไม่ละผู้ตั้งอยู่ในธรรม

ใจความแห่งกระทู้นี้มีว่า เมื่อบุคคลตั้งอยู่ในธรรม คือ ประพฤติปฏิบัติตนในทางใดทางหนึ่งอยู่เป็นนิจ เกียรติ คือ ชื่อเสียงเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ ย่อมปรากฏแก่บุคคลนั้นอย่างไม่ลดละ ดังจะได้อธิบายขยายความต่อไป

เป็นธรรมดาของคนเราที่จะต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะและเมื่อเจริญวัยแล้วก็จะต้องปฏิบัติกิจต่าง ๆ เพื่อความอยู่รอดของตนและครอบครัว กิจที่บุคคลหนึ่งยึดถือปฏิบัติเป็นอาจิณนั้น ย่อมเป็นกิจที่บุคคลผู้นั้นได้เล็งเห็นแล้วว่าดีสำหรับตน และสามารถทำให้ตนและครอบครัวดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความผาสุก ปราศจากความเดือดร้อนต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัตภาพได้ อย่างไรก็ตาม กิจที่บุคคลเห็นว่าดีและยึดถือปฏิบัตินั้น อาจเป็น

ที่ปรารถนาหรือไม่เป็นที่ปรารถนาของหมู่คณะและของกลุ่มชนทั่วไปก็ได้ ถ้าเป็นที่ปรารถนาของหมู่คณะและกลุ่มชนทั่วไป เราเรียกกิจนั้นว่า **ธรรม** คือ ความดี ถ้าไม่เป็นที่ปรารถนาของหมู่คณะ เราเรียกกิจนั้นว่า **อธรรม** คือความชั่ว

ในกลุ่มชนหนึ่ง ๆ โดยปกติจะมีทั้งผู้ที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติ**ธรรม** และผู้ที่ยึดถือประพฤติปฏิบัติ**อธรรม** เพราะคนเราย่อมมีความเห็นแตกต่างกัน จึงย่อมมีผู้ที่เห็นว่า**อธรรม**เป็นสิ่งที่ดี น่าประพฤติปฏิบัติสำหรับตนบ้าง แม้ว่าโดยปกติจะไม่มากก็ตาม ดังนั้น เกียรติที่จะพึงปรากฏแก่บุคคลหนึ่ง ๆ จึงอาจเป็นเกียรติที่ดีที่เรียกว่า **กัลยาณเกียรติ** คือเสียงเลื่องลือในทางชมเชย หรือเป็นเกียรติที่ไม่ดี ที่เรียกว่า **ปาปเกียรติ** คือเสียงเลื่องลือในทางติเตียน ก็ได้ ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับว่าสิ่งที่เขายึดถือประพฤติปฏิบัตินั้นเป็น**ธรรม**หรือ**อธรรม** คำว่า "**เกียรติ**" นี้ ในทางคดีโลกหมายถึงแต่เฉพาะกัลยาณเกียรติ และเป็นสิ่งที่ชาวโลกส่วนใหญ่ขวนขวายที่จะสร้างขึ้นในตนโดยวิธีต่าง ๆ เช่น ศึกษาเล่าเรียนให้มีวิชาความรู้สูง ๆ ปฏิบัติหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และดำรงตำแหน่งการงานที่สำคัญ เป็นต้น

บุคคลที่ตั้งอยู่ใน**ธรรม** คือประพฤติแต่ในทางที่ดีที่ชอบ เป็นผู้ที่ตระหนักดีอยู่เสมอในความจริง ๓ ประการ เกี่ยวกับมนุษย์แต่ละคน คือ ไม่ปรารถนาที่จะให้ตน ทรัพย์สมบัติของตน และผู้ที่ตนรักใคร่นับถือ ได้รับการเบียดเบียนหรือล่วงละเมิดจากผู้อื่น ปรารถนาความยุติธรรม และจำเป็นจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับผู้อื่น จึงมุ่งป้องกันความเดือดร้อนที่ตนอาจได้รับจากผู้อื่น โดยการไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน อันได้แก่การมุ่งประพฤติแต่ **สุจริตธรรม** ทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งประกอบด้วย เว้นจากการทำลายชีวิตและทำร้ายผู้อื่น เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการลักฉ้อทรัพย์ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่พยาบาทมุ่งร้ายผู้อื่น และมีความเห็นที่ชอบด้วยเหตุผลตามที่เป็นจริง เมื่อพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ก็ยึด **ธรรมาธิปไตย** คือความถูกต้องตามเหตุผลที่เป็นจริงเป็นหลัก ปราศจาก **อคติ** คือความลำเอียงใด ๆ เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับ

ความพอใจโดยเสมอภาค จะได้ไม่ก่อความไม่สงบสุขให้แก่ตนในภายหลัง เจริญ **พรหมวิหารธรรม** ทั้ง ๔ ประการเป็นนิจ คือมุ่งแสดงตนให้เป็นที่ประจักษ์ว่าเป็นผู้มี **เมตตา** คือปรารถนาดีต่อผู้อื่น เพื่อผู้อื่นจะได้ปรารถนาดีต่อตน มี **กรุณา** คือความสงสารปรารถนาจะให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มี **มุทิตา** คือความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี และมี **อุเบกขา** คือวางใจเป็นกลางไม่ทับถมซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นประสบความวิบัติอันเกิดแต่กรรมชั่วที่เขาได้กระทำ เป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วย **อริยทรัพย์ธรรม** คือคุณความดีอันประเสริฐทั้ง ๗ ประการ มี **สัทธา** คือความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ คือเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของของตน และเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต ตั้งอยู่ใน **ศีล** คือรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย มี **หิริ** คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว มี **โอตตัปปะ** คือความสะดุ้งหวาดกลัวต่อความชั่ว มี **พาหุสัจจะ** คือ ความได้ยินได้ฟังมาก คือ รู้ธรรมและรู้ศิลปวิทยามากประกอบ **จาคะ** คือการสละให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ปัน และเจริญด้วย **ปัญญา** คือความรอบรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์บุคคลที่ประกอบคุณธรรมต่าง ๆ เหล่านี้อยู่เสมอ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ใน**สัทธรรม**คือธรรมที่ดี จึงเป็นสัตบุรุษ คือคนดี เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา ยกย่อง สรรเสริญ ของผู้ที่ได้คบหาสมาคมด้วยและเป็นแบบฉบับที่ผู้อื่นจะพึงปฏิบัติตาม จึงนับได้ว่าเป็นผู้ที่เกื้อกูลหมู่คณะ ดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทอังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ว่า "**สพฺเพสํ สหิโต โหติ สทฺธมฺเม สุปติฏฺฐิโต**" ซึ่งแปลความว่า "ผู้ตั้งมั่นในสัทธรรม เป็นผู้เกื้อกูลแก่คนทั้งปวง"

ส่วนบุคคลที่ตั้งอยู่ใน**อธรรม** คือ ประพฤติแต่ในทางที่ไม่ดีนั้น เป็นผู้ที่ยึดถือใน **อัตตาธิปไตย** คือ ความถือตนและประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเป็นสำคัญจึงเป็นผู้ที่มักง่าย ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น และไม่ปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเข้ามาขัดขวางการกอบโกยประโยชน์ของตน การประพฤติปฏิบัติของบุคคลจำพวกนี้ ส่วนใหญ่จึงเป็นไปในทางทุจริต ทั้งทางกาย วาจาและใจ ซึ่งมีการฆ่าและทรมานสัตว์ การพูดเท็จ และการโลภอยากได้ของผู้อื่น เป็นตัวอย่าง อันเป็นทางที่ตรงกันข้ามกับสุจริตธรรมที่ได้กล่าวแล้ว เมื่อพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ก็มีแต่ความลำเอียง เพราะมุ่งแต่จะกอบโกยประโยชน์ให้แก่ตน

และพรรคพวกของตน มีจิตใจที่เต็มไปด้วยความพยาบาท การเบียดเบียนผู้อื่นด้วยอำนาจของความหลง ความอิจฉาริษยา และอคติ คือ ความลำเอียง อันมี **ฉันทาคติ** คือ ความลำเอียงเพราะรักใคร่ชอบพอกัน เป็นต้น เพราะไม่ประสงค์ที่จะให้ผู้อื่นได้ดีไปกว่าตนและพรรคพวกของตน หรืออยู่ในฐานะที่จะทำให้ตนกอบโกยประโยชน์ไม่ได้อย่างเต็มที่ บุคคลเช่นนี้เป็นผู้ที่ไม่มีความละอายใจต่อการทำชั่ว และไม่มีความสะดุ้งหวาดกลัวต่อความชั่ว บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติเช่นนี้อยู่เสมอ ย่อมได้ชื่อว่าเป็น **อสัตบุรุษ** คือคนชั่ว เป็นผู้ที่หมู่คณะไม่ปรารถนา ชนในหมู่คณะจึงประสงค์จะหลีกเลี่ยงและไม่เอาเยี่ยงอย่าง

ในการสนทนาวิสาสะของคนเราที่อยู่กันเป็นหมู่คณะ ซึ่งย่อมมีอยู่เป็นอาจิณนั้น โดยปกติมีการปรารภถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่ตนได้พบเห็นหรือคบหาสมาคมด้วยเสมอ โดยมุ่งหวังที่จะให้คนที่ตนรักใคร่นับถือ ได้ทราบว่าบุคคลใดสมควรคบหาสมาคมด้วยและยึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง และบุคคลใดไม่สมควร ในการอบรมสั่งสอนบุตรธิดา ตลอดจนผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งผู้ที่เป็นผู้ใหญ่จะต้องกระทำอยู่เป็นนิจนั้น ก็มักมีการยกเอาการประพฤติปฏิบัติของบุคคลขึ้นมาพูด เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงข้อดีข้อเสีย และชี้ทางที่ถูกที่ควรให้ยึดถือปฏิบัติอีกด้วย ดังนั้น ผู้ที่ตั้งอยู่ใน**ธรรม** จึงย่อมได้รับการกล่าวขวัญถึงในทางชมเชยอยู่เป็นนิจ เกียรติ คือ คุณความดีของเขา จึงย่อมแผ่กระจายไปทั่วทุกแห่งหน แม้แต่ผู้ที่ไม่ยินดีด้วยกับคุณความดีนั้น ๆ ก็อดที่จะกล่าวขวัญถึงเขาไม่ได้ เพราะเห็นผู้อื่นนิยมชมชอบในตัวผู้นั้น สมดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ว่า "**สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายติ**" ซึ่งแปลความว่า "สัตบุรุษ ย่อมขจรไปทั่วทุกทิศ" และว่า "**สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ**" ซึ่งแปลความว่า "กลิ่นของสัตบุรุษ ย่อมทวนลมไปได้" ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่ตั้งอยู่ใน**อธรรม** ก็ย่อมได้รับการกล่าวขวัญถึงในทางติเตียนอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้เอาเยี่ยงอย่าง และไม่ให้คบหาสมาคมด้วย เกียรติ คือ ความชั่วของเขา จึงย่อมเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่คณะเช่นกัน

ความดีและความชั่วของคนเรานั้น ย่อมเป็นที่เล่าลือสืบต่อกันไปอยู่เสมอ แม้ว่าบุคคลผู้เป็นเจ้าของจะได้สิ้นชีวิตไปนานเท่านานแล้วก็ตาม ดังเช่นที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เป็นที่ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นผู้ประเสริฐ และองคุลีมานเป็นที่รู้จักกันในนามของมหาโจรตราบเท่าทุกวันนี้เป็นต้น สมดังความแห่งคำกลอนที่ว่า

"อันพฤษภและกาสร อีกกุญชรอันปลดปลง
โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี
นรชาติที่วางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา"

จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความดีหรือความชั่วอันเกิดแต่การประพฤติปฏิบัติอยู่เป็นนิจของคนเรานั้น ย่อมปรากฏเป็นเงาตามตัวผู้ประพฤติปฏิบัติอย่างไม่ลดละ เสมือนหนึ่งแสงอาทิตย์ที่ปรากฏอยู่กับดวงอาทิตย์ร่ำไป ฉันใดก็ฉันนั้น และความดีและความชั่วนี้เป็นตัวแทนของผู้ที่ประพฤติปฏิบัติในที่ที่ผู้นั้นไม่ปรากฏตัว หรือเมื่อชีวิตของผู้นั้นหาไม่แล้ว สมดังพุทธศาสนภาษิตที่ได้ตั้งไว้เป็นบทกระทู้ในชั้นต้น

อตฺตานญฺจ น ฆาเตสิ

อย่าฆ่าตนเสียเลย

กระทู้นี้มีจุดมุ่งหมายที่จะเตือนบุคคลมิให้ประพฤติตนในทางชั่วร้าย เพราะการเพราะพฤติเช่นนั้น เป็นการยังความเศร้าหมอง ความทุกข์ และความเสื่อมให้บังเกิดขึ้นแก่ตน และพรากความสุขความเจริญที่ตนควรจะได้รับ จึงเท่ากับเป็นการฆ่าหรือทำลายตน พึงพระพฤติในทางที่ดีที่ชอบ อันเป็นทางนำมาซึ่งสุขประโยชน์แก่ตน ดังจักได้อธิบายขยายความต่อไป

คำว่า "ตน" เป็นสมมติสัจจะ คือ ความจริงโดยสมมติ และหมายถึงอัตตภาพทั้งหลาย อันได้แก่สกลกายและจิตรวมกัน จึงเป็นที่รองรับความดีและความชั่วต่าง ๆ ที่บุคคลผู้เป็นเจ้าของประกอบขึ้น และเป็นที่ตั้งแห่งเวทนา คือ ความเสวยอารมณ์ อันเกิดแต่

ความดีและความชั่วนั้น ๆ ตนเป็นธรรมชาติที่บุคคลรักและหวงแหนยิ่งกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น และเป็นที่พึ่งที่สำคัญที่สุดของแต่ละบุคคล

คนเราที่เกิดมาในโลกนี้ ล้วนแต่ปรารถนาความเจริญ และประสงค์จะหลีกเลี่ยงความเสื่อมด้วยกันทั้งสิ้น ความเจริญและความเสื่อมนี้ มีตนเป็นเหตุ คือถ้าตนทำดี ตนก็มีความเจริญ และถ้าตนทำชั่ว ตนก็จะประสพความเสื่อม คนหนึ่งจะพึงทำอีกคนหนึ่งให้เจริญหรือเสื่อมไม่ได้ เช่น ผู้ที่หมั่นขยันในการศึกษาเล่าเรียน ย่อมเป็นผู้ที่มีความรู้ความฉลาดที่จำเป็นในการประกอบสัมมาชีพ และเมื่อประกอบสัมมาชีพด้วยความหมั่นขยัน ก็ย่อมสามารถสร้างตนให้มั่นคงด้วยโภคทรัพย์ และมีความสุขความเจริญอันเกิดแต่โภคทรัพย์นั้น ส่วนผู้ที่เกียจคร้าน ไม่ศึกษาเล่าเรียน ย่อมเป็นผู้ที่โง่เขลา และเมื่อประกอบอาชีพด้วยความเกียจคร้าน ก็ย่อมยากจนค่นแค้น ตั้งตัวไม่ได้ และประสพแต่ความทุกข์ ความเสื่อม ดังนี้เป็นต้น ตนจึงมีความสำคัญยิ่ง ในอันที่จะนำบุคคลไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม ต้องตามพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา ว่า **"อตฺตา หิ อตฺตโน คติ"** ซึ่งแปลว่า "ตนเทียว เป็นคติของตน" โดยมีอธิบายว่า คติแปลว่าทางไป ตนจะไปดี คือมีความสุขความเจริญ หรือไปไม่ดี คือ มีความทุกข์ความเสื่อม ทั้งในภพนี้และภพหน้า ก็มีตนเองเป็นผู้ทำทางไว้ แม้ความเป็นผู้เกิดมาดีหรือเกิดมาไม่ดีในภพนี้ ก็เป็นผลของกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ตนในชาติก่อนได้ทำไว้ ด้วยเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงได้ตรัสสอนไว้ในธรรมบทขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา ว่า **"อตฺตนา ว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ"** แปลความว่า "ตนทำบาปเอง ย่อมเศร้าหมองเอง" และว่า **"อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนา ว วิสุชฺฌติ"** แปลความว่า "ตนไม่ทำบาปเอง ย่อมหมดจดเอง"

ด้วยเหตุที่ตนมีความสำคัญยิ่ง ทั้งในทางเจริญและทางเสื่อม ทั้งในทางเศร้าหมองและทางหมดจด ของบุคคล และด้วยเหตุที่บุคคล แม้จะต่างกันด้วยเพศ ชาติ ตระกูล ยศศักดิ์ และวิถีทางแห่งการดำรงชีพ ล้วนแต่มีความรักตนยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด มีความจำเป็นอย่างที่สุดที่จะต้องพึ่งตน และปรารถนาความสุข ความเจริญ ไม่ประสงค์ความทุกข์ ความเสื่อม จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ทุกคนจะไม่ฆ่าตน คือ พึงระมัดระวังตนให้ประพฤติปฏิบัติ

ทุกๆ อย่างแต่ในทางที่ดีหรือทางเจริญ งดเว้นทางชั่วหรือทางเสื่อม และขจัดความชั่วที่มีอยู่แล้วในตนให้หมดไป ตนจึงจะเป็นคนดี มีความสุข ความเจริญ ที่ยั่งยืนสืบไป สมดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า **"อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา น นํ ปาเปน สํ ยุเช"** "แปลความว่า "ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ไม่ควรประกอบตนนั้นด้วยความชั่ว"

เป็นธรรมดาที่ความชั่วย่อมเหนี่ยวน้าวบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติได้ง่ายกว่าความดี จึงจำเป็นที่บุคคลผู้ประสงค์จะไม่ฆ่าตน จะพึงมีคุณธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อป้องกันตนมิให้ใฝ่ชั่ว และส่งเสริมตนให้ใฝ่ดี กล่าวคือ บุคคลจะต้องตั้งอยู่ใน **ธรรมมีอุปการะมาก** ทั้ง ๒ ประการอยู่เสมอ คือ **สติ** ความระลึกได้ คือ ระลึกได้ถึงสิ่งที่ตนทำ พูด เห็น ได้ยิน และได้ฟัง แม้เวลาจะล่วงเลยมานานแล้ว และระลึกได้ในสิ่งที่ตนทำ พูด เห็น ได้ยิน และได้ฟัง ในปัจจุบัน **สัมปชัญญะ** คือความรู้ตัว คือรู้ว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ เช่น ขณะที่เดิน ก็รู้ว่าตนกำลังเดิน ขณะที่นั่งฟัง ก็รู้ว่าตนกำลังฟัง เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อควบคุมจิตของตนให้สำนึกถึงโทษของความชั่ว และคุณของความดีอยู่เป็นนิจ จิตจะได้ไม่แล่นไป ในอารมณ์ที่น่าใคร่ น่าปรารถนา ตามอำนาจของความชั่ว แต่อยู่ในกรอบแห่งความดี อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญ ดังพุทธศาสนาภาษิตในธรรมบท สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า **"สติมโต สทา ภทฺทํ"** แปลว่า "คนผู้มีสติมีความเจริญทุกเมื่อ" คุณธรรมอีกหมวดหนึ่งที่จะต้องเจริญอยู่เป็นนิจได้แก่ **ธรรมเป็นโลกบาล** คือ ธรรมเครื่องคุ้มครองโลก อันได้แก่ **หิริ** คือความละอายใจต่อการทำชั่ว และ **โอตตัปปะ** คือ ความหวาดกลัวต่อโทษทุกข์ อันเป็นผลของการทำความชั่ว นอกจากนี้ บุคคลจะต้องตั้งมั่นอยู่ใน **ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์** คือธรรมที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขประโยชน์ในปัจจุบัน และ **สัมปรายิกัตถประโยชน์** คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขประโยชน์ในภายหน้า อีกด้วย ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ได้แก่ **อุฏฐานสัมปทา** คือความถึงพร้อมด้วยความหมั่นขยันในกิจธุระหน้าที่ต่าง ๆ ของตน **อารักขสัมปทา** คือความถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์และการงานของตน **กัลยาณมิตตตา** คือ ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว และ **สมชีวิต** คือความรู้จักจับจ่ายโภคทรัพย์ในในการเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยหรือฝืดเคืองจนเกินไป

สัมปรายิกัตถประโยชน์ ได้แก่ **สัทธาสัมปทา** คือความถึงพร้อมด้วยการเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อในพระปัญญาตรัสรูของพระพุทธเจ้า คือ เชื่อกฎแห่งกรรม และเชื่อว่าคนเรามีกรรมเป็นของตนเอง เป็นต้น **สีลสัมปทา** คือ ความถึงพร้อมด้วยศีล เพื่อรักษากายและวาจาให้สงบเรียบร้อยไม่มีโทษ **จาคสัมปทา** คือ ความถึงพร้อมด้วยการบริจาคทานอันเป็นการเฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น และ **ปัญญาสัมปทา** คือ ความถึงพร้อมด้วยปัญญา คือความรอบรู้ใน บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ เป็นต้น

ผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมานี้ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่ฆ่าตน เป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วยคุณความดีต่าง ๆ รู้จักประกอบกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ตนให้เหมาะสมกับเวลาและเหตุผล สามารถสร้างตนเองให้บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ เพื่อเกื้อกูลตนเองและครอบครัว และสามารถบำเพ็ญกุศลขันธ์ อันมีการบริจาคทานเป็นต้น ให้บริบูรณ์ จึงนับเป็นบุคคลผู้ไม่ประมาท เป็นบุคคลที่มีประโยชน์ต่อโลก เมื่อผู้นั้นพิจารณาเห็นตนเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยคุณความดี ก็ย่อมมีความสุข เกิดปีติปราโมทย์ในใจ เมื่อสิ้นชีพไปแล้ว ก็ย่อมเป็นที่อาลัยเสียดายของประชาชนผู้รู้คุณงามความดีที่ตนได้บำเพ็ญเผื่อแผ่ไว้ และย่อมไปสู่สุคติ เพราะบุญกุศลที่บำเพ็ญไว้ นับว่าเป็นผู้ที่ได้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง บำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น และมีความสุขความเจริญทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ต้องตามพุทธศาสนภาษิต ในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า "**อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคฺคณฺหาติ ปณฺฑิโต**" แปลความว่า "บัณฑิตผู้ไม่ประมาท ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งสอง"

ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่ไม่ตั้งอยู่ในคุณธรรมที่ได้กล่าวแล้ว ย่อมเป็นผู้ประมาทมัวเมา ประพฤติปฏิบัติตนไปตามอำนาจของโลภะ โทสะ และโมหะ เพื่อให้ได้มาซึ่งอิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนา โดยมิได้คำนึงถึงความเสียหายอันจะเกิดแก่ตนและผู้อื่น เป็นบุคคลที่มีแต่ความชั่ว อันเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ความเศร้าหมอง ความซุดโทรม และความเสื่อม เสมือนหนึ่งเรือนอันปราศจากความเอาใจใส่ดูแลรักษา ย่อมรกรุง

รัง ชำรุดชุดโทรม เก่าเกินอายุ และไม่น่าอยู่อาศัย ฉันใดก็ฉันนั้น จึงนับว่าเป็นผู้ที่ฆ่าตน คือ ปล่อยชีวิตของตนให้เป็นหมัน คือปราศจากประโยชน์ เป็นคนรกโลก เป็นที่รังเกียจของประชุมชน หาสุขประโยชน์ และความเจริญที่แท้จริงอันใดให้แก่ตนเองมิได้ในภพนี้ และเมื่อสิ้นชีพไปแล้ว ก็ย่อมไปสู่ทุคติ เพราะผลของความชั่วที่ตนสั่งสมไว้ สมดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบท สังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า **"ปจฺฉา ตปฺปติ ทุกฺกฏํ"** แปลความว่า "ความชั่วย่อมเผาผลาญในภายหลัง"

รวมความว่า บุคคลจะไปดี คือ มีความสุขความเจริญ หรือจะไปชั่ว คือ มีความทุกข์ความเสื่อม ทั้งในภพนี้และภพหน้า ก็เพราะตนเป็นผู้ทำทางไว้ บุคคลผู้ปรารถนาความสุขความเจริญจึงไม่ควรฆ่าตน คือ ประพฤติตนในทางที่ชั่วร้าย เพราะการประพฤติชั่วร้ายเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ความเสื่อม พึงมุ่งประพฤติดีประพฤติชอบ เพื่อยังสุขประโยชน์และความเจริญให้บังเกิดแก่ตน สมดังความแห่งกระทู้พุทธภาษิตที่ได้ตั้งไว้ ณ เบื้องต้น

จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํ

จิตที่คุ้มครองแล้ว นำสุขมาให้

กระทู้นี้มีความมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่า จิตมีบทบาทอันสำคัญยิ่งที่จะทำให้บุคคลได้รับความสุขหรือความทุกข์ จึงที่ได้รับความคุ้มครองหรือรักษา ย่อมเป็นธรรมพิเศษที่จะอำนวยสุขประโยชน์แก่บุคคล จิตคืออะไร เหตุใดจิตต้องคุ้มครองจิต การคุ้มครองจิตทำอย่างไร และจิตที่คุ้มครองจิตแล้วก่อให้เกิดความสุขได้อย่างไร จะได้อธิบายขยายความต่อไป

จิตคือธรรมชาติที่ให้สำเร็จความนึกคิด ทุกสิ่งทุกอย่างในร่างกายของบุคคล ที่มีส่วนในการทำหน้าที่คิด ทำหน้าที่รู้ จึงเรียกรวมกันว่าจิต โดยเนื้อความ จิตหมายซึ่งสภาพที่เป็นใหญ่เป็นประธานในร่างกายของบุคคล เป็นศูนย์รวมของการสั่งงานทุกอย่างที่

ปรากฏออกมาทางกายและทางวาจา เป็นธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่าง มีกายเป็นที่อาศัย และไม่สามารถแสดงอาการหรืออำนาจหน้าที่ให้ปรากฏได้เมื่อปราศจากกาย แต่จิตก็เป็นธรรมชาติที่ควบคุมกายให้เคลื่อนไหวและใช้งานได้ ร่างกายที่ปราศจากจิต เช่น ร่างกายของคนตาย จึงเคลื่อนไหวและให้สำเร็จประโยชน์อันใดมิได้ จิตกับกายจึงเป็นของคู่กัน โดยที่จิตเป็นนายและกายเป็นบ่าว จิตควบคุมการประพฤติปฏิบัติของบุคคล บุคคลจะได้รับความสุขหรือความทุกข์ จะไปสู่สุคติหรือทุคติ จะถึงวิมุติ คือ ความหลุดพ้น และจะบรรลุพระนิพพานหรือไม่ ก็เพราะจิตของตน ดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า "จิตฺเตน นียติ โลโก" แปลความว่า "โลก คือ หมู่สัตว์ อันจิตย่อมนำไป"

จิตของคนเรานั้น โดยเนื้อแท้เป็นธรรมชาติที่ประภัสสร คือ ผ่องแผ้ว แต่ก็เป็นสภาพที่เบา จึงดิ้นรนกวัดแกว่งง่ายและรักษายาก สามารถท่องเที่ยวไปไกลแสนไกลโดยลำพังได้ และมีปกติตกไปในอารมณ์ที่ใคร่ คือ ความยินดีในธรรมฝ่ายต่ำ จึงเปลี่ยนแปรไปในทางที่ชั่ว ตามอำนาจของกิเลส ได้ง่ายกว่าที่จะเปลี่ยนแปรไปในทางที่ดี หากจิตปราศจากการคุ้มครองรักษา กิเลสย่อมจะเข้าไปปะปนได้ง่าย ซึ่งเมื่อเป็นดังนั้น ย่อมเกิดความเศร้าหมองหดหู่ และฟุ้งซ่าน เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดยินดี ความโลภ ความโกรธ และความหลงอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความประมาท ความขาดปัญญาและสติสัมปชัญญะ ทำให้ชีวิตไร้ค่า จะทำกิจการอันใดก็เป็นไปแต่ในทางชั่วด้วยเจตนา ก่อให้เกิดแต่ความทุกข์ หาความสุขความเจริญไม่ได้ ทั้งในภพนี้และภพหน้า ดังพุทธศาสนภาษิตในชาดกขุททกนิกาย ทุกนิปาต ว่า "วิหญฺญติ จิตฺตวสานุวตฺตี" แปลความว่า "ผู้ประพฤติตามอำนาจจิต ย่อมลำบาก" และในธรรมบทมัชเฌิมนิกาย ว่า "จิตเต สงฺกิลิฏเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา" แปลความว่า "เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุคติเป็นอันต้องหวัง" ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงได้ทรงสั่งสอนให้บุคคลคุ้มครองรักษาจิตของตนให้ผ่องแผ้วด้วยความฉลาดและความระมัดระวังอยู่เสมอเพื่อไม่ให้ตกอยู่ในอำนาจของธรรมฝ่ายชั่ว ดังพุทธศาสนภาษิตในชาดกขุททกนิกาย เอกนิปาต ว่า "เตลปตฺตํ ยถา ปริเรยย เอวํ สจิตฺตมนุรกฺเข" แปลความว่า พึงรักษาจิตของตนเหมือนคนประคองบาตรเต็มด้วยน้ำมัน" และในธรรมบทขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา ว่า "จิตฺตํ รกฺเขถ เมธาวี" แปลความว่า "ผู้มีปัญญา พึงรักษาจิต"

การคุ้มครองรักษาจิตนั้น หมายถึงการควบคุมจิตมิให้ **กิเลส** คือความเศร้าหมอง อันได้แก่ **อภิชฌาวิสมโลภะ** คือ ความโลภที่จะมุ่งจะให้ได้เป็นตนของตนโดยไม่เลือกว่าของเขาหรือของเรา **โทสะ** คือ ความร้ายกาจฉุนเฉียว **โกธะ** คือ ความโกธ **อุปนาหะ** คือ ความผูกโกรธจองล้างจองผลาญ **มักขะ** คือ ความลบหลู่คุณท่าน **ปลาสะ** คือ ความตีตนเสมอท่าน **อิสสา** คือ ความริษยา **มัจฉริยะ** คือ ความตระหนี่ **มายา** คือ ความมารยาเจ้าเล่ห์ **สาเถยยะ** คือ ความโอ้อวด **ถัมภะ** คือ ความหัวดื้อ **สารัมภะ** คือความชิงดีชิงเด่น **มานะ** คือ ความถือตัว **อติมานะ** คือ ความดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น **มทะ** คือ ความมัวเมา และ **ปมาทะ** คือ ความเลินเล่อเผลอเลอ ทั้ง ๑๖ อย่างนี้มิให้ย่างกรายเข้ามาปะปนในจิต และการกำจัดกิเลสเหล่านี้ที่มีอยู่แล้วให้หมดไปหรือบรรเทาเบาบางลง เป็นการปกป้องจิตมิให้ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา และอบรมจิตให้รู้จักเอาตัวรอดเมื่อกิเลสตัณหามาคุกคาม

คุณธรรมที่บุคคลจะต้องเจริญเป็นพื้นฐานในการคุ้มครองรักษาจิตได้แก่ **อารักขกัมมัฏฐานธรรม** คือ ธรรมเครื่องรักษาจิต ทั้ง ๔ ประการ คือ **พุทธานุสสติ** คือ ความระลึกถึงคุณความดีที่มีในพระพุทธเจ้าระลึกถึงพระคุณของพระองค์ ที่ได้ทรงเกื้อกูลแก่ชาวโลก และระลึกถึงพระธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอน เพื่อจะได้เป็นกำลังอุดหนุนใจให้ดำเนินไปในทางที่ดีไม่หยุดยั้งไม่ให้ถอยหลัง และไม่ให้ดำเนินไปในทางชั่ว **เมตตา** คือ ความแผ่ไมตรีจิตคิดจะให้สัตว์ ทั้งปวงเป็นสุข ทั่วหน้าเพื่อจะได้ ไม่มุ่งร้าย ไม่โกรธเคืองค่นแค้นคนอื่นและสัตว์อื่น **อสุภะ** คือ ความพิจารณาร่างกายของทั้งตัวเองและของผู้อื่นให้เห็นตามเป็นจริง คือ ไม่งดงาม และ **มรณัสสติ** คือ ความระลึกถึงความตายอันจะเกิดมีแก่ตนและคนอื่นสัตว์อื่นทั่วหน้า เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจให้รีบกระทำกิจการงานที่ดีที่ชอบ ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต เมื่อได้เจริญอารักขกัมมัฏฐานธรรมเป็นพื้นฐานอยู่เป็นนิจแล้ว จะต้องดำเนิน **สัญญมะวิธี** คือ การสังวรหรือสำรวมและ **ทมะวิธี** คือ การฝึกอีกด้วย จึงจะคุ้มครองรักษาจิตได้

การสังวรหรือสำรวมที่จะต้องปฏิบัตินั้นได้แก่ **อินทรียสังวร** คือ การระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อันเป็นทางผ่านของกิเลสเข้าสู่จิต มิให้มีอิสรภาพเต็มที่ที่จะประสพกับ

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ และเมื่อจำเป็นต้องประสพ ก็มิให้เกิดความยินดียินร้ายขึ้น จึงเปรียบเสมือนการปิดรอยรั่วของเรือ เพื่อไม่ให้น้ำที่จะทำให้เรือล่มไหลเข้าไปในเรือได้อีก และเพื่อ การวิดน้ำที่ได้ ไหลเข้าไปในเรือแล้วออกจากเรือกระทำได้สำเร็จง่ายขึ้น **สีลสังวร** คือ การละเว้นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามและกระทำแต่สิ่งที่พระองค์ทรงอนุญาต เพื่อ ป้องกันและกำจัดความชั่วทางกายและวาจา และเตรียมจิตให้อยู่ในสภาวะอันเหมาะต่อการคิดที่จะทำความดีและรองรับความดีต่าง ๆ เปรียบเสมือนการถากกระพี้หรือเปลือกไม้ออก ให้เหลือแต่แก่นไม้ ในการทำลูกศร **สติสังวร** คือ การตั้งอยู่ในสติสัมปชัญญะ คือ ความระลึกได้และความรู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อผูกและเหนี่ยวรั้งจิต ไว้มิให้มุ่งไปในทางที่ชั่ว เปรียบเสมือนการใช้เชือกผูกยึดลูกโคที่ดิ้นร่นกวัดแกว่งไว้กับหลัก เพื่อไม่ให้หลุดเพ่นพล่านไปตามแม่โคอันเปรียบเสมือนอารมณ์อันน่าใคร่ **วิริยสังวร** คือการใช้ความเพียรเหนี่ยวรั้งและประคับประคองจิตมิให้ ใฝ่ชั่ว ให้ละความชั่วที่มีอยู่แล้ว และมุ่งเสริมสร้างความดีโดยไม่ท้อถ้อย เปรียบเสมือนการอาบน้ำยาให้แก่นไม้เพื่อให้การดัดลูกศรที่ทำจากแก่นไม้นั้นให้ตรง กระทำได้ง่ายขึ้น **ขันติสังวร** คือ การใช้ความอดทนอดกลั้น ไม่ทำตามอำนาจของกิเลสตัณหาที่จะมาทำให้จิตเศร้าหมอง กวัดแกว่งและใฝ่ชั่ว เปรียบเสมือนการใช้แก่นไม้ที่เหนียวในการทำลูกศร เพื่อลูกศรจะได้ ไม่แตกหักเมื่อดัดให้ตรง หรือการใช้เชือกเหนียวผูกยึดลูกโคไว้กับหลัก เพื่อเชือกจะได้ไม่ขาดเมื่อลูกโคดิ้นรน **ญาณสังวร** คือ การก่อให้เกิดปัญญารู้แจ้งถึงภาวะของจิตร และลู่ทางที่จะทำให้จิตละชั่วและใฝ่ดีอยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อขบวนจิตอันว่องไวในการใฝ่ชั่ว และวางแนวควบคุมให้ใฝ่ดี เช่นการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความสุขุมรอบคอบเพื่อให้เห็นโทษของการบริโภคปัจจัย ๔ โดยไม่ระวังและเกินจำเป็น โทษของการขาดความอดกลั้นต่ออารมณ์ต่าง ๆ โทษของการไม่งดเว้นอกุศลกรรม และโทษของการไม่บรรเทากิเลสตัณหา ให้เห็นคุณของการบริโภคปัจจัย ๔ แต่พอควรตามที่จำเป็น คุณของความอดกลั้นต่ออารมณ์ต่าง ๆ คุณของการงดเว้นอกุศลกรรมและการประกอบกุศลกรรม และคุณของการบรรเทาและขจัดกิเลสตัณหา เป็นต้น

เมื่อจิตตั้งอยู่ในความสังวรหรือสำรวมต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวแล้ว จิตย่อมมั่นคง ไม่กวัดแกว่ง เป็นจิตที่ผ่องใสและอยู่ในภาวะที่พร้อมที่จะรับการฝึกอบรมอย่างได้ผล การฝึกอบรมนี้ ได้แก่การเจริญ **สติปัฏฐานธรรม** คือ การใช้สติกำหนดพิจารณา ทั้ง ๔ ประการ คือ **กายานุปัสสนา** คือ การใช้สติกำหนดพิจรณากาย ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งอารมณ์ ให้เห็นตามเป็นจริง ว่า กายนี้ก็สักแต่ว่ากาย ไม่ใช้สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ไม่ใช่สิ่งที่น่าใคร่น่ารักน่าหลง หรือน่าชัง แต่ประการใด **เวทนานุปัสสนา** คือ การใช้สติกำหนดพิจารณาเวทนา อันได้แก่ ความสุข ความทุกข์ ความไม่ทุกข์ไม่สุข ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งอารมณ์ ให้เห็นตามเป็นจริงว่า เวทนานี้ก็สักแต่ว่าเวทนา ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนของเราเขาไม่ใช่สิ่งที่น่าใคร่ น่าหลง หรือน่ารังเกรียจแต่ประการใด **จิตตานุปัสสนา** คือ การใช้สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมอง หรือผ่องแผ้ว ซึ่งเป็น บ่อเกิดแห่งอารมณ์ ให้เห็นตามเป็นจริงว่า จิตนี้ก็สักแต่ว่าจิต ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ไม่ใช่สิ่งที่น่าใคร่ น่าหลง หรือน่ารังเกียจ แต่ประการใด และ **ธัมมานุปัสสนา** คือ การใช้สติกำหนดพิจารณา ธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งอารมณ์ ให้เห็นตามเป็นจริงว่า ธรรมนี้ก็สัก แต่ว่าธรรม ไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา ไม่ใช่สิ่งที่น่าใคร่ น่าหลง หรือน่าเกียจ แต่ประการใด เมื่อเจริญสติปัฏฐานธรรมนี้อยู่เป็นนิจ บุคคลย่อมสามารถควบคุมจิตมิให้หลงระเริงในรูปกายที่เห็นว่างดงาม ในความสุขความสบาย ในความบริสุทธิ์ผ่องแผ้วของจิต และในความดีต่าง ๆ และไม่ให้ท้อแท้หรือชิงชังรูปกายที่เห็นว่าไม่งาม ความทุกข์ยากลำบาก ความเศร้าหมอง และความชั่วต่าง ๆ เป็นจิตที่ปราศจากความยินดียินร้าย ไม่มีการยึดมั่นในอารมณ์ใด ๆ

จิตที่คุ้มครองด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ที่ได้กล่าวแล้ว ย่อมเป็นจิตที่ตั้งมั่น ไม่กวัดแกว่ง ไม่เศร้าหมอง จึงเป็นที่ตั้งของความไม่ประมาท ไม่มัวเมาหลงระเริงไปอำนาจของกิเลสตัณหา ทำให้บุคคลมีสติปัญญารอบรู้ขยันหมั่นเพียรในการประกอบสัมมาชีพสั่งสมโภคทรัพย์ในทรัพย์ในทางที่ชอบ จึงย่อมสามารถอำนวยสุขประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวเกื้อกูลผู้อื่นที่ควรแก่การสงเคราะห์ และบำเพ็ญบุญกุศลได้อย่างเต็มที่ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ คุณ

ความดีเหล่านี้ย่อมทำให้บุคคลนั้นเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของสังคมนำความสุข ความเจริญและความชื่นชมยินดีมาสู่ตนเองในปัจจุบัน และส่งเสริมให้ตนเองไปสู่สุคติในสัมปรายภพ ดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทมัชฌิมนิกาย ว่า " จิตฺเต อสงฺกลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา แปลว่า "เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นอันหวังได้"

เมื่อจิตตั้งมั่น ไม่ดิ้นรนกวัดแกว่ง อันเนื่องมาจากการคุ้มครองรักษาที่ดีแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่บุคคลจะบำเพ็ญปัญญา เพื่อให้รู้เห็นอย่างแจ่มแจ้งตามเป็นจริง ถึงความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความปราศจากตัวตนของสังขารทั้งหลาย เมื่อพิจารณาเห็นเช่นนั้นแล้ว บุคคลนั้นย่อมไม่ลุ่มหลงมัวเมาในอารมณ์ต่าง ๆ และสามารถปลดเปลื้องความยึดมั่นในสังขาร คือสิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้น ทั้งหลายได้ แม้สังขารเหล่านั้นจะวิบัติหรือแปรผันไปในทางที่ไม่พึงปรารถนา จิตของผู้นั้นก็ไม่หวั่นไหว ไม่เป็นทุกข์เดือดร้อนตาม จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตอันสงบระงับ หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง และถึงแล้วที่สุดแห่งทุกข์ จิตจึงมีแต่ความเยือกเย็น สดใส และแช่มชื่น และถึงแล้วซึ่ง **นิรามิสสุข** คือความสุขที่ปราศจากสิ่งเจือปนโดยสม่ำเสมอกันทุกส่วนเป็น **เอกกันตบรมสุข** คือความสุขอย่างยอดยิ่งไม่มีความสุขใดจะเปรียบได้ ดังพุทธศาสนภาษิตในธรรมบทสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า "เตสํ วูปสโม สุโข" แปลความว่า "ความสงบระงับแห่งสังขาร เป็นสุข" และในธรรมบทขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา ว่า "นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ" แปลความว่า "ความสุข (อื่น) ยิ่งกว่าความสงบ ไม่มี"

รวมความว่าจิตที่คุ้มครองรักษาดีแล้ว เป็นจิตที่ตั้งมั่น ไม่กวัดแกว่ง ไม่ยอมเป็นทาสของกิเลสตัณหา จึงนึกคิดในทางที่ดีที่ชอบ เป็นที่ตั้งแห่งปัญญา คือ ความรอบรู้ตามเป็นจริง ยังบุคคลให้ประกอบแต่กุศลกรรม ไม่ยึดมั่นในสังขาร คือสิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นทั้งหลาย ให้สำเร็จสุขประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นทั้งในภพนี้และภพหน้าในด้านคดีโลก และให้บรรลุความสุขอย่างยิ่ง คือ ความหลุดพ้นจากกิเลสตัณหาทั้งปวง ในด้านคดีธรรม สมดังพุทธศาสนภาษิตที่ได้ตั้งไว้เป็นบทกระทู้ ณ เบื้องต้น

โรคมะเร็ง

คำปรารภ

พ.ต. นายแพทย์ สุนันท์ อินทรกำแหง กรรมการสมาคมต่อต้านโรคมะเร็ง ฯ ติดต่อมาว่า ใคร่จะได้เรื่อง "มะเร็งของตับ" เพื่อมอบให้พิมพ์แจกเป็นอภินันทนาการแก่ผู้ที่มาในงานพระราชทานเพลิงศพคุณปู่ ศรีนิลทา บิดา ดร. สำอาง ศรีนิลทา เพราะเป็นวัตถุประสงค์ของสมาคมต่อต้านโรคมะเร็งแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่พยายามจะเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคมะเร็งแก่ประชาชน

มะเร็งเป็นแก่ทุกเพศ ทุกวัย และทุกอวัยวะของร่างกาย มะเร็งเป็นได้หลายตำแหน่ง ถ้ารีบรักษาเสียแต่เริ่มเป็น ส่วนมากจะมีโอกาสหายขาดได้ แต่ถ้าช้าไปจะมีอันตรายเป็นส่วนมากเช่นเดียวกัน

ตับ เป็นอวัยวะสำคัญของร่างกาย โอกาสหายนั้นยากมาก นอกจากจะได้รับการรักษาด่วนที่สุด ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วีกิจ วีรานุวัตติ์ ได้บรรยายทางวิทยุกระจายเสียงให้แก่สถาบันมะเร็ง คณะแพทย์ศาสตร์ ศิริราชพยาบาล ซึ่งตรงกับความประสงค์และเป็นเรื่องที่เจ้าภาพต้องการ ข้าพเจ้าจึงได้จัดเรื่องนี้มอบมาเพื่อเป็นความรู้แก่ท่านผู้อ่านทั้งหลาย ซึ่งข้าพเจ้าหวังว่า คงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร

ด้วยกุศลกรรมที่บุตร–ธิดาของคุณปู่ ศรีนิลทา ได้จัดพิมพ์ความรู้เรื่องโรคมะเร็งครั้งนี้ จงเป็นอานิสงส์บันดาลให้คุณปู่ ศรีนิลทา ผู้บิดา จงมีความสุขในสัมปรายภพทุกประการ.

(ลงนาม) อำนวย เสมรสุต

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อำนวย เสมรสุต)

นายกสมาคมต่อต้านโรคมะเร็งแห่งประเทศไทย

ในพระบรมราชูปถัมภ์

๑๙๐๙/๗๖ ซอยร่วมพัฒนา ถนนจรัลสนิทวงศ์

บางพลัด นครหลวงกรุงเทพธนบุรี

ป.ล. เรื่อง "มะเร็งของตับ" ที่จัดส่งมา รู้สึกว่าจะน้อยไป ถ้าจะเลือกเรื่องอื่น เช่น มะเร็งคืออะไร ร่วมไปด้วย จะสมบูรณ์ขึ้น ได้ส่งเล่มใหญ่ ๑๘ เรื่อง มาให้เลือกด้วย

(ลงนาม) อำนวย

โรคมะเร็ง หรือ แคนเซอร์ (CANCER)

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อำนวย เสมรสุต

โรคที่มีอันตรายต่อชีวิตอย่างร้ายแรงชนิดหนึ่ง ซึ่งได้ทำลายชีวิตมนุษย์เสียปีละมาก ๆ คือโรคมะเร็ง หรือแคนเซอร์ (Cancer) ฉะนั้น จึงควรที่ทุกคนจะศึกษาโรคนี้ไว้บ้าง เพราะอาจช่วยชีวิตของท่านเองหรือญาติพี่น้อง ตลอดจนเพื่อนบ้านใกล้เคียงให้หายขาดจากโรคมะเร็งได้

โรคมะเร็งเป็นโรคที่ต้องรีบรักษาแต่เริ่มเป็น แพทย์จึงจะช่วยชีวิตผู้ป่วยได้เป็นอย่างดี ระยะที่จะช่วยให้หายขาด เป็นระยะที่โรคยังไม่มีอาการรุนแรง แม้ผู้ป่วยเองก็ไม่ใคร่เอาใจใส่ที่จะรักษา มักจะรอถึงระยะเป็นมาก ทำให้รักษาให้หายขาดได้ยาก จึงจะกระตือรือร้นเที่ยวขอความช่วยเหลือจากแพทย์ ระยะนี้นายแพทย์จะสามารถช่วยชีวิตผู้ป่วยได้น้อยลง บางคราวผู้ป่วยเป็นมากเสียจนรักษาไม่ได้ จำต้องปล่อยให้ตายไปด้วยอาการเจ็บปวดทรมาน จึงทำให้หลายท่านเข้าใจผิดว่า มะเร็งรักษาให้หายขาดไม่ได้

มะเร็ง หรือ Cancer เป็นเนื้องอกชนิดร้าย (Malignant tumour) เกิดขึ้นโดยการเจริญเติบโตผิดปกติโดยไม่หยุดยั้งของเซลล์ที่อวัยวะส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย เริ่มด้วยตุ่มไต หรือแผลเล็ก ๆ ไม่มีอาการเจ็บปวด เจริญโตขึ้นเร็ว ลุกลามงอกแทรกแซงเข้าไปในเนื้อดีรอบ ๆ และอาจหลุดไปเจริญเติบโตขึ้นที่อวัยวะส่วนอื่น ๆ ของร่างกายได้ตามกระแสน้ำเหลืองและกระแสโลหิต เมื่อแผลโตมากจึงเริ่มมีอาการปวดและมากขึ้นร่างกายซุดโทรมลง จนถึงแก่ความตายเพราะพิษของโรคนี้

เนื้องอกแยกได้เป็นสองพวก คือ:—

๑. เนื้องอกชนิดไม่ร้าย (**Benign tumour**) เนื้องอกชนิดนี้ไม่มีความร้ายแรงหรืออันตรายแต่อย่างใด อาจเป็นเพียงตุ่มไตเล็ก ๆ โตช้ามาก ไม่ลุกลามแทรกแซง

เนื้อดีรอบ ๆ ไม่ไปเจริญที่อวัยวะอื่น เช่น หูด (wart) บางชนิดอาจเป็นก้อนอยู่ใต้ผิวหนัง และโตขึ้นจนได้ขนาดผลส้มเขียวหวาน เช่น ไลโปมา (Lipoma) ไฟโบรมา (Fibroma) หรืออาจใหญ่จนถึงขนาดผลส้มโอก็ได้ เช่น งอกที่มดลูก เรียกไมโอมา (Myoma uteri) เนื้องอกชนิดนี้แม้จะใหญ่มาก แต่ไม่ค่อยมีอาการเจ็บปวด หรือมีอาการไม่สบายเนื่องจากพิษของเนื้องอกนี้ แต่มีอาการเนื่องจากน้ำหนักความกดของเนื้องอกเท่านั้น

เนื้องอกชนิดนี้ถึงแม้จะไม่มีอันตรายก็ตาม แต่เมื่อมีโอกาสก็ควรปรึกษาแพทย์ในเรื่องการรักษา ถ้าทิ้งไว้นานเข้า อาจเปลี่ยนเป็นเนื้องอกชนิดร้ายได้ จะสังเกตได้โดยโตเร็วขึ้นกว่าเดิม

๒. เนื้องอกชนิดร้าย (**Malignant tumour**) หรือมะเร็ง (**Cancer**) มีหลายชนิดด้วยกัน Carcinoma เป็นชนิดที่พบบ่อย ได้ทำลายชีวิตมนุษย์ไปเสียเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังมีมะเร็งชนิดอื่น ๆ อีก แต่ไม่พบบ่อยนัก เช่น Sarcoma, Chorioepi thelioma, Hypernephroma ซึ่งมีความร้ายแรงมาก

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงมะเร็งชนิด Carcinoma ซึ่งพบบ่อยกว่าชนิดอื่น ๆ

สาเหตุ (**Cause**) สาเหตุอันแท้จริงของมะเร็งยังไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ได้พยายามค้นคว้าเรื่องนี้อย่างขมักเขม้นตลอดมาพร้อมด้วยการลงทุนลงแรงอย่างมากมาย ส่วนเหตุชวน (Predisposing cause) หมายถึงเหตุที่ช่วยให้เกิดมะเร็งง่าย มีหลายประการ เช่น :–

ก. ชอบเป็นในคนอายุมาก ตั้งแต่ ๓๕ ปีขึ้นไป ผู้ที่มีอายุน้อยก็เคยพบ แต่ไม่บ่อยนัก

ข. ชอบเป็นตามตำแหน่งที่ชื้นแฉะสกปรก หรือเป็นแผลเรื้อรัง เช่น ในปากที่ชื้นแฉะสกปรกจากโรคหนองที่โคนฟัน (Pyorrhea alveolaris) และจากการกินหมากจนเป็นแผลปูนกัดปาก ในช่องคลอดของสตรี และปากมดลูก พบเป็นมะเร็งบ่อยก็จากเหตุเช่นกัน

ค. เกิดจากการระคายเคืองซ้ำ ๆ นาน ๆ จากอาชีพทำงานเกี่ยวกับสารเคมีบางชนิด เช่น น้ำมันดิน สารหนู หรือจากรังสีของราเดียมและรังสีเอ๊กซ์ (รังสีทั้งสองนี้มีประโยชน์ในการรักษามะเร็งมาก แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ใช้ก็ต้องระวังตัวของตัวเองเป็นพิเศษ เนื่องจากมีโอกาสเป็นมะเร็งได้จากการถูกรังสีนี้นาน ๆ เหมือนกัน)

ผู้ที่กินหมากจัด ทำให้เกิดระคายเคืองแก่เยื่อเมือกในปาก เริ่มมีอาการแสบปากบ่นว่าปูนกัดปาก มีลักษณะเป็นฝ้าขาวบาง ๆ เป็นหย่อม ๆ ในกระพุ้งแก้ม ริมฝีปากหรือที่ลิ้น (Leukoplakia) นี้ คือ ลักษณะแรกเริ่มของผู้ที่มีโอกาสเป็นมะเร็งได้ง่ายในเวลาต่อไปและพบกันมาก

มะเร็งติดต่อได้หรือไม่ – มะเร็งไม่มีการติดต่อจากคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง การถ่ายทอดทางกรรมพันธุ์อาจจะมีได้บ้าง สำหรับมะเร็งบางชนิดเท่านั้น

อาการแจ้งและอาการตรวจพบ (Symptoms and signs) เมื่อเริ่มเป็นมะเร็ง ณ ที่ใดที่หนึ่งของร่างกายจะไม่มีอาการเจ็บเลย ลักษณะเป็นเม็ดหรือแผลแข็งเล็ก ๆ ค่อย ๆ โตขึ้นขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย ต่อไปแผลจะโตขึ้นเรื่อย ๆ เริ่มมีอาการไม่สบายเล็กน้อย คือ อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร ผอมลงและเริ่มปวดที่แผล ยาต่าง ๆ ไม่ช่วยให้แผลเล็กลง ต่อมามีฝ้าสกปรกที่แผล มีกลิ่นเหม็นมาก ร่างกายซุดโทรมยิ่งขึ้นตามลำดับ พร้อมด้วยความปวดทรมานจนตาย มีโลหิตออกจากแผลง่าย เมื่อเนื้อมะเร็งหลุดไปตามกระแสน้ำเหลือง จะไปเจริญโตขึ้นที่ต่อมน้ำเหลืองใกล้เคียง เป็นก้อนแข็งเล็ก ๆ คลำได้ใต้ผิวหนัง ถ้าละทิ้งไว้จะโตขึ้นแล้วแตกบานออก

ลักษณะและอาการเหล่านี้อาจจะผิดแผกกันไปบ้าง แล้วแต่ตำแหน่งของโรค เช่น:–

มะเร็งที่ผิวหนัง (**Epithelioma of skin**) เป็นตุ่มแบน ๆ หรือเป็นแผลเล็ก ๆ ขนาดปลายนิ้วก้อย โตขึ้นเรื่อย ๆ กลายเป็นชนิดแผลลึก (Ulcerative growth) หรือบานปูดคล้ายกระหล่ำดอก (Proliferative growth or cauliflower growth) แผลธรรมดาที่เป็นเรื้อรังอยู่นาน ๆ ก็อาจเปลี่ยนเป็นมะเร็งได้ จะสังเกตได้โดยการโตขึ้นมากผิดปกติ

ไม่ควรจะให้โตเกินหนึ่งองคุลีจะมีโอกาสหายได้ ถ้าโตกว่านั้นโอกาสจะน้อยลงทุกที อย่าให้เป็นมาก โอกาสหายน้อยมาก

มะเร็งที่ผิวหนังชนิดหนึ่ง เกิดที่หน้าเลยระดับปากขึ้นไป ชนิดนี้โตช้ามาก เป็นแผลขรุขระ หลาย ๆ ปีก็ยังไม่มีอาการเจ็บปวด จึงมีอันตรายน้อย เรียกว่า Basal celled epithelioma ลักษณะแผลคล้าย ๆ ค่อยๆ ถูกหนูแทะ คำสามัญจึงเรียกง่าย ๆ ว่า Rodent ulcer (แผลหนูแทะ) เมื่อลุกลามถึงปาก จมูก หรือตา จะทำให้อวัยวะนั้นเว้าแหว่งไป

มะเร็งที่ริมฝีปากและที่กระพุ้งแก้ม (Epithelioma of lips and mucous of cheek) เริ่มด้วยเป็นตุ่ม หรือแผลเล็กสังเกตได้ง่าย แล้วโตขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ค่อยเจ็บ อย่าปล่อยให้โตเกิน ๒ เซ็นติเมตร หรือหนึ่งองคุลี พบบ่อยกว่าที่อื่น ๆ มีลักษณะต่าง ๆ กัน

๑. เป็นฝ้าขาว หนาเล็กน้อย โตช้ากว่าชนิดอื่น ๆ (Papillary type)

๒. เป็นแผลบานปูดใหญ่คล้ายกระหล่ำดอก (Hypertaophic or cauliflower type)

๓. เป็นแผลกินลึก ขอบแผลแข็ง (Ulcerative type) ชนิดนี้โตเร็วและอันตรายมาก

มะเร็งที่ลิ้น (Epithelioma of tongue) มักเป็นชนิดแผลลึก ขอบแข็ง โตเร็ว อันตรายมาก ถ้าเป็นมากจะแลบลิ้นไม่ค่อยออก ต้องรีบรักษาเสียตั้งแต่ขนาดไม่เกินหนึ่งองคุลี หรือ ๒ เซ็นติเมตร จึงจะมีโอกาสหายมาก

มะเร็งเต้านม (Carcinoma of breast) เริ่มด้วยคลำพบก้อนแข็งเล็ก ๆ ไม่เจ็บ เคลื่อนได้ อยู่ในเต้านม บางชนิดโตช้ามาก บางชนิดโตเร็วมาก แล้วแตกเป็นแผลใหญ่ ควรรีบปรึกษาแพทย์เสียตั้งแต่ตอนยังเป็นก้อนเล็ก ๆ ขนาดอย่างมากไม่เกินลูกมะนาว หรือ ๓ เซ็นติเมตร จะมีโอกาสหายมาก ฉะนั้น เมื่อคลำพบก้อนเล็กให้รีบปรึกษาแพทย์ทันที เพื่อตรวจและพิสูจน์ว่าเป็นมะเร็งหรือไม่ และรีบทำการรักษา

มะเร็งปากมดลูก (Carcinoma of the cervix uteri) เป็นตำแหน่งที่พบบ่อยมาก แลไม่เห็น จะต้องใช้ความสังเกตจากอาการที่ผิดปกติ แพทย์ผู้ตรวจภายในช่องคลอดเท่านั้นที่จะแลเห็นแผล อาการสำคัญ คือ มีมุตกิดหรือตกขาว (Leukorrhea) มากผิดปกติ และมากขึ้น ต่อมามีกลิ่นและมีโลหิตแดงปนออกมาเป็นสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ มีโลหิตออกกระปริดกระปรอย นอกเวลามีระดู มากบ้างน้อยบ้าง บางทีออกภายหลังการร่วมประเวณี ไม่มีอาการเจ็บปวด มักจะรอจนถึงระยะมาก ร่างกายซุดโทรมซูบซีดจากการตกโลหิต ระยะหลังนี้จะมีอาการปวด โอกาสหายน้อย ขอให้รีบให้แพทย์ตรวจเสียตั้งแต่มีอาการเพียงเล็กน้อย

มะเร็งในตัวมดลูก (Carcinoma of the corpus uteri) อาการเช่นเดียวกับมะเร็งปากมดลูก มีตกขาวและตกเลือด ตรวจภายในช่องคลอดไม่เห็นแผล มดลูกใหญ่กว่าปกติ ต้องขูดเอาชิ้นเนื้อในมดลูกออกมาตรวจด้วยกล้องจุลทัศน์ เพื่อความแน่นอนในการวินิจฉัย

มะเร็งที่ปากช่องคลอด (Carcinoma of vulva) เป็นแผลลุกลามเห็นได้ง่าย เช่นเดียวกับเป็นที่ตำแหน่งอื่น ๆ อย่าละเลยให้เป็นมาก

มะเร็งที่องคชาต (Carcinoma of penis) เป็นแผลลุกลามเช่นกัน ถ้าเป็นมากขึ้นก็จะถึงด้วนหายไปเกือบหมด อย่าปล่อยให้มาก

มะเร็งตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้พบบ่อยมาก ถ้าใช้ความสังเกตความผิดปกติของอวัยวะตำแหน่งนั้น ๆ จะทราบได้โดยง่ายแต่ระยะแรก ถ้าสงสัยควรรีบขอให้แพทย์ตรวจและมอบการรักษาให้แพทย์ผู้เอาใจใส่ต่อการรักษาโรคมะเร็งโดยด่วน **โรคนี้จะหายได้เด็ดขาด**

ถ้ามัวลังเลอยู่ ความหวังที่จะหายเด็ดขาด จะค่อย ๆ น้อยลงจนหมดหวังและจะต้องรอความตายอยู่เท่านั้น

ผู้เขียนได้พบผู้ป่วยโรคมะเร็งมาเป็นจำนวนมาก เห็นว่าการที่ผู้ป่วยมาให้ตรวจช้านั้น ส่วนมากเนื่องจากความไม่เจ็บ จึงทำให้เข้าใจผิด ไม่พยายามรีบปรึกษาแพทย์

และเมื่อแพทย์แนะนำให้ผ่าตัด หรือรักษาด้วยราเดี้ยม หรือเอ๊กซเรย์ มีหลายรายกลัวเจ็บ แอบไปลองยาเสียก่อน ผลที่สุดจึงรู้ว่ายาช่วยไม่ได้แม้แต่น้อย และสายไปเสียแล้ว

มีบุคคลจำนวนมากที่ชอบอ้างตัวเป็นหมอ โดยช่วยแนะนำยาต่าง ๆ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความรู้และไม่รู้จักโรคมะเร็งและพิษสงของมันเลย ผู้ป่วยบางรายพลอยงมงายเห็นตามไปด้วย มอบให้เขาลองยา กว่าจะรู้ตัวก็ช้ามากเสียแล้ว

ผู้ป่วยเป็นมะเร็งบริเวณช่องคลอดและมดลูกนั้น มักจะอายไม่ยอมให้แพทย์ตรวจภายในช่องคลอด ลองรักษาเองโดยกินยาที่ประกาศแก้โรคตกขาว ซึ่งไม่ช่วยให้แผลหายไป บางคราวถ้ามีโลหิตออกกระปริดกระปรอย ก็จะถูกแนะนำกันต่อ ๆ ไปว่าใกล้ประจำเดือนหยุด ทำให้เข้าใจผิด รอจนสายไปเช่นกัน

มะเร็งอาจเป็นแก่อวัยวะอื่น ๆ อีกหลายแห่ง ซึ่งตรวจยาก กว่าจะทราบมักจะเป็นมาก ฉะนั้น เมื่อมีอาการสงสัยเพียงเล็กน้อยขอให้รีบตรวจ เช่น :–

มะเร็งที่กระบอกเสียง (**Carcinoma of larynx**) เสียงแหบ มีเสมหะปนโลหิต กลืนอาหารไม่สะดวก เจ็บในคอคล้ายก้างติดคอ

มะเร็งที่ปอด (**Carcinoma of lung**) ไอ เมื่อเป็นมากมีอาการเหนื่อยง่าย เจ็บในอก ไอแห้ง บางคราวมีโลหิตออก

มะเร็งที่หลอดอาหาร (**Carcinoma of esophagus**) กลืนอาหารไม่สะดวก โดยเฉพาะอาหารแข็ง อาการมากขึ้นจนถึงกลืนไม่ลง อาเจียน

มะเร็งกระเพาะอาหาร (**Carcinoma of stomach**) แน่นจุกที่ตำแหน่งกระเพาะอาหาร เบื่ออาหาร ร่างกายซุดโทรมลง ต่อมาคลำพบก้อนที่บริเวณนั้น

มะเร็งต่อมลูกหมาก (**Carcinoma of prostate**) ถ่ายปัสสาวะบ่อยกระปริดกระปรอย เวลาถ่ายปวดและขัด จนถ่ายไม่ออก

อาการที่กล่าวมาแล้วเหล่านี้ อาจเป็นอาการของโรคที่ไม่ใช่มะเร็งก็ได้ แพทย์เท่านั้นที่จะให้การวินิจฉัยได้ดีว่า เป็นมะเร็งหรือไม่

การวินิจฉัยโรค (**Diagnosis**) แพทย์เท่านั้นที่จะเป็นผู้ให้การวินิจฉัยได้ถูกต้อง ถ้าท่านสงสัยแต่ อย่างใดอย่ามัวช้า เมื่อแพทย์พบว่าท่านเป็นมะเร็ง ก็จะรีบรักษาให้ทันที

ถ้าสามารถทำได้ หรือมิฉะนั้น ก็จะแนะนำให้ท่านรีบไปพบแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะในเรื่องโรคมะเร็งต่อไป

เมื่อผู้เขียนถามผู้ป่วยที่มีอาการมากบางราย ผู้ป่วยจะบอกว่า ให้หมอรักษาโดยใช้ยาอย่างนั้น ๆ ผู้เขียนมักจะดักคอได้ทันทีว่า ผู้จัดยานั้นหาใช่แพทย์ไม่ แต่เป็นผู้ที่อ้างตัวว่าเป็นแพทย์เท่านั้น แพทย์ผู้รู้จะไม่แกล้งทำลายชีวิตท่าน โดยการหน่วงให้ท่านมัวลองยาอยู่เลยเป็นอันขาด

แม้ว่าโรคนั้นจะน้อยจนให้การวินิจฉัยที่แน่นอนด้วยตาเปล่าไม่ได้ แพทย์ก็ยังสามารถวินิจฉัยให้แน่นอนได้โดยการตัดชิ้นเนื้อบาง ๆ ไปตรวจด้วยกล้องจุลทัศน์

การตรวจโรคมะเร็งในระยะเริ่มแรก (Early Cancer Detection) เป็นวิธีการอย่างหนึ่งเพื่อตรวจดูผู้ที่ยังไม่มีอาการ ผู้ที่สำรวจร่างกายทุก ๆ ปี ด้วยวิธีนี้จะช่วยให้พบว่าเป็นมะเร็งแต่เริ่มแรก ทำให้รักษาหายได้เด็ดขาด ขณะนี้มีสถาบันการแพทย์ได้เปิดทำการตรวจหลายแห่งแล้ว และที่สมาคมต่อต้านโรคมะเร็ง ฯ

การรักษาโรคมะเร็งและผล (Treatment and result) การที่มีผู้ชอบพูดว่ามะเร็งรักษาให้หายไม่ได้นั้น เป็นการเข้าใจผิด **มะเร็งรักษาหายได้ในระยะเริ่ม** แต่ถ้าช้ามากเท่าใด โอกาสที่จะหายได้ก็ย่อมน้อยลงทุกที

การผ่าตัด การใช้ราเดี่ยม และเอ๊กซเรย์ หรือโคบ๊อลท์ ๖๐ เท่านั้น ที่จะช่วยรักษามะเร็งให้หายได้ ยังไม่มีวิธีรักษาทางยาให้หายที่แน่นอนเลย ยาบางอย่างอาจทำให้เนื้อมะเร็งหยุดการเจริญไดชั่วคราวเท่านั้น การรักษาจะได้ผลดีมากน้อยเท่าใด ต้องแล้วแต่ชนิด ขนาด และตำแหน่งของมะเร็ง ตลอดจนแพทย์ผู้เอาใจใส่เฉพาะโรคมะเร็งด้วย

มะเร็ง *เป็นโรคที่ทำลายชีวิตมนุษย์ปีละมาก ๆ*
อย่าปล่อยไว้ให้เป็นมากจนรักษาไม่ได้
มะเร็ง *รักษาให้หายได้ รีบปรึกษาแพทย์แต่เนิ่น ๆ*
ควรอ่านเรื่องโรคมะเร็งให้เข้าใจโดยละเอียด

มะเร็งของทางเดินอาหาร

ศาสตราจารย์นายแพทย์ เสนอ อินทรสุขศรี

เมื่อพูดถึงมะเร็งของทางเดินอาหาร มะเร็งที่กระเพาะอาหารเป็นพวกที่พบได้มากที่สุดจนกล่าวกันว่าเพียงมะเร็งของกระเพาะอาหารแต่อย่างเดียว ก็จะพบได้เป็นจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งของมะเร็งที่เกิดกับอวัยวะทั้งหมดของร่างกาย ดังนั้น สถิติการตายของมะเร็งกระเพาะอาหาร จึงนับว่ามีได้มากเหมือนกัน

โดยที่อาการเริ่มต้นเป็นใหม่ ๆ ของมะเร็งที่กระเพาะอาหารนั้น ค่อนข้างจะมีอาการไม่เด่นชัดนัก และมีอาการเหมือนกับอาการอาหารไม่ย่อยเท่านั้น ผู้ป่วยจึงมักจะปล่อยตนเองจนโรคค่อนข้างมากแล้วเสมอ จึงมีหลักที่ประชาชนพึงจะคิดไว้เสมอว่า ตนอาจเป็นโรคมะเร็งของกระเพาะอาหารได้ ถ้าหากว่าอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีขึ้นไป และมีอาการท้องอืด ๆ เฟ้อ ๆ อยู่เสมอ อาการอื่น ๆ อาจมีไปพร้อม ๆ กัน เช่น เบื่ออาหาร คลื่นไส้ น้ำหนักลด ผอมลง และปวดท้องเล็ก ๆ น้อย ๆ นอกจากนั้น แผลมะเร็งอาจมีเลือดออกอยู่นาน ๆ นานเข้าก็จะมีอาการเลือดจาง ทำให้ผู้ป่วยซีดลง ระยะหลัง ๆ มักมีอาเจียนเพราะก้อนมะเร็งโตขึ้น จนทำให้อาหารผ่านไม่สะดวก

อาการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วตอนแรก ๆ จะเห็นได้ว่า เป็นอาการคล้าย ๆ กับอาการอาหารไม่ย่อยนั่นเอง ฉะนั้น ในการที่จะทราบโรคมะเร็งของกระเพาะอาหารได้ตั้งแต่เริ่มต้น ก็คือ การรีบไปปรึกษาแพทย์ให้ตรวจเสียเมื่อมีอาการดังกล่าว โดยไม่ควรรอเวลาให้เนิ่นนานต่อไป เมื่อแพทย์สงสัยจะได้ทำการตรวจพิเศษอย่างอื่น ๆ เช่น การตรวจเอ๊กซเรย์ทางเดินอาหาร และวิธีอื่น ๆ ที่จะวิเคราะห์ให้ถูกต้อง

เอ๊กซเรย์กระเพาะอาหาร นับว่าเป็นวิธีการที่จะบอกให้ทราบถึงโรคมะเร็งกระเพาะอาหารได้ดีพอใช้ โดยอาจเห็นตัวก้อนมะเร็งนั้นได้ การคลำหน้าท้องอาจคลำพบก้อนมะเร็งบริเวณกระเพาะอาหาร การตรวจเลือดจะพบลักษณะเลือดจาง การตรวจ

น้ำย่อยจะพบกรดในกระเพาะอาหารน้อยลงไปกว่าปกติ การตรวจเหล่านี้ ทำให้ทราบถึงโรค และจะได้ทำการรักษาได้เร็วยิ่งขึ้น

การรักษามะเร็งของกระเพาะอาหาร ก็เหมือนกับมะเร็งที่อวัยวะอื่น ๆ กล่าวคือ ถ้ายิ่งมะเร็งอยู่ในระยะเริ่มเป็นใหม่เท่าใด ก็ยิ่งมีหวังในการหายขาดยิ่งขึ้นเท่านั้น การรักษานี้ก็โดยวิธีการผ่าตัด ทำการตัดกระเพาะที่เป็นมะเร็งนั้นออกเสีย

สำหรับมะเร็งที่ลำไส้เล็กนั้น ปรากฏว่าจะพบได้เป็นจำนวนน้อยมาก ถ้าหากเกิดเป็นมะเร็งของลำไส้ อาการสำคัญที่ปรากฏขึ้นคืออาการของลำไส้ถูกอุดตัน เพราะก้อนมะเร็งที่โตขึ้น ทำให้ทางเดินของอาหารแคบลง อาหารจึงผ่านไม่สะดวก ผู้ป่วยจะมีอาการท้องอืด คลื่นไส้ และอาเจียนเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดี เมื่อเกิดอาการนี้ขึ้น การตรวจด้วยเอ๊กซเรย์จะทำให้ทราบถึงมะเร็งของลำไส้เล็กนี้ได้และอาจให้การรักษาโดยการผ่าตัดเช่นเดียวกัน

มะเร็งที่ลำไส้ใหญ่ ซึ่งหมายรวมถึงตัวลำไส้ใหญ่เองและทวารหนัก จะพบได้ราว ๆ ๒๙ กว่าคนในประชาชนหนึ่งแสนคน ตำแหน่งที่พบได้มากนั้น อาจมีได้ที่ลำไส้ใหญ่ตอนต้น ๆ คือ ตอนที่มีไส้ติ่งอยู่ด้วย ซึ่งถ้าเกิดขึ้นในบริเวณนี้ มักทำให้เกิดการอุดตันของทางเดินอาหารและที่ซึ่งจะได้พบบ่อยที่สุดก็คือ ที่ลำไส้ใหญ่ทางแถบซ้ายและใกล้มาทางทวารหนัก

โดยทั่วไป ๆ ไปแล้ว อาการตอนแรก ๆ ที่เกิดมีมะเร็งของลำไส้ใหญ่ขึ้นนั้นไม่ค่อยชัดแจ้ง ตามที่พบมาแล้วผู้ป่วยมักจะมาหาแพทย์เมื่อมีอาการต่าง ๆ ปรากฏแล้วเป็นเวลา ๘–๑๐ เดือนเสมอ อาการทั่ว ๆ ไปที่จะได้พบเมื่อเกิดมะเร็งของลำไส้ใหญ่ คือ อ่อนเพลีย น้ำหนักลด ท้องอืด ๆ เฟ้อ ๆ ท้องผูกและชีดลง อาการต่าง ๆ ที่กล่าวนี้ดูเหมือนจะเป็นอาการที่มีเพียงเล็กน้อยในตอนแรก ๆ จนทำให้ผู้ป่วยไม่ได้สนใจในความแปลกของตนเอง จึงมิได้ไปหาแพทย์ตรวจ แต่อาการที่มักจะชวนให้เกิดความสงสัยขึ้นในโรคมะเร็งของลำไส้นั้นมีอยู่อย่างหนึ่งคือ ทั้ง ๆ ที่มีอาการท้องผูก ต่อมาโดยหาสาเหตุไม่ได้กลับมีท้องเดินเกิดขึ้น อาการท้องผูกและท้องเดินสลับกันไปปรากฏอยู่เสมอ การถ่ายอุจจาระเป็นเลือด อาจมีได้เมื่อมะเร็งโตขึ้นมากและเกิดเป็นแผล แล้วมีเลือดปนออกมากับอุจจาระ

มะเร็งของลำไส้ใหญ่ที่อยู่ค่อนมาใกล้ทางทวารหนัก ในระยะหลัง ๆ มักมีถ่ายอุจจาระเป็นมูกเลือด ปวดเบ่งและถ่ายบ่อย ทำให้มีอาการคล้ายโรคบิดมาก ฉะนั้นมีบ่อยครั้งที่ผู้ป่วยหลงรักษาตนเองโดยคิดว่าเป็นโรคบิดอยู่เป็นเวลานาน

ผู้ป่วยมะเร็งของลำไส้ใหญ่ใกล้ทวารหนักนั้นมีประมาณ ๓๐ รายในผู้ป่วยร้อยรายที่มีริดสีดวงทวารหนักใหญ่ร่วมอยู่ด้วย ฉะนั้นเมื่อมีริดสีดวงทวารหนัก จึงจำเป็นต้องตรวจโดยละเอียดเพื่อการรักษาที่ถูกต้องต่อไป

ดังนั้น อาการสำคัญที่จะเป็นเครื่องเตือนใจให้ผู้ป่วยรีบไปปรึกษาแพทย์เสียเมื่อสงสัยว่าอาจเป็นมะเร็งของลำไส้ใหญ่ คืออาการ ท้องอืดท้องผูก และอาหารไม่ย่อย ซึ่งแม้ว่าอาการเหล่านี้จะเป็นอาการที่ไม่แน่นอนก็จริง แต่ก็เป็นอาการเริ่มต้นของโรคซึ่งเป็นระยะที่จะรักษาให้หายได้ การปล่อยรอเวลาจนกว่าจะมีอาการเด่นชัดขึ้น เช่น อาการอุดตันของทางเดินอาหาร ถ่ายเป็นมูกเลือด น้ำหนักลด และอาการเลือดจางเกิดขึ้นแล้ว ก็อาจเป็นระยะที่เป็นมะเร็งมากหรือแพร่หลายกระจายไปสู่อวัยวะอื่นแล้ว การรักษาให้หายย่อมมีหวังน้อยลงไป

ในการตรวจและวินิจฉัยของแพทย์ จะทำให้ทราบได้ว่าเป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่หรือไม่ โดยอาศัยการตรวจทวารหนักด้วย การสอดนิ้วเข้าไปคลำหาก้อนมะเร็ง หรือการใช้กล้องส่องเข้าตรวจภายในลำไส้ใหญ่ โดยสอดเข้าทางทวารหนัก และสวนแบเรียมเข้าไปทางทวารหนัก แล้วถ่ายภาพเอ๊กซเรย์ ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะทราบถึงโรคนี้ได้

วิธีการรักษามะเร็งของลำไส้ใหญ่นั้น เป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยากมากเหมือนกัน แต่วิธีการผ่าตัด ก็ได้ช่วยชีวิตของผู้ป่วยไว้เป็นจำนวนมิใช่น้อย

เวลานี้อุดมคติในการรักษาโรคมะเร็งที่อวัยวะใด ๆ ก็ตาม กล่าวว่า ผลของการรักษาจะได้ผลดีนั้น ขึ้นอยู่ด้วยหลัก ๓ ประการ คือ การสงสัยและเอาใจใส่ต่อการผิดปกติของผู้ป่วยอย่างหนึ่ง การให้การวินิจฉัยโรคมะเร็งได้ถูกต้องรวดเร็วอย่างหนึ่ง และวิธีการรักษาที่ดีอย่างหนึ่ง

มะเร็งจากการสูบบุหรี่

นายแพทย์ ประว๊ติ ตันสุรัต

ในปัจจุบันนี้ บรรดาวงการแพทย์ในต่างประเทศได้พากันกล่าวขวัญและหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงถึงผลของการวิจัยเกี่ยวกับพิษของบุหรี่ทำให้เกิดเป็นโรคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรคมะเร็งที่ปอด เรื่องโรคมะเร็งของปอดจึงได้กลายเป็นปัญหาสำคัญอย่างน่าเกรงขามตลอดทั่วสหรัฐอเมริกา และในประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองแล้ว เพราะเหตุว่ามันได้เพิ่มพูนขยายตัวมากขึ้นกว่ามะเร็งชนิดอื่น ๆ ในร่างกายของมนุษย์ ถ้าจะกล่าวกันตามความเป็นจริงแล้ว ในสหรัฐเมริกาเวลานี้ มีผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งที่ปอดมากกว่าอวัยวะในส่วนอื่น และเมื่อได้ตรวจสอบดูสถิติกันแล้ว ก็ปรากฏว่า มะเร็งที่ปอดมีจำนวนมากรายกว่ามะเร็งที่เต้านมของหญิงเสียอีก

ในแคว้นมาซซาชูเซ็ตซ อัตราตายของประชาชนต่อหนึ่งแสนคน ในปี ๑๙๓๐ (พ.ศ. ๒๔๗๓) ปรากฏว่า มีผู้ตายด้วยโรคมะเร็งของปอดเพียงจำนวน ๓๐๘ คนเท่านั้น ครั้นต่อมาในปี ค.ศ ๑๙๕๕ (พ.ศ. ๒๔๙๘) สถิติผู้ตายด้ายโรคมะเร็งในปอดได้เพิ่มขึ้นเป็น ๔,๒๑๖ คน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือว่า จำนวนผู้ตายทั้งหมดที่เนื่องจากมะเร็งในปอดได้เพิ่มขึ้นจากจำนวน ๒,๕๐๐ คน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เป็น ๒๙,๐๐๐ คน ในปี พ.ศ.๒๔๙๘

แต่เดิมมานั้น เราถือกันว่า โรคมะเร็งของปอดเป็นโรคที่เกิดขึ้นในผู้ชาย แต่ตามสถิติที่ค้นคว้าได้จากจำนวนคนไข้มากกว่า ๑,๖๐๐ ราย ก็ได้พบว่า เกิดขึ้นในผู้ชายเสีย ๘๙ ในร้อย และอีก ๑๑ ในร้อย เกิดขึ้นแก่ผู้หญิง

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๗๗ โรคมะเร็งในปอดของผู้ชายได้เริ่มไหวตัวเพิ่มพูนขึ้นอย่างน่าเกรงกลัว แล้วในเวลาต่อจากนั้นมา โรคมะเร็งก็ได้ทวีคูณขึ้นอย่างมากมายสาเหตุอันนี้เนื่องมาจากความจริงที่ได้ปรากฏว่า ในระหว่างสงครามโลกครั้งแรก (ค,ศ. ๑๙๑๔–๑๙๑๘ หรือ พ.ศ. ๒๔๕๗–๒๔๖๑) ผู้ชายในสหรัฐเมริกาได้เริ่มสูบบุหรี่กัน

อย่างขนานใหญ่ ในชั่วระยะเวลา ๒๐ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็นับว่าเป็นเวลานานเพียงพอที่ควันของบุหรี่จะสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ ให้เกิดเป็นเนื้อมะเร็งงอกขึ้นที่ปอดได้เอง

ในรัฐนิวยอร์ค ท่าน เลวิน ได้เสนอรายงานไว้ว่า จาก พ.ศ. ๒๔๗๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๓ โรคมะเร็งของปอดในผู้ชายได้ **เพิ่มขึ้นถึง ๓๕ ในร้อย** และตลอดเวลาที่ได้กล่าวถึงนี้ มะเร็งในที่อื่น ๆ ทุกชนิดได้เพิ่มขึ้นเพียง ๒ ในร้อย ในชั่วเวลาเดียวกันนี้ มะเร็งของปอดในผู้หญิงได้ **เพิ่มพูนขึ้นถึง ๖๘ ในร้อย** และมะเร็งในที่อื่น ๆ ทุกชนิดกลับ **ลดน้อยลง ๑๕ ในร้อย**

ดังนั้น จึงเป็นที่ประจักษ์แจ้งว่า มะเร็งของปอดเป็นมะเร็งอย่างเดียวเท่านั้นที่ได้เพิ่มขึ้นทั้งเพศชายและหญิง

การเพิ่มจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็งของปอดนั้น หาใช่จำกัดเขตเฉพาะแต่ในสหรัฐอเมริกาเท่านั้นไม่ เพราะว่า จากปี พ.ศ. ๒๔๖๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ โรคมะเร็งของปอดในประเทศฮอลแลนด์นั้น สำหรับผู้หญิงก็ได้เพิ่มขึ้นถึง ๑๐ เท่า และของผู้ชายได้เพิ่มขึ้นถึง ๒๔ เท่า ในประเทศอังกฤษ จากปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๗ ท่านแม็คเค็นซี่ ได้บันทึกรายงานว่า มะเร็งของปอดในผู้ชายได้เพิ่มขึ้นถึง ๓๘ เท่า

มะเร็งของปอด เป็นมะเร็งชนิดเดียวเท่านั้นที่แสดงอาการผิดแปลกไปจากมะเร็งชนิดอื่น ๆ ทั้งหมด โรคมะเร็งทุกชนิด ยกเว้นมะเร็งของปอด จะเพิ่มอัตรามากขึ้นตามวัยของอายุที่สูงขึ้น แปลว่า ยิ่งมีอายุสูงมากเท่าใด โอกาสที่จะเป็นโรคมะเร็งก็มีมากขึ้นเท่านั้น เรื่องนี้เป็นความจริง สำหรับโรคมะเร็งทุกชนิด ยกเว้นแต่เพียงอย่างเดียวอย่างนั้นคือโรคมะเร็งของปอด ซึ่งเมื่อได้สำรวจดูตามสถิติแล้วจะพบว่า ยอดสูงสุดของจำนวนผู้ป่วยด้วยโรคมะเร็ง จะอยู่ตรงวัยของอายุ ๕๕ ปี หลังจากวัยนี้ไปแล้ว มะเร็งจะค่อย ๆ ลดลงตามลำดับ

เหตุที่จะนำมาชี้แจงให้เห็นว่า ทำไมการสัมพันธ์กันระหว่างมะเร็งของปอดกับวัย จึงปรากฏผิดแผกแตกต่างกันจากการสัมพันธ์ระหว่างมะเร็งชนิดอื่น ๆ กับวัย ก็คือ

ว่าบรรดาผู้ที่เป็นนักสูบบุหรี่จัด ๆ ได้ถูกพิษร้ายของยาสูบหรือบุหรี่เข้าไป **ทำลายหัวใจและหลอดโลหิต** ให้เสียหาย ดังนั้น ผู้ที่สูบบุหรี่จัดส่วนมาก จึงมีหลอดโลหิตของหัวใจอุดตัน (Coronary Thrombosis) อันเป็นเหตุให้ถึงแก่กรรม ผู้ที่ชอบสูบบุหรี่จัดจึงมักมีอายุไม่ยืนนานพอที่จะเกิดเนื้อมะเร็งขึ้นที่ปอดในภายหลัง

การค้นคว้าและศึกษาทางฝ่ายสถิติในสหรัฐอเมริกา และ ประเทศอังกฤษได้แสดงให้เห็นโดยสิ้นเชิงว่า มีสาเหตุที่ร่วมสัม**พันธ์**กันระหว่างการสูบบุหรี่และโรคมะเร็ง ดอล และ ฮิล นักศึกษาและค้นคว้าตัวยาของอังกฤษได้แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่เพียงมะเร็งของปอดมักเกิดขึ้นในหมู่ผู้สูบบุหรี่มากกว่าพวกไม่สูบบุหรี่เท่านั้น แต่ปรากฏการณ์ของโรคมะเร็งที่ปอดจะเปลี่ยนแปลงไปตามจำนวนบุหรี่ที่สูบมากหรือน้อย และการอัดเอาควันบุหรี่เข้าไปในปอดมากน้อยและนานเท่าใดด้วย

บรรดาแพทย์ในประเทศอังกฤษ ได้ช่วยกันรวบรวมสถิติอัตราตายด้วยโรคมะเร็งของปอดของพลเมือง **หนึ่งแสน** คน พบว่าผู้ที่ไม่สูบยามึนเมาใด ๆ ตาย ๗., ผู้ที่สูบยากล้องตาย ๓๘., ผู้ที่ชอบสูบยาทั้งยากล้องและยาบุหรี่ ตาย ๖๔., และผู้ที่ชอบสูบยาบุหรี่ตาย ๑๒๕.,

การศึกษาและค้นคว้าโดยสมาคมมะเร็งอเมริกัน ได้แสดงให้เห็นผลที่คล้ายคลึงกันว่า ผู้ที่ไม่สูบยามึนเมาใด ๆ ตาย ๔.๙ ผู้ที่ชอบสูบซิการ์หรือยามวนใหญ่ ตาย ฬ๖.๔, ผู้ที่สูบบุหรี่เป็นครั้งเป็นคราว ตาย ๓๐.๔., ผู้ที่สูบยากล้อง ตาย ๔๙., ส่วนผู้ที่ชอบสูบบุหรี่จัด ตาย ๑๔๕

จากรายงานสถิติของสมาคมมะเร็งอเมริกันได้แสดงให้เห็นอีกว่า อัตราตายด้วยโรคทุกชนิดในบรรดาผู้สูบยามึนเมา สูงกว่าบุคคลจำพวกไม่สูบยามึนเมาถึง ๑๐๕ ในร้อย ส่วนอัตราตายด้วยโรคหลอดโลหิตของหัวใจในบรรดาผู้สูบยามึนเมา สูงกว่าบุคคลจำพวกไม่สูบยามึนเมาถึง ๑๑๕ ในร้อย และอัตราตายด้วยโรคมะเร็งที่ปอดของผู้สูบบุหรี่จัดทั้งหลาย สูงกว่าผู้ที่ไม่สูบยามึนเมาใด ๆ ถึง ๘๐๐ ในร้อย

ตัวการที่กระทำให้เกิดมะเร็งในปอดนั้น แพทย์ วินเต้อร์ และ เกรแฮม ได้แสดงการพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า อยู่ที่ ควันของบุหรี่ นั่นเอง มะเร็งที่ปอดได้เพิ่มทวีคูณ

มากกว่ามะเร็งที่ส่วนอื่น ๆ ของร่างกาย และความจริงก็ได้ปรากฏแล้วว่า มะเร็งที่ปอดได้เกิดขึ้นในบรรดาผู้ที่สูบบุหรี่จัดอย่างชุกชุมที่สุด และเพราะเหตุว่า การเพิ่มจำนวนของโรคมะเร็งแห่งปอด ได้เดินคู่เคียงขนานกับสหายผู้สูบบุหรี่ชนิดมวนต่อมวน ไม่ขาดปากขาดมือ และอัดเอาควันเข้าไปในปอดอย่างเต็มที่ด้วย เมื่อกล่าวสรุปรวมความแล้วก็ได้เรื่องอันแน่ชัดว่า การสูบบุหรี่เป็นสาเหตุตัวการสำคัญของมะเร็งที่ปอด

อย่างไรก็ตาม บัดนี้ ได้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์อย่างชัดแจ้งแท้จริงว่า ประชาชนชาวอเมริกันได้พากันนิยมการสูบบุหรี่เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ส่วนมากของผู้ที่ชอบสูบบุหรี่นั้นเป็นชาย โดยเฉพาะผู้ที่ไม่สูบยามึนเมาอย่างใด ๆ นั้น ปรากฏว่าเป็นชายเสีย ๓๓ ในร้อย และอีก ๖๗ ในร้อย เป็นหญิง

การสูบบุหรี่เป็นสาเหตุของโรคหลายอย่าง

ตามที่ได้ทราบกันมาแล้วว่า การสูบบุหรี่เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่มีการสัมพันธ์กันกับโรคมะเร็งของปอด บัดนี้การศึกษาและค้นคว้าอย่างจริงจังในวงการแพทย์ก็พลอยได้ความรู้ปรากฏต่อไปอีกว่า การสูบบุหรี่เป็นทางโน้มน้าวและชักจูงให้ไปสู่การเจ็บป่วยด้วยโรคพื้น ๆ อีกหลายอย่าง ตามหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในหนังสือจดหมายเหตุทางแพทย์ของแพทยสมาคมอเมริกัน ซึ่งมีกล่าวถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการสูบบุหรี่กับโรคภัยไข้เจ็บ ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่สูบบุหรี่จัดได้เกิดเป็นโรคมะเร็งขึ้นที่ปอด, หลอดสายเสียง, หลอดอาหาร, และแผลเปื่อยในกระเพาะอาหาร นอกจากนี้แล้ว ยังปรากฏอีกว่า ทำให้ป่วยเป็นโรคไอเรื้อรัง, ไข้หวัดใหญ่, แผลเปื่อยในลำไส้ตอนต้น, หลอดโลหิตแดงพองและมะเร็งของกระเพาะปัสสาวะ ที่เกิดเจ็บป่วยถัดลงมาจากนั้น ก็คือ โรคของหลอดโลหิตหัวใจ เช่น หลอดโลหิตหัวใจอุดตัน (Coronary thrombosis), โรคตับแข็ง, โรคเบื่ออาหาร, และโรคมะเร็งที่ใดที่หนึ่ง แล้วแผ่กระจายออกไปสู่อวัยวะข้างเคียงของร่างกาย

จากรายงานการศึกษาและค้นคว้าทางสถิติซึ่งรวบรวมขึ้นโดยแพทย์ อี. ไซเล่อร์ แฮมม่อนด์ และ แพทย์ แดลเนียล ฮอร์น แห่งสมาคมมะเร็งอเมริกัน ก็ได้เปิดเผยให้

เราทราบกันว่า มีการสัมพันธ์กันอยู่บ้างระหว่างการสูบบุหรี่และไข้ปวดข้อเรื้อรัง, ความดันโลหิตสูง, ไตอักเสบอย่างรุนแรงและเรื้อรัง, เบาหวาน, เม็ดโลหิตขาวมากในโลหิต, และโรคมะเร็งของช่องทวารหนัก, ลำไส้ใหญ่ และสมอง

อย่างไรก็ตาม ในรายงานของราชวิทยาลัยแพทย์อังกฤษได้กล่าวเน้นไว้ว่า การสูบบุหรี่มิใช่ว่าจะเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดโรคอักเสบเรื้อรังทีเดียวไม่ แต่เรื่องความสกปรกของอากาศตามท้องถนนหลวงที่มีฝุ่นขี้ละอองมาก และ **มีควันพิษจากท่อไอเสียของยวดยานยนต์พุ้งตลบไปทั่วบ้านทั่วเมืองนั่นแหละ** เป็นต้นเหตุตัวสำคัญทำให้เกิดโรคหลอดลมอักเสบเรื้อรัง และโรคมะเร็งที่ปอดได้มากกว่าการสูบบุหรี่จัดอย่างเดียว แต่การสูบบุหรี่จัดก็ได้มีอยู่บ่อย ๆ ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดอาการไอขึ้น อันเป็นช่องทางให้โรคหลอดลมอักเสบเข้ามาแทรกแซงได้

ดังนั้น เราจึงควรเชื่อถือได้ทีเดียวว่า การสูบบุหรี่จนติดปากติดมือนั้นเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้หญิงชายเป็นโรคได้หลายอย่าง ผู้ที่มิได้สูบบุหรี่จะไม่เป็นไร จากวารสารการแพทย์ยังได้มีรายงานกล่าวต่อไปอีกด้วยว่า ในปัจจุบันนี้มีผู้สูบบุหรี่ตายด้วยโรคโลหิตคั่งในหัวใจเป็นจำนวนมากขึ้น และบ่อยขึ้นกว่าผู้ที่มิได้สูบบุหรี่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรดาผู้ชอบสูบบุหรี่ที่มีอายุย่างเข้าสู่วัยกลางคนแล้ว และผู้ที่ชอบสูบบุหรี่จัดนั้นมักทำงานนั่งอยู่กับโต๊ะอ่านหนังสือและเขียนหนังสือมาก กับชอบรับประทานอาหารที่มีไขมันมาก ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกิดโรคโลหิตคั่งในหัวใจ และเป็นโรคปวดร้าวหัวใจได้ง่ายขึ้นทั้งนั้น

อนึ่ง การสูบยาเส้นนั้นได้แสดงให้เห็นว่า ได้ทำให้เกิดปฏิกิริยาขึ้นในกระเพาะอาหารและลำไส้ของผู้สูบได้เหมือนกัน เช่น ความรู้สึกหิวกระหายอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้นเนื่องจากน้ำย่อยอาหารจะต้องทำงานนั้นจะหายไป หลังจากที่คน ๆ นั้นได้อัดควันบุหรี่เข้าไปสักสองสามอึกแล้ว ผู้ที่ไม่สูบบุหรี่เลยนั้นจะมีความรู้สึกในการหิวอาหารได้ดีกว่าผู้สูบบุหรี่ และผู้ที่เลิกสูบบุหรี่แล้วจะสังเกตเห็นได้ว่า น้ำหนักตัวของตนกำลังเพิ่มขึ้น

เกี่ยวกับปัญหาที่ฝ่ายโฆษณาชวนเชื่อของบริษัทที่ผลิตบุหรี่ ได้กล่าวอ้างไว้ว่า อากาศสกปรกซึ่งมีอยู่ทั่ว ๆ ไปในเมืองหลวงนั้นต่างหาก ที่เป็นต้นเหตุก่อให้เกิดโรคมะเร็งในปอดมากขึ้น อันนี้จะขอยกตัวอย่างประเทศฟิลแลนด์มาให้พิจารณากันสักนิดหน่อย เนื่องจากว่าประเทศฟิลแลนด์นี้ เป็นประเทศที่มีอัตราจำนวนผู้ตายด้วยโรคมะเร็งที่ปอดสูงที่สุดในทวีปยุโรปด้วยกัน แต่เป็นประเทศที่นับได้ว่าบ้านเมืองไม่หนาแน่น และมีอากาศไม่สกปรกอย่างเมืองอุตสาหกรรม เช่น ลอนดอน เป็นต้น เท่าที่ปรากฏอย่างแน่ชัดก็คือว่า พลเมืองของฟิลแลนด์ชอบสูบบุหรี่จัดมากทีเดียว

เพราะฉะนั้น จากตัวอย่างที่แสดงมาให้ท่านทราบนี้ ย่อมจะเป็นการชี้ให้เห็นได้อย่างแน่ชัดแล้วว่า การที่จำนวนผู้ตายด้วยโรคมะเร็งของปอดมีอัตราสูงขึ้นอย่างผิดปกตินั้น มีประเด็นอยู่ที่การสูบบุหรี่มากกว่าเรื่องอากาศสกปรก ยิ่งกว่านั้น ในรายงานนี้ยังได้ชี้แจงแสดงให้เห็นอีกด้วยว่า ในที่ ๆ มีอากาศสกปรกเท่า ๆ กันนั้น ผู้ที่สูบบุหรี่ย่อมจะมีโอกาสเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็งในปอดมากขึ้นตามจำนวนที่ตนได้สูบ และอัดควันเข้าไปในปอดมากน้อยเท่าใดด้วย ทั้งนี้ แม้ในย่านเกษตรกรรมของอังกฤษเองก็ปรากฏว่า ผู้สูบบุหรี่มีโอกาสที่จะเป็นโรคมะเร็งของปอดมากกว่าผู้ไม่สูบเป็นจำนวนถึง ๑๕ หรือ ๒๐ เท่าตัว

เมื่อเร็ว ๆ มานี้ ได้มีรายงานข่าวปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งว่า มีการฟ้องบริษัทผลิตบุหรี่ เรียกค่าเสียหายเป็นจำนวนถึง ๔ ล้านบาทเศษ เพราะสูบบุหรี่ของบริษัทนี้แล้วทำให้เป็นมะเร็งในปอด คณะลูกขุนได้พากันลงความเห็นว่า โจทก์สูบบุหรี่จัด **เลยเป็นมะเร็ง** ในอดีตเกรียวกราวนี้ คือ นายอ๊อตโต ปริตชาร์ด ได้เป็นโจทก์ฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบริษัท ลิกเก๊ต แอนด์ เมเยอร์ โทแบ็คโค่ เป็นเงินถึง ๔ ล้านบาทเศษ เนื่องจากโจทก์ได้สูบบุหรี่ของจำเลยเข้าไป และทำให้เกิดเป็นโรคมะเร็งในปอดของโจทก์ขึ้น จนทำให้โจทก์ต้องถูกตัดปอดข้างขวาออกทิ้งไปเสียข้างหนึ่ง

ตามรายงานข่าวของนิตยสาร นิวซวีค แจ้งว่า นายแพทย์ใหญ่ของสหรัฐ ลูเธ่อร์ แอลเทอรี่ ได้เป็นผู้คัดเลือกนักวิทยาศาสตร์ทั้ง ๑๐ นาย มาเป็นกรรมการชี้ขาด

การคัดเลือกกระทำโดยยึดถือในหลักว่า นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นจะต้องไม่เข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่ละคนล้วนเป็นผู้เชี่ยวชาญในงานด้านของตนเป็นอย่างดีเลิศแล้ว คณะลูกขุนได้ตัดสินว่า การที่โจทก์ได้สูบบุหรี่จัดนั้น ได้เป็นต้นเหตุทำให้เกิดโรคมะเร็งในปอดขึ้น แค่คณะลูกขุนมิได้ตัดสินให้จำเลยต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการที่ต้องชำระเงินค่าเสียหายให้แก่โจทก์แต่อย่างใด

รายงานที่ได้รับเพิ่มเติมจากราชวิทยาลัยแพทย์ของอังกฤษ มีข้อความชี้แจงต่อไปอีกว่า การสูบบุหรี่จัดเป็นเวลานานปีย่อมเป็นสาเหตุทำให้เกิดอาการไอ และอาการกระแอมไออยู่เรื่อย ๆ โรคหลอดลมอักเสบเรื้อรังส่วนใหญ่นั้น มักเกิดจากอาการไอที่เกิดขึ้นจากการสูบบุหรี่ก่อน และว่าอาการไอที่เกิดจากการสูบบุหรี่นี้จะหายไปในเมื่อผู้นั้นเลิกสูบบุหรี่

จากการทดสอบที่ได้ดำเนินไปหลายต่อหลายครั้ง ได้แสดงออกมาให้เห็นว่าโดยเฉลี่ยแล้วปอดของคนที่สูบบุหรี่นั้นจะเสียมากกว่าปอดของคนที่ไม่สูบบุหรี่ หมายความว่า ปอดของคนที่ชอบสูบบุหรี่จัดจะมีเขม่าของควันบุหรี่เข้าไปจับอยู่เป็นสีเทาดำเป็นจุด ๆ หรือเป็นแต้ม ๆ ทั่วไปทั้งสองปอด แล้วเป็นเหตุให้มีอำนาจต้านทานโรคน้อยลง ทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับควันบุหรี่ที่อัดผ่านเข้าไปทางหลอดลมนั้นด้วย

ในบรรดานักศึกษาและค้นคว้าของอังกฤษ ที่ได้ดำเนินการค้นคว้าในด้านนี้ก็มี ดร. ริชาร์ด ดอลล์ และ ศาสตราจารย์ เซ่อออสติน แบรดฟอร์ฮิลล์ ทั้งสองท่านนี้ได้พบว่ามีอัตราของผู้ตายที่ตายเพราะหลอดลมอักเสบเพิ่มจำนวนมากขึ้นในบรรดาผู้ที่สูบบุหรี่จัด

นายแพทย์ทั้งสองได้กล่าวไว้ว่า ในบรรดานักสูบบุหรี่ที่สูบวันละมาก ๆ คือมากกว่า ๒๕ มวนนั้น จะต้องเป็นผู้เสี่ยงต่อการตายเนื่องจากหลอดลมอักเสบมากกว่าผู้ที่ไม่สูบบุหรี่ถึง ๖ เท่าตัว

ปัญหาเรื่องการที่จะแนะนำให้คนที่สูบบุหรี่จนติดแล้ว เลิกสูบบุหรี่เสียนั้น เป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะกำลังใจของเขามักจะไม่เข้มแข็งและเด็ดเดี่ยวพอ ดังนั้น จึงมีอยู่เป็นจำนวนมากรายที่ต้องใช้ยาอดบุหรี่ช่วยด้วย ในประเทศญี่ปุ่นนั้น เท่าที่ข้าพเจ้าได้ เคย

ทราบมาในระหว่างที่ได้ศึกษาอยู่ในประเทศนั้นว่า เด็กนักเรียนตามโรงเรียนจะถูกห้ามในเรื่องการสูบบุหรี่ทั่วไปหมดทุกแห่ง ส่วนนักศึกษาหรือนิสิตในมหาวิทยาลัยนั้น เขาอนุญาตให้สูบได้ ในเมืองไทยนั้นถ้าเราสามารถห้ามเด็กนักเรียนมิให้สูบบุหรี่อย่างเข้มงวดกวดขันและจริงจัง โดยพยายามชี้แจงให้เข้าใจ และเห็นโทษของการสูบบุหรี่อย่างกว้างขวางและแจ่มแจ้งแล้ว จะเป็นการตัดต้นไฟในระยะริเริ่มทดลอง หรือฝึกหัดเป็นนักสูบบุหรี่เสียก่อนที่จะถึงระยะเสพย์ติด ฝ่ายผู้ปกครองของเด็กนักเรียนก็สามารถที่จะช่วยเหลือในปัญหาเรื่องนี้ โดยบังคับหรือห้ามปรามลูกหลานของตน ให้เว้นเสียจากการสูบบุหรี่ เด็กที่ดี ย่อมจะอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองรักเด็กและสงสารเด็กในทางที่ผิด โดยปล่อยให้เขาหลงเดินทางไปสู่ทางที่ผิดแล้ว ท่านก็จะต้องรู้สึกเสียใจต่อภายหลัง ในเมื่อเขาเดินทางผิดไปไกลแล้ว และไม่สามารถจะเรียกเขากลับมาสู่ทางที่ถูกต่อไปใหม่ได้ ถ้าแม้ว่าทางบ้านและทางโรงเรียน จะช่วยกันร่วมมือร่วมใจดำเนินการควบคุมและบังคับมิให้เด็กสูบบุหรี่อย่างจริงจังโดยทั่วกันแล้ว ประชาชนทุกครอบครัวก็จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนหลายสิ่งหลายอย่าง ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ส่วนหนุ่มสาว และบรรดาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ เมื่อได้ทราบเรื่องการสูบบุหรี่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้หลายอย่างแล้ว ก็ควรจะพยายามสลัดตัดทิ้ง เลิกสูบมันเสียเถิด เพราะมันไม่ใช่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต และไม่มีทางให้คุณประโยชน์ต่อร่างกายแต่อย่างใดเลย มีแต่จะสิ้นเปลืองทรัพย์โดยไม่เข้าเรื่องและโดยไม่จำเป็นแท้ ๆ ยิ่งกว่านั้น ท่านยังต้องพลอยตกเป็นทาสในอารมณ์อีกด้วย ท่านย่อมทราบดีอยู่แล้วว่า ในปัจจุบันนี้ สถานการณ์เศรษฐกิจในครอบครัวที่อัตคัดขัดสนเป็นอย่างไร ตลาดการค้าเป็นอย่างไร และข้าวของกินของใช้ในตลาดก็ได้มีราคาแพงสูงขึ้นทุกคืนวัน อย่างไม่มีทางลดลงได้เลย และในเวลาต่อไปข้างหน้าโน้น รายได้ของท่านก็มีโอกาสที่จะฝืดเคืองยิ่งขึ้น ส่วนรายจ่ายก็ยิ่งเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ แล้วก็เหตุไฉน ท่านจึงไม่คิดอ่านตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นของท่านออกเสียแต่บัดนี้เล่า โปรดจำไว้ให้ดีว่า การประหยัดอย่างสุดเหวี่ยงเท่านั้น ที่จะช่วยให้ท่านรอดพ้นจากความลำบากเดือดร้อนในครอบครัวของท่านได้ จง

ช่วยกัน "เลิกสูบบุหรี่" เสียแต่วันนี้เถิด แล้วรายจ่ายของท่านก็จะเริ่มลดลงพร้อมกันไปเป็นที่แน่นอน ถ้าท่านไม่สามารถจะเลิกสูบบุหรี่ได้ เพราะกำลังใจของท่านไม่เข้มแข็งพอก็ขอได้โปรดติดต่อกับแพทย์ เพื่อขอรับคำแนะนำที่ดีและถูกต้อง

ขอให้ท่านทั้งหลายที่ชอบสูบบุหรี่ หรือติดบุหรี่อย่างงอมแงม ไม่ขาดปากขาดมือ จงเลิกสูบบุหรี่เสียตั้งแต่วันนี้เถิด เพื่อท่านจะได้มีความสุขกายสบายใจขึ้น ไม่ต้องมีอารมณ์หงุดหงิด ทำอะไรไม่ได้หรือไม่ถูก ในเมื่อไม่มีบุหรี่จะสูบ กับขอให้ท่านทั้งหลายจงมีสุขภาพดียิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อจะได้มีอายุยั่งยืนนานสืบไป

มะเร็งของตับ

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วีกิจ วีรานุวัตติ์

มะเร็งของตับ เป็นโรคมะเร็งที่ร้ายแรงมาก และพบได้บ่อยในประเทศเรา โดยเฉพาะที่เป็นแรกเริ่มที่ตับเอง ไม่ใช่ชนิดที่แพร่กระจายมาจากอวัยวะอื่น แล้วลามมาเป็นที่ตับ โรคนี้พบปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนไม่น้อย และได้คร่าชีวิตผู้ป่วยโดยน่าอนาถ จึงมีความจำเป็นที่ประชาชนควรจะได้ทราบถึงโรคนี้ไว้บ้างไม่มากก็น้อย

อายุและเพศ โรคมะเร็งของตับพบได้ทุกอายุส่วนมากพบในวัยกลางคนอายุเฉลี่ย อยู่ระหว่าง ๓๐ ถึง ๕๐ ปี มีผู้พบมะเร็งของตับในเด็ก ๆ อายุขนาดเพียง ๖ อาทิตย์ ก็มีผู้รายงานไว้ เป็นในเพศชายมากกว่าเพศหญิง

สาเหตุ ในปัจจุบันยังไม่มีผู้ใดทราบสาเหตุของโรคมะเร็งของตับ แต่แพทย์มักพบว่า ผู้ป่วยส่วนมากเป็นผู้ที่มีความอัตคัดขาดแคลนในการครองชีพ รับประทานอาหารไม่ถูกส่วน เป็นมากในผู้ที่อยู่แถบอิสานของประเทศไทย มักพบร่องรอยของการขาดอาหารและการขาดไวตามินในผู้ป่วยเหล่านี้ มีผู้ป่วยไม่น้อย ที่มีประวัติของการเสพสุราเรื้อรังและมีโรคตับแข็งร่วมอยู่ด้วย ผู้ป่วยบางรายจะให้ประวัติของการได้รับอันตรายบริเวณตับมาก่อน แพทย์ทั่วโลกได้สนใจถึงเรื่องสาเหตุของมะเร็งของตับกันมาก ได้พยายามค้นคว้าหาสาเหตุเกี่ยวกับอาหาร ยา หรือ สารมีพิษ ที่สามารถทำให้เกิดมะเร็งในคน แต่ก็ยังไม่พบสาเหตุที่แน่นอน แต่ที่ทราบแน่ก็คือ มะเร็งแรกเริ่มที่เป็นที่ตับนี้ มักเป็นมากในคนจีน ไทย และ นิโกร ในแอฟริกาใต้ คนผิวขาวมีโอกาสเป็นได้น้อย

อาการของโรค โรคมะเร็งของตับเป็นโรคที่มีอาการดำเนินของโรครุนแรง

และรวดเร็วมาก ในผู้ป่วยของเราที่ไม่ได้รับการรักษา มีค่าเฉลี่ยของอายุเพียง ๔.๑ เดือน ภายหลังที่เริ่มมีอาการของโรค ฉะนั้น จึงเป็นโรคที่น่าสพึงกลัวเป็นอย่างยิ่ง อาการของโรคในระยะแรก ๆ อาจไม่สามารถสังเกตได้ กว่าจะปรากฏอาการขึ้น มักเป็นระยะเวลาที่มะเร็งได้ลุกลามในตับจนมากแล้ว อาการของผู้ป่วยที่พบบ่อยก็คือ อาการเจ็บบริเวณใต้ชายโครงขวา หรือการเจ็บบริเวณตับนั่นเอง อาการเจ็บอาจเริ่มทีละน้อยก่อน และต่อมาก็จะรุนแรงขึ้น การเจ็บไม่มีความสัมพันธ์กับอาหาร อาจเจ็บตื้อ ๆ แน่น ๆ หรือรุนแรงเหมือนกับเป็นฝีในตับ อาการที่พบบ่อย ๆ รองลงมาก็คือ อาการมีก้อนในท้อง โดยมากผู้ป่วยจะคลำพบและมาบอกแพทย์ว่ามีก้อนขึ้นมาที่บริเวณใต้ชายโครงขวา และโตขึ้นเรื่อย ๆ บางคนว่าเป็นดานขึ้นมา นอกจากนั้น อาจมีอาการไข้ ผอมลง เบื่ออาหาร น้ำหนักลด อาการเหลือง ผู้ป่วยบางคนจะสังเกตว่า ปัสสาวะสีเหลืองเข้มจนเกือบดำ หรือมีคนทักว่านัยตาเหลือง บางรายอาจมีอาการขาบวม และท้องโตขึ้น แน่นท้องจนต้องขยายเข็มขัดหรือตัดกางเกงใหม่ เนื่องจากท้องค่อย ๆ โตขึ้น และต่อมาก็ทราบว่ามีน้ำในท้อง ในบางรายผู้ป่วยจะมีอาการเหมือนกับอาการตกเลือดภายใน นั่นคือ มีอาการช็อคและมาหาแพทย์เนื่องด้วยมะเร็งได้กินลามไปถึงเส้นเลือด หรือมีอาการตกเลือดจากมะเร็งเอง ผู้ป่วยจะมีอาการหนักและต้องมาโรงพยาบาลในทันทีทันใด บางรายผู้ป่วยอาจมีอาการทางปอด เช่น ไอเป็นเลือด หรือเจ็บหน้าอก เนื่องจากมะเร็งได้แพร่กระจายไปสู่เนื้อปอด หรือทรวงอก มีผู้ป่วยไม่น้อยรายที่แพทย์ตรวจพบโดยบังเอิญว่าเป็นมะเร็งของตับ นั่นคือ ผู้ป่วยบางรายไปหาแพทย์เพื่อให้แพทย์ทำการตรวจร่างกาย และแพทย์ตรวจพบโดยบังเอิญทั้งๆ ที่ผู้ป่วยไม่มีอาการอะไรมาก่อน ในบางคราว การตรวจทางเอ๊กซเรย์พบมะเร็งของปอด แต่ความจริงเป็นมะเร็งที่เริ่มแรกที่ตับแล้วลามไปที่ปอดทีหลัง ฉะนั้นอาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ อาจเป็นเครื่องแสดงของมะเร็งแรกเริ่มที่ตับได้

ปัจจุบันนี้การรักษาโดยวิธีที่ดีที่สุดก็คือ การผ่าตัดตับเอาส่วนที่เป็นมะเร็งออกเสีย บางรายการรักษาวิธีนี้ได้ผลหายขาด ถ้าปรากฏว่ามะเร็งยังไม่ลุกลามไปที่อื่น อยู่แต่ในตับแห่งเดียว และเป็นระยะแรกเริ่ม การรักษามักได้ผลหายโดยเด็ดขาด การรักษา

มะเร็งของตับ จึงขึ้นอยู่กับฝีมือในการผ่าตัดตับของศัลยแพทย์เท่านั้น และการผ่าตัดส่วนหนึ่งของตับออก ในปัจจุบันในประเทศไทยเรา เป็นที่น่ายินดีว่า เรามีศัลยแพทย์ฝีมือดีมากอยู่ไม่น้อยเลย ปัญหาสำคัญที่สุดจึงขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยโรคให้ได้แน่นอนโดยรวดเร็ว ก่อนที่มะเร็งจะแพร่กระจายไปสู่อวัยวะอื่นที่อยู่ใกล้เคียง หรือลุกลามภายในตับมากเกินไปจนหมดปัญญาที่ศัลยแพทย์จะผ่าตัดเอาออกได้ การวินิจฉัยโรคมะเร็งของตับ อาศัยการตรวจโดยแพทย์ผู้ชำนาญ นั่นคือ การตรวจร่างกายแบบ ดู คลำ เคาะ ฟัง และฟังประวัติจากผู้ป่วย ไม่ละเอียดถี่ถ้วนพอที่จะวินิจฉัยลักษณะของตับให้แน่นอนได้ จะต้องอาศัยการตรวจด้วยเครื่องมือพิเศษ เช่น การตรวจทางรังสี การตรวจสมรรถภาพของตับโดยการเจาะเลือด การเจาะตัดตับด้วยเข็มดูดเอาเนื้อตับมาตรวจทางกล้องจุลทรรศน์ และการดูในช่องท้อง เพื่อดูลักษณะของตับด้วยตาเปล่าว่าเป็นมะเร็งของตับหรือไม่ โดยเครื่องมือตรวจภายในช่องท้อง (Peritonscope) เป็นต้น เป็นที่น่ายินดีอีกที่ว่าเครื่องมือเหล่านี้มีในโรงพยาบาลในกรุงเทพ ฯ เป็นส่วนมาก ฉะนั้น การวินิจฉัยโรคนี้สำหรับแพทย์ไม่เป็นปัญหาที่ยากเย็นประการใด ปัญหาสำคัญอยู่ที่ผู้ป่วยจะมาหาแพทย์ และมารับการตรวจหรือไม่ส่วนมากที่ผู้บรรยายได้ผ่านมาก็คือ กว่าผู้ป่วยจะมาได้รับการตรวจและได้รับการวินิจฉัยว่าเป็นมะเร็งของตับนั้น โดยมากมะเร็งได้แพร่กระจายไปจนเหลือความสามารถที่ศัลยแพทย์จะให้การบำบัดรักษาได้ ผู้ป่วยบางคนละเลยตัวเอง ไม่เอาใจใส่ในอาการเล็กน้อยที่เกิดขึ้น และมักเพิกเฉยไม่เอาใจใส่จนสายเกินไปเสียแล้ว

สำหรับการรักษาโดยวิธีอื่น นอกเหนือจากการผ่าตัดก็คือ การใช้รังสีเอ็กซเรย์ลึกฉายรักษาเพื่อระงับการแพร่กระจายของเนื้อมะเร็งในตับ การรักษาโดยวิธีนี้นับว่าทำให้ผู้ป่วยมีอายุยืนยาว และทุเลาความทุกข์ทรมานแก่ผู้ป่วยได้มาก ผู้ป่วยบางคนมีอาการดีขึ้นรับประทานอาหารได้ ไม่มีไข้ และก้อนมะเร็งมีขนาดยุบลง นอกจากนี้ ก็มีการรักษาโดยใช้แสงโคบ๊อลท์ ๖๐ ซึ่งอยู่ในขณะขั้นทดลอง และผลยังไม่ปรากฏเป็นที่พอใจนัก

การรักษาโดยการใช้สารเคมีเป็นยาฆ่ามะเร็ง ขณะนี้ได้มีการทดลองในสัตว์และในคนกันอยู่อย่างกว้างขวาง ยาพวกนี้มีอยู่มากมายหลายสิบชนิด ในท้องตลาดบ้านเราก็มี

ขายอยู่มาก เช่น ยาพวกไนโตรเยนมัสตาร์ด ไนโตรมีน หรือยาเคมีสังเคราะห์อย่างอื่น ยาเหล่านี้ บางอย่างก็มีพิษมากเกินไปจนมีอันตรายต่อผู้ป่วย ยาบางอย่างก็มีผลฆ่ามะเร็งน้อย ยาบางอย่างก็อยู่ในขั้นเริ่มทดลองและทราบมาจากวารสารในต่างประเทศ ในปัจจุบันยังไม่มียาที่ได้ผลในการทำการรักษาให้หายเลย นอกจากประคับประคองให้ผู้ป่วยพ้นจากความทุกข์ทรมานเนื่องจากอาการเจ็บปวด ไข้ และพิษต่าง ๆ จากมะเร็งเท่านั้น แต่ก็สามารถทำให้ชีวิตยืนยาวต่อไปได้อีกบ้าง

ความสนใจในการค้นคว้าหายารักษาโรคมะเร็งของตับ ได้มีผู้สนใจกันอยู่มากมายทั่วโลก ในประเทศอเมริกา เยอรมันนี สวิตเซอร์แลนด์ ญี่ปุ่น ได้มีแพทย์ เภสัชกร และนักเคมี พยายามศึกษาหายามหัศจรรย์ (Wonder drugs) ที่จะช่วยรักษาโรคมะเร็งให้หายขาด ตลอดจนทำการศึกษาอย่างกว้างขวางในสัตว์ทดลอง เช่น หนูขาว ซึ่งสามารถทำให้เกิดโรคมะเร็งของตับได้โดยให้อาหารพิเศษ และทดลองใช้ยาฆ่ามะเร็งในหนูพวกนี้ เพื่อเป็นรากฐานในการนำมาใช้ในมนุษย์ แต่ปรากฏว่ายาบางอย่างที่ได้ผลดีในสัตว์ทดลองเหล่านี้ ได้ผลไม่ดีเท่าที่คาดหวังเมื่อนำมาใช้ในคน เหตุผลประการแรกก็คือ มนุษย์ไม่สามารถจะทนยานี้ได้ในขนาดเปรียบเทียบตามน้ำหนักตัวต่อน้ำหนักของสัตว์ทดลอง นอกจากนั้น ปรากฏการณ์ในมะเร็งของสัตว์ก็ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกับมะเร็งที่เกิดขึ้นในคนเสมอไป แต่อย่างไรก็ตาม อาจจะเป็นไปได้ที่ว่า ในอนาคตอันไม่ไกลนี้ จะมียาที่รักษาโรคนี้ให้หายได้โดยเด็ดขาด แต่ในขณะนี้ ก็เป็นแต่เพียงความคาดหวัง หรือความคิดฝันเท่านั้น

ผู้บรรยายได้มีความสนใจถึงยากลางบ้าน และยาจากรากไม้สมุนไพร ได้มีผู้ป่วยได้นำมาให้ทดลอง บางรายต้องสั่งมาจากต่างประเทศ เช่น ฮ่องกง ในราคาสูงลิบลิ่ว และมีผู้บอกเล่าถึงความมหัศจรรย์ของยานั้น ๆ ต่อผู้ป่วย ทำให้ผู้ป่วยเกิดความหวังและมั่นใจ แต่ปรากฏว่าเมื่อนำมาทดลองรักษาผู้ป่วยดู ไม่ปรากฏว่าได้ผลเลยแม้แต่น้อย ฉะนั้น จึงขอให้ผู้ป่วยพึงสังวรณ์ถึงการอาจถูกหลอกลวงจากผู้ขายยาเหล่านี้ได้

ท้ายที่สุดนี้ผู้บรรยายมีความเห็นว่า ถ้าผู้ป่วยได้มาพบแพทย์แต่เนิ่น ๆ ปรึกษาแพทย์เมื่อมีอาการผิดปกติในร่างกายเกิดขึ้น ให้แพทย์ได้มีโอกาสวินิจฉัยโรคถูกแต่เนิ่น ๆ อันตรายจากโรคนี้ก็จะน้อยลง และโอกาสหายขาดจากโรคนี้ก็ย่อมมีได้.

สุขภาพอนามัย ช่วยป้องกันโรคมะเร็งได้

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ เสนอ อินทรสุขศรี

เราได้ทราบกันแล้วว่า สาเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เกิดโรคมะเร็งขึ้นนั้น ยังไม่ทราบกันแน่ชัดแน่นอนลงไป การไม่ทราบถึงสาเหตุ ย่อมจะเป็นการยากในการที่จะป้องกันไม่ให้เกิดโรคมะเร็ง ถึงกระนั้นก็ตาม การมีสุขภาพอนามัยดีนั้น เป็นสิ่งซึ่งเทียบได้กับโล่หรือเกราะที่จะป้องกันโรคมะเร็งได้เหมือนกัน นั่นคือ ถ้าเราเสริมสร้างสุขภาพอนามัยให้แก่ร่างกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์อยู่เสมอ โอกาสที่จะเกิดโรคมะเร็งย่อมจะมีได้น้อย

ถ้าหากเราจะได้สังเกตจากอาการที่แสดงถึงอาการที่ควรจะสงสัยว่า อาจจะเป็นมะเร็งเริ่มต้น ๗ ประการที่ทราบกันมาดีแล้ว กล่าวคือ

๑. มีตุ่มหรือก้อนเกิดที่อวัยวะใด ๆ

๒. โลหิตระดูออกมากระปริดกระปรอย

๓. แผลเรื้อรังที่รักษาไม่หาย

๔. ท้องอืด เบื่ออาหาร และผอมลงทุกที

๕. หูด ไฝ ปาน ที่โตเร็วผิดปกติ

๖. เสียงแหบ เจ็บคอ ไอเรื้อรัง และกลืนอาหารลำบาก

๗. ถ่ายอุจจาระผิดปกตินิสัย ท้องผูกและท้องเดินสลับกันอยู่บ่อย ๆ

ทั้ง ๗ นี้เป็นข้อเตือนใจให้สงสัยอาการเริ่มต้นของโรคมะเร็ง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ให้สงสัยอาการผิดปกติของตน คือ เอาใจใส่ตนเอง เป็นข้อสำคัญประการแรกนั่นเอง

ประการที่ ๒ เราได้เชื่อกันว่า มะเร็งจะเกิดขึ้นที่อวัยวะใด ๆ ก็ตาม มักเกิดเพราะอาการได้รับความระคายเคืองจากเหตุใดเหตุหนึ่งอยู่นาน ๆ ดังนั้นวิธีป้องกันตนเอง

ให้พ้นจากโรคมะเร็งก็คือ ตัดปัญหาหรือทำลายเหตุเหล่านั้นเสีย ซึ่งการรักษาสุขภาพอนามัยนั่นเองคือหลักอันสำคัญยิ่ง

มะเร็งของริมฝีปาก ปากและลิ้นนั้น จะมีโอกาสเกิดได้น้อยเต็มที่ ถ้าหากเรารู้จักรักษาปาก เหงือก ฟัน ให้สะอาดเสมอ ฟันผุทำให้เกิดแผลที่เหงือกอยู่นาน ๆ จึงควรระวังฟันผุ แปรงฟันทุกครั้งหลังอาหาร งดการเคี้ยวหมากที่จะทำให้ปูนกัดปาก งดการคาบกล้องยาเส้น ระวังเรื่องแผลเรื้อรังภายในปาก

บุหรี่ ยาสูบ ที่เป็นต้นเหตุทำให้สุขภาพของร่างกายไม่ดี อีกทั้งเป็นต้นเหตุของมะเร็งในปอด ก็ควรสูบให้น้อยลง หรือเลิกสูบ

แผลเรื้อรังตามผิวหนัง ให้รีบจัดการรักษาเสียให้หายในเร็ววัน

หูด ไฝ ปาน ถ้าหากถูกระคายเคืองจากการข่วน แกะ แคะ เกา หรือใช้ยากัดเป็นเหตุให้กลายเป็นมะเร็ง ก็ควรเลิกกระทำดังกล่าว การรักษาผิวหนังให้สะอาดโดยการอาบน้ำฟอกสบู่ทุกวัน วันละ ๒ ครั้ง จะช่วยให้พ้นจากโรคผิวหนัง และโรคมะเร็งของผิวหนังได้

การมีระดูกระปริดกระปรอย ซึ่งอาจเกิดจากแผลของมดลูกหรือปากของมดลูกก็ควรได้สนใจรีบรักษาให้หายไปเสียโดยเร็ว

เหล้าและสิ่งเสพย์ติด เป็นข้อห้ามที่สำคัญในการรักษาสุขภาพของร่างกายอยู่แล้ว ถ้าหากรักษาสุขภาพในการงดเหล้าก็จะเป็นการป้องกันมะเร็งลำคอ กระเพาะอาหารและตับไปด้วยในตัว

อาหารที่ดีปราศจากรสจัดทั้งหลาย ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงขึ้น อีกทั้งทำให้ทางเดินอาหารทำหน้าที่เป็นปกติได้ เครื่องดองของเมาและพวกอาหารรสจัด ๆ และอาหารที่เป็นพิษ ทำให้กระเพาะอาหารและลำไส้เกิดอาการอักเสบเรื้อรัง ซึ่งอาจเป็นต้นเหตุของโรคมะเร็งได้ จากการอักเสบเรื้อรัง

อาหารดี อากาศบริสุทธิ์ นอนหลับพักผ่อนให้เต็มที่ และการออกกำลังกายพอสมควร ทำให้ร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ขึ้น เป็นการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ไม่ให้มา

เบียดเบียน และถึงแม้ว่าจะเกิดเจ็บไข้ขึ้น ก็หายโดยเร็ว ไม่เรื้อรังต่อไป จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะที่อักเสบให้กลายเป็นอย่างอื่นไปได้

ดังนั้นในช่วงระยะวันหนึ่ง ๆ ถ้าหากจะใช้เวลาสนใจในตนเองสักเล็กน้อย บำรุงเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนแล้ว โรคมะเร็งก็คงมีโอกาสคุกคามเราน้อยเต็มที หรือถ้าหากโชคร้ายจะเกิดมะเร็งขึ้น ก็จะทราบได้ทันที

ท่านอาจสำรวจตัวเองได้ดังนี้ ตั้งแต่ตอนเช้าเวลาแปรงฟัน สังเกตดูปาก เหงือก ลิ้น ของตนเอง ต่อไปก็คือสังเกตการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะว่าผิดปกติเกิดขึ้นหรือไม่ และปวดศรีษะ ตามัว คลำพบตุ่มก้อนผิดปกติที่อวัยวะใดบ้างในระหว่างที่อาบน้ำถูตัว อาการไอหรือไอมีเลือดปรากฏขึ้นหรือไม่ แผลที่มีอยู่หายสนิทแล้วหรือ ผิวหนังทั่วไปสะอาดหมดจดหรือเปล่า พอถึงเวลาอาหารมีท้องอืด เบื่ออาหารหรือไม่

ต่อจากนั้น ก็รักษาสุขภาพอนามัยอย่างถูกต้องต่อไปตามปกติ จนเป็นนิสัย ซึ่งแทบทุกคนทราบดีในเรื่องสุขวิทยา

เพียงเท่านั้น ก็พอแล้วในวันหนึ่ง ๆ วันนี้ท่านปราศจากโรคมะเร็งแล้ว

คู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธี

ของ

พระธรรมโสภณ

คำนำพิมพ์ครั้งนี้

ดร. สำอาง ศรีนิลทา ได้ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ คู่มือปฏิบัติงานศาสนพิธี เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบู่ ศรีนิลทา ผู้เป็นบิดา

หนังสือนี้ ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงไว้ แต่ได้มอบลิขสิทธิ์ให้ไว้แก่มหากุฏ ฯ เป็นเจ้าของ และทางมหากุฏ ฯ ก็ได้พิมพ์จำหน่ายอยู่ แต่เห็นว่า ผู้มาขออนุญาตพิมพ์ ก็เพื่อแจกเป็นการกุศล จึงยินดีอนุญาตให้พิมพ์ได้ตามความประสงค์ และขออนุโมทนาในความปรารถนาดีไว้ในที่นี้ด้วย

ในที่สุดนี้ ขออำนาจพระศรีรัตนตรัย และด้วยเดชแห่งกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้วด้วยการพิมพ์หนังสือนี้แจกเป็นธรรมทานก็ดี ด้วยบำเพ็ญกุศลโดยประการอื่นก็ดี จงเป็นพลังปัจจัยอำนวยผลให้สำเร็จประโยชน์สุข แก่นายบู่ ศรีนิลทา ในคติภพนั้นๆ ตลอดกาลนาน.

พระธรรมโสภณ

วัดบวรนิเวศวิหาร

๑๒ มี.ค. ๒๕๑๕

ศาสนพิธี

การทำกิจการงานทุกอย่าง ถ้าทำเป็นระเบียบ ย่อมเป็นที่น่าดู และเป็นเครื่องปลุกใจให้ได้รับความแช่มชื่นเบิกบาน หมู่ชนที่เจริญแล้ว จึงมีความนิยมในเรื่องระเบียบ ระเบียบที่นิยมทำกันจนเป็นธรรมเนียมจึงได้เรียกว่า พิธี.

ทุก ๆ ศาสนา ต่างก็มีระเบียบที่จะพึงปฏิบัติ อันเกี่ยวแก่การบำเพ็ญกุศลในศาสนาที่ตนนับถือ เพราะฉะนั้น ระเบียบแห่งการบำเพ็ญกุศลในด้านศาสนา จึงเรียกว่า ศาสนพิธี และพิธีต่าง ๆ ที่ได้ประกอบขึ้นก็เป็นไปต่าง ๆ กัน เพราะเป็นไปตามความเชื่อถือ ในด้านพระพุทธศาสนาของเรา ก็มีนิยมบำเพ็ญหรือประกอบพิธี เช่นการบำเพ็ญกุศลบางอย่าง นิมนต์พระบ้าง เชิญแขกผู้มีเกียรติมาประชุมบ้าง แล้วบำเพ็ญทาน ดังนี้เป็นต้น เมื่อปรารภเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น ก็จัดประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล เมื่อเป็นเช่นนี้ พิธีการบำเพ็ญกุศลในด้านพระพุทธศาสนาจึงมีมากอย่าง เมื่อรวมกล่าวโดยย่อคงมี ๒ คือ:–

๑. **พิธีบำเพ็ญกุศลเกี่ยวแก่การมงคล** เช่นโกนผมไฟ ตัดจุก แต่งงาน ทำบุญอายุ เป็นต้น.

๒. **พิธีบำเพ็ญกุศลเกี่ยวแก่การตาย** เช่นทำบุญ ๗ วัน, ๕๐ วัน, ๑๐๐ วัน, เผา, ทำบุญอัฐิ เป็นต้น

ในพิธีนั้น ๆ เมื่อจะประกอบขึ้นต้องให้มีระเบียบเป็นไปตามความนิยม การงานจึงจะลุล่วงไปได้ด้วยความเรียบร้อย.

ในที่นี้ จักได้กล่าวถึงระเบียบวิธีที่จะปฏิบัติงานในพิธีนั้น ๆ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติงาน.

เมื่อจัดพิธีบำเพ็ญกุศลประเภทไหน เบื้องต้นต้องเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ และจัดกิจอื่น ๆ ให้เสร็จเรียบร้อย ตั้งต้นแต่การนิมนต์พระเป็นลำดับไป.

๑. **นิมนต์พระ** ควรเขียนเป็นฎีกา เพื่อท่านจักได้ถือไว้เป็นหลักฐานกันลืม ข้อความที่เป็นหลักนั้น ต้องแจ้งสถานที่, วัน, เดือน, ปี, และเวลา พร้อมทั้งชื่อผู้

นิมนต์ ถ้าเกี่ยวด้วยงานศพ ต้องแจ้งให้ชัดเจนว่าศพของใคร ใครเป็นผู้จัดทำ พร้อมทั้งบอกชื่อ ยศ บรรดาศักดิ์ของผู้ตายนั้นด้วย ส่วนข้อความอื่น ๆ ก็ตามแต่ผู้นิมนต์จะพึงเขียนตามต้องการ แต่มีข้อที่ควรกำหนดจำถ้อยคำ ตามที่ได้นิยมใช้ ถ้านิมนต์เกี่ยวด้วยการมงคล พึงกล่าว **"เจริญพระพุทธมนต์"** ถ้าเกี่ยวด้วยศพ พึงกล่าว **"สวดมนต์"** อย่าให้สับสน ถ้านิมนต์ฉัน อย่าพึงใช้ถ้อยคำที่ขัดกับพระวินัยบัญญัติ เช่น ออกชื่อโภชนะว่า นิมนต์ฉันข้าวเป็นต้น การนิมนต์ออกชื่อโภชนะเช่นนั้น เมื่อพระรับนิมนต์ในเมื่อไม่มีสมัยที่ได้รับยกเว้นก็เกิดอาบัติ จึงควรใช้คำที่ควร เช่นนิมนต์รับอาหารบิณฑบาตเช้า เพล หรือนิมนต์ฉันเช้า ฉันเพล ตามสมควร.

จำนวนพระที่นิยมในพิธีนั้น ๆ มีกำหนดไม่สู้แน่นอน โดยสามัญ ๕,๗,๙,๑๐,๑๑ ในงานทั่วไป เว้นงานมงคลสมรส มงคลสมรสนิยมคู่ เช่น ๖, ๘, ๑๐ ส่วนในพระราชพิธีตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป เช่น ๑๐, ๒๐ เป็นต้น

อนึ่ง การนิมนต์พระในพิธีเกี่ยวแก่การมงคล โดยมากไม่นิยมการขอสงฆ์ และไม่ถวายเป็นสังฆทาน มีอยู่บ้างแต่เป็นจำนวนน้อย เช่นบางท่านทำบุญอายุ ไม่ต้องการทำเป็นพิธีใหญ่ ก็ขอสงฆ์ไปถวายเป็นสังฆทาน ไม่มีการสวดมนต์เลี้ยงพระ

๒. จัดสถานที่ การงานที่เกี่ยวด้วยพิธี มีการเชื้อเชิญบรรดาญาติมิตรมาประชุม รวมเรียกว่าเชิญแขก เมื่อเป็นเช่นนี้ เรื่องสถานที่เป็นสิ่งสำคัญ ต้องจัดทำให้สะอาดหมดจดตามสมควร ถ้าสามารถจักตกแต่งด้วยเครื่องประดับตกแต่งอีกก็ได้ เมื่อไม่สามารถ เป็นแต่เพียงปัดกวาดเช็ดถูให้ดูสะอาดตา เก็บงำสิ่งของ อย่าทิ้งไว้ให้เกะกะกีดขวาง หรือนำเข้าจัดตั้งไว้ให้เป็นระเบียบ เช่นนี้ก็ได้

อนึ่ง ในบางแห่งมักนิยมการขึงม่านข้างฝาด้วย แท้จริง ในเรื่องการขึงม่านข้างฝานั้น พึงทราบว่า ไม่จำเป็นต้องขึงเสมอไป คุณค่าของการขึงม่าน ก็ดูเหมือนเป็นเพียงบังสิ่งไม่สะอาดตามข้างฝาเท่านั้น ถ้าเมื่อฝาสะอาดดีแล้วก็ไม่จำต้องขึง เพราะการขึงม่านบังหลัง ในที่บางแห่งกลับปิดช่องลมให้อบอ้าว บางคราวปิดทางแสงสว่างที่จะเข้าให้มืดไม่โปร่ง

การจัดทำสถานที่ให้สะอาดงดงาม ถือกันว่าเป็นมงคล และต้อนรับสิ่งเป็นมงคล ต้อนรับแขกผู้มาในงาน

๓. **ปูลาดพื้นสถานที่** พึงจัดปูลาดพื้นด้วยเครื่องปูลาด เช่นพรมหรือเสื่อตามสมควร เพื่อเป็นที่รับแขกที่มาในงาน การปูลาดไม่ใช่เพียงปูพอให้เต็มไปเท่านั้น ต้องมุ่งถึงความเหมาะสมและความสวยงามด้วย ถ้าเครื่องปูลาดมีมาก สามารถปูให้เต็มสถานที่ประกอบพิธีได้ ก็ปูให้เต็ม พึงเลือกคัดดูสีสัณฐานลวดลาย และขนาดให้พอเข้ากันได้ ปูลำดับกันไป แต่มีข้อที่ควรกำหนดไว้คือ การปูลาดตรงที่ต่อต้องให้ **ด้านสูงทับด้านต่ำ อย่าให้ด้านต่ำทับด้านสูง** ทางไหนสูง ทางไหนต่ำ ให้กำหนดทางด้านพระพุทธรูปและพระสงฆ์ประดิษฐานอยู่เป็นด้านสูง เพราะตามความนิยมโดยทั่วไปเกี่ยวด้วยการคารวะกัน ผู้ใหญ่นั่งสูงกว่าผู้น้อย ผู้น้อยไม่นั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ พระก็ยังต้องนั่งตามลำดับอาวุโส คือ พรรษาที่สูงและต่ำตามลำดับกันไป และยังมีข้อห้ามอยู่อีกว่า ห้ามพระผู้มีพรรษาสูง ซึ่งเรียกว่าพระเถระ นั่งห้ามอาสนะ คือนั่งเสียในลำดับที่ต่ำ พระผู้น้อยไม่อาจไปนั่งในที่สูงได้ และต่ำลงไปอีกก็ไม่มีที่นั่ง ชื่อว่าเป็นการปิดกั้นที่นั่งกันอยู่ในตัว และปรับอาบัติแก่ผู้น้อย ซึ่งนั่งในลำดับที่สูงกว่าพระผู้ใหญ่ เว้นไว้แต่จะได้รับอนุญาต แม้ในหมู่คฤหัสถ์ที่มีจรรยาอันดีงามก็ยังนิยมการนั่ง การเดินเป็นไปตามลำดับผู้ใหญ่ผู้น้อยเช่นเดียวกัน การปูลาดถ้าใช้ผืนต่ำซ้อนทับผืนอยู่ด้านสูง ผู้ที่นั่งในด้านต่ำก็ชื่อว่านั่งสูงกว่าผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้นการปูลาดจึงควรระวังให้มาก ถ้าเครื่องปูลาดมีน้อย จะใช้ปูเป็นแห่ง ๆ ตามที่เห็นสมควรก็ได้

๔. **ปูลาดอาสนะพระสงฆ์** เมื่อได้ปูลาดพื้นเสร็จเรียบร้อยแล้ว พึงปูลาดอาสนะสำหรับพระสงฆ์นั่ง พระสงฆ์ที่นั่งในพิธี นิยมนั่งเรียงเป็นแถว ไม่ใช่นั่งเป็นหมู่จึงต้องลาดอาสนะให้ยาวไปเป็นแถวตามต้องการ กะให้พอเหมาะกับพระที่จะนั่ง อย่าให้ห่างกันจนเกินไป หรือเบียดเสียดจนเกินควร ดูแต่เพียงพอเหมาะพอสบาย.

อาสนะพระสงฆ์ พึงลาดทับลงบนอาสนะของคฤหัสถ์ อย่าให้เครื่องลาดที่คฤหัสถ์นั่ง ทับอยู่ข้างบน เพราะถ้าทับอยู่ข้างบน เมื่อนั่งลง ก็ชื่อว่านั่งสูงกว่าพระสงฆ์ขาดคารวะในพระภิกษุสงฆ์ หรืออาสนะที่ใหญ่หรือยาวผืนเดียวกัน ให้พระนั่งในเอกเทศ

ข้างหนึ่ง แม้เช่นนี้คฤหัสถ์ขึ้นนั่งรวมอยู่ด้วยก็ไม่ควร ชื่อว่าขาดคารวะเช่นเดียวกัน ถ้าหากหญิงขึ้นนั่งอยู่บนอาสนะนั้นด้วย พระก็ต้องอาบัติ เพราะมีพระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุนั่งอาสนะเดียวกับหญิง แม้ว่าเป็นผืนใหญ่หรือยาวเท่าไรและนั่งไม่ใกล้กัน ก็ยังชื่อว่านั่งอาสนะเดียวกันเพราะฉะนั้น การจัดอาสนะสำหรับพระสงฆ์ จึงควรให้เป็นคนละส่วนกับคฤหัสถ์ เมื่อปูอาสนะของคฤหัสถ์แล้ว ควรปูอาสนะพระสงฆ์ให้ห่างออกไปเสียอีกส่วนหนึ่ง เว้นช่องว่างเล็กน้อยอย่าให้เกี่ยวกัน ถ้าเป็นเครื่องปูลาดที่กว้างใหญ่จะทำเช่นนั้นไม่ได้ พึงใช้อาสนะอื่นปูทับลงข้างบน ตามที่นิยมกัน มักใช้ผ้าขาวหรือผ้าสีอื่น ๆ ก็ได้ ปูลาดทับลงข้างบน ทำเช่นนี้ก็ชื่อว่ามีอาสนะคนละผืน ไม่ต้องร่วมกันกับคฤหัสถ์ ถ้าจัดให้งดงามตากว่านี้ เมื่อลาดผ้ายาวลงไปผืนหนึ่งแล้ว พึงปูอาสนะเล็ก ๆ นั่งเฉพาะองค์ทับลงอีกชั้นหนึ่ง เช่นนี้ดีและดูงามด้วย ชื่อว่าเป็นการแสดงคารวะด้วย แม้ใคร ๆ จะขึ้นไปนั่งบนอาสนะ นอกจากที่พระสงฆ์แล้วย่อมไม่ขัดสน เมื่อลาดอาสนะเสร็จแล้ว ถ้ามีหมอนอิงก็ตั้งพิงไว้ด้านหลังเฉพาะองค์ ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นการจัดรับรองพระสงฆ์และแขกนั่งกับพื้น เมื่อจัดนั่งกับพื้นไม่ควรนำเก้าอี้นั่งรับแขกมาตั้งในบริเวณนั้น เว้นแต่ตั้งเก้าอี้ไว้ในที่ต่ำกว่า เพราะถ้าพระสงฆ์นั่งอยู่กับพื้น คฤหัสถ์ขึ้นนั่งอยู่บนเก้าอี้ ถือกันว่าเสียมารยาทที่ดีงามอย่างยิ่ง ขาดคารวะในพระสงฆ์ เท่ากับเป็นการหมิ่นพระสงฆ์ว่า เป็นผู้ต่ำหรือเลว จึงควรระวังให้มาก

สถานที่ที่ทำพิธีจัดรับแขกด้วยเก้าอี้ อาสนะพระสงฆ์ก็ต้องยกเป็นอาสน์สงฆ์ขึ้น ให้มีความสูงกว่าเก้าอี้ หรือเสมอกันจึงควร แต่จะให้พระนั่งเก้าอี้ห้อยเท้าสวดมนต์ไม่ควร เพราะดูไม่งาม และเรื่องของพระนิยมนั่งราบ การยกอาสน์สงฆ์ให้พระนั่ง แม้จัดรับแขกนั่งกับพื้นก็มีนิยมกันอยู่เหมือนกัน

๕. **จัดเครื่องรับรอง** เมื่อจัดที่ปูลาดอาสนะเสร็จแล้ว พึงจัดเครื่องรับพระรับแขกต่อไป ตามประเพณีนิยมของไทย เครื่องรับรองมีมากอย่าง จักกล่าวเฉพาะที่เป็นหลักใหญ่ ๆ เมื่อสามารถอย่างไร พึงจัดตามความประสงค์

เครื่องรับรองพระหรือแขกทั่ว ๆ ไป มีกระโถน ที่น้ำเย็น ที่น้ำร้อน หมากพลูหรือบุหรี่ จัดใส่ภาชนะไว้ หรือมีน้ำดื่ม ก็ควรจัดเตรียมไว้ ในส่วนที่สำหรับรับพระ

สิ่งที่ไม่ควรให้ขาด คือกระโถนและที่น้ำ แม้ในพิธีกรรมของสงฆ์ ในเรื่องน้ำก็ขาดได้ไม่เช่นก่อนที่จะทำสังฆกรรม มีสวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น ท่านก็ให้เตรียมตั้งน้ำใช้น้ำฉันไว้ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรให้ขาด เมื่อจัดเสร็จแล้ว พึงนำไปตั้งไว้ตามที่ จัดเฉพาะองค์อย่ารวมกัน ถ้าไม่สามารถ เพราะภาชนะไม่พอ บางสิ่ง บางอย่าง จะใช้ ๒ องค์ต่อ ๑ ที่ก็ได้ เช่น กระโถน หมากพลูหรือบุหรี่ ส่วนน้ำ ต้องจัดจำกัดเฉพาะองค์ จะใช้รวมกันไม่ได้ เพราะมีพระพุทธบัญญัติห้ามดื่มร่วมบริโภคร่วมในภาชนะเดียวกัน ส่วนหมากพลูหรือบุหรี่ เป็นชิ้นหรือเป็นส่วนอยู่แล้ว เมื่อต้องการหยิบมาเฉพาะส่วน ไม่ชื่อว่าบริโภคร่วมภาชนะเดียวกัน

การจัดตั้งเครื่องรับรองพระสงฆ์นั้น ให้ตั้งกระโถน ที่น้ำเย็น ที่หมากหรือบุหรี่ทางด้านขวาของพระสงฆ์ ให้เรียงเป็นลำดับกัน คือตั้งกระโถนไว้ด้านใน ถัดออกมาที่หมากพลูหรือบุหรี่ ตั้งกระโถนให้เป็นหลักเสียก่อน อย่าให้ล้ำไปด้านหลังมากนัก อย่าให้ล้ำออกนอกมากนัก แนวด้านหน้าของหมอนอิงนั้นพอเหมาะ แล้วจึงวางที่น้ำเย็น หมากพลูหรือบุหรี่ถัด ๆ กันออกมา อย่าให้สับสนกัน และอย่าวางให้ห่างกันนัก ชิดกันนัก ดูระยะแต่พองามและต้องดูแถวให้ตรงกันทั้งด้านขวางและด้านยาว อย่าให้คดไปคดมา ไม่น่าดู น้ำร้อนหรือน้ำดื่ม เมื่อพระเข้านั่งที่แล้วจึงถวาย

ส่วนเครื่องรับรองแขกคฤหัสถ์ พึงจัดตามประเพณีนิยม เช่นมีน้ำร้อนน้ำเย็นหรือน้ำดื่มตามสมควร จัดรวมตั้งไว้เป็นที่ ๆ ก็ได้ ถ้าเป็นแขกผู้ใหญ่ควรจัดให้เฉพาะที่ ถ้าแขกมากเกรงจะไม่ทั่วถึง พึงจัดใส่ภาชนะไปให้เป็นคราว ๆ

๖. **จัดเครื่องบูชาและตั้งพระพุทธรูป** เครื่องบูชาตามที่นิยมใช้กันอยู่นั้น มีหลายอย่างต่าง ๆ กัน เช่น ม้าหมู่ โต๊ะชั้น โต๊ะเดี่ยว จัดเครื่องสักการะมากบ้างน้อยบ้าง เป็นไปตามความเหมาะสม เป็นไปตามฐานะและพิธีใหญ่หรือเล็ก หรือตามความสามารถที่จะจัดได้ เครื่องสักการะที่เป็นหลัก มี ๓ อย่างคือ ดอกไม้ ธูป เทียน ที่ใช้ตั้งบูชาบนโต๊ะอย่างน้อย ๕ ที่ คือ ดอกไม้ ๒ ที่ เทียน ๒ ที่ ธูป ๑ ที่ ธูปปักเพียง ๓ เล่มพอ เทียนธูปที่ปักไว้สำหรับจุดบูชา ควรชุบน้ำมันที่ไส้เทียนและที่ปลายธูปสักเล็ก

น้อยก่อน เพื่อจุดง่าย และน้ำมันที่ชุบนั้น น้ำมันยางเป็นดีกว่าอย่างอื่น แต่อย่าให้มากเกินไป

สำหรับในเรื่องเครื่องบูชาหรือเครื่องสักการะนี้ ไม่สู้แน่นอน ให้พิจารณาดูตามควร ข้อสำคัญมีอยู่ก็คือ ให้เป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่ความที่จะตั้งพระพุทธรูปและที่บูชา ถ้าพิธีใหญ่ เชิญแขกมาก จะจัดเครื่องบูชานิดหน่อยดูไม่งาม ในเรื่องพิธีพระ สำคัญอยู่ที่เครื่องบูชา ถ้าจัดไม่น่าดู ก็ไม่เป็นที่ส่งเสริมเชิดชูเกียรติ์หรือสง่าราศี แม้จะจัดงานให้ใหญ่โตอย่างไร ก็ไม่น่าดู

เครื่องบูชา ควรตั้งไว้ด้านขวาของพระสงฆ์ แต่ถ้าสถานที่ไม่อำนวย ตั้งไว้ด้านซ้ายก็ได้ การตั้งต้องพิจารณาให้เหมาะสมแก่สถานที่ อย่าให้ใกล้ชิดกับทางที่จะต้องใช้เดินผ่านไปมา อย่าให้ขัดกับที่รับแขก ควรจะตั้งผันพระพักตร์พระพุทธรูปไปทางไหน ? ข้อนี้มีความนิยมต่าง ๆ กัน บางแห่งตั้งผันพระพักตร์ไปตามแถวพระสงฆ์นั่ง บางแห่งผันพระพักตร์ไปตามพระสงฆ์ เมื่อพิจารณาดูตามความเหมาะสมแล้ว ผันพระพักตร์ไปตามพระสงฆ์ดีกว่า สมมติว่าเป็นประมุข คือเป็นหัวหน้า และการตั้งพระพุทธรูปบูชา ก็เพื่อให้เจ้าของงานบูชา ผันพระพักตร์ทางเดียวกันกับพระสงฆ์ สะดวกในการจุดเทียนธูปและกราบไหว้ ถ้าตั้งเครื่องบูชาสกัดหัวแถว ผันพระพักตร์พระพุทธรูปไปตามแถวพระสงฆ์ไม่สะดวกแก่การจุดเทียนธูปและกราบไหว้ ถ้าสถานที่ไม่เหมาะ แม้จะตั้งเลื่อนห่างจากแถวพระสงฆ์ก็ได้ ถ้าห่างออกมาไม่เข้าลำดับแถว จักตั้งผันพระพักตร์ไปตามแถวพระสงฆ์ก็ก็ได้ เพราะสะดวกในการจุดเทียนธูปและกราบไหว้เหมือนกัน มีข้อที่ควรกำหนดก็คือเมื่อผู้บูชากราบพระพุทธรูป อย่าต้องให้หันหลังให้พระสงฆ์ เมื่อจัดตั้งโต๊ะเครื่องบูชาเสร็จแล้ว ควรมีพรมเล็ก ๆ หรือผ้าก็ได้ปูไว้หน้าโต๊ะผืนหนึ่ง ไม่ใช่สี่เหลี่ยม ชนิดสี่เหลี่ยมผืนผ้าปูด้านยาวพุ่งตรงออกมาจากโต๊ะ เครื่องบูชา ไม่ใช่ขวางหน้าโต๊ะ เป็นที่สำหรับกราบ (ถ้าเจ้าของงานเป็นชั้นเจ้า ต้องมีผ้าขาวสี่เหลี่ยม หรือสีเหลี่ยมรีขนาดผ้าเช็ดหน้า ปูทับไว้อีกผืนหนึ่ง) ผ้าปูสำหรับกราบหน้าโต๊ะนี้ ถ้าชั้นสูงชั้นผู้ใหญ่ไม่ควรให้ขาด

พระพุทธรูปที่นำมาประดิษฐานบนที่บูชา ในงานพิธีทั่วไปมักนิยมใช้พระ

พุทธรูปปางสมาธิหรือมารวิชัย ไม่สู้จะนิยมพระยืน ถ้าเป็นงานทำบุญวันเกิดหรือทำบุญอายุ มักนิยมใช้พระประจำวันเกิดของเจ้าของงาน

๗. **ตั้งภาชนะน้ำมนต์** ภาชนะที่สำหรับใส่น้ำทำน้ำมนต์ มักนิยมใช้ครอบสำริด ถ้าหาไม่ได้จะเป็นครอบทองเหลือง ทองแดงก็ได้ ถ้าไม่มีครอบ ใช้บาตรหรือขันก็ได้ ตามโบราณท่านนิยมใช้บาตรดิน แต่มาในบัดนี้บาตรดินหายาก แม้บาตรเหล็กก็ใช้กัน มีข้อจำกัดอยู่ว่า อย่าใช้เครื่องทองหรือเงินใส่น้ำสำหรับให้พระทำน้ำมนต์ เพราะเป็นของอนามาส พระจับต้องอาบัติ แต่ถ้านำมาใส่น้ำสำหรับผสมน้ำมนต์ไม่ห้าม เพราะไม่ได้เกี่ยวกับพระจะจับต้อง ถ้าต้องการน้ำมาก เช่นในการตัดจุกหรือมงคลสมรส ควรใช้บาตรหรือหม้อน้ำมนต์ตั้งเพิ่มไว้อีก น้ำอย่าให้พร่องมากนัก ให้เต็มแต่ไม่ถึงล้น สิ่งต่าง ๆ ที่จะใส่ในหม้อน้ำมนต์ ตามในพระราชพิธีไม่นิยมใช้ จึงไม่กล่าวในที่นี้

๘. สิ่งต่าง ๆ ที่จะต้องเตรียมไว้ใช้ในพิธีมงคล นอกจากน้ำมนต์

ก. งานมงคล โกนผมไฟ ตัดจุก ควรเตรียมสังข์โถปริก ใส่กระแจะ กรรไกร กรรบิด (มีดโกน) มงคล บางแห่งก็มีหญ้าแพรก ใบบัวหลวงหรือใบบอนสำหรับรองผมที่ตัดหรือโกนด้วย.

ข. งานมงคลสมรส ควรเตรียมสังข์ มงคลคู่

ค. งานขึ้นบ้านใหม่ ควรเตรียมโถปริกใส่กระแจะสำหรับเจิมประตูบ้าน ทรายใส่ภาชนะเช่นบาตรไว้ เสร็จแล้วจักได้ใช้โรยรอบ ๆ บ้าน ซึ่งถือกันว่าเป็นมงคลและป้องกันภัยอันตราย.

สิ่งเหล่านี้ ควรจะหาเตรียมไว้ และจัดโต๊ะสำหรับตั้งโต๊ะหนึ่ง จะตั้งด้านขวาซ้ายของเครื่องบูชาตามแต่จะเหมาะ แล้วนำสิ่งที่เตรียมไว้นั้นใส่ภาชนะรวมตั้งบนโต๊ะนั้น ส่วนครอบสำหรับทำน้ำมนต์ เมื่อพระเข้านั่งที่เรียบร้อยแล้ว พึงนำไปตั้งไว้ที่ตรงหน้าพระที่ท่านจักเป็นผู้หยดเทียน.

เทียนสำหรับทำน้ำมนต์ ควรใช้ขี้ผึ้งแท้ มักนิยมขนาดหนัก ๑ บาท หรือ

จะหย่อนบ้างเกินบ้างก็ไม่สู้จำกัดตายตัวนัก ติดประจำไว้ที่ภาชนะน้ำมนต์.

เครื่องประน้ำมนต์ ควรใช้หญ้าคามัดเป็นกำ แล้วตัดปลาย ตัดราก กะยาวประมาณ ๑ ศอก เพราะถือกันว่าเป็นหญ้ามงคล พระพุทธเจ้าเมื่อจะได้ตรัสรู้ ก็ประทับนั่งบนมัดหญ้าคา ซึ่งเรียกกันว่ารัตนะบัลลังก์ ในศาสนาพราหมณ์ ก็ถือว่าเป็นหญ้ามงคล เพราะเป็นหญ้าที่รองน้ำอมฤต ไม่ควรใช้อย่างอื่น เช่นใบมะยม เพราะใบมะยมมักถือกันว่าสำหรับประพรม ไล่ผี ไม่ใช่มงคล.

ถ้าเป็นงานมงคลทำบุญอายุ มักนิยมต่าง ๆ กัน มีพิธีโหรหรือพราหมณ์ด้วยบ้าง ไม่มีโหรหรือพราหมณ์แต่มีเครื่องบูชาเกี่ยวอยู่บ้าง เฉพาะที่ไม่มีโหรหรือพราหมณ์ ต้องเตรียมดังนี้

ถ้ามีการอาบน้ำ ต้องเตรียมสังข์สำหรับหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ด้วย และเทียนมงคล ใช้ขี้ผึ้งแท้หนัก ๙ บาท ไส้ใช้เกินอายุของเจ้าของ ๑ เส้น พื้นมีความยาวรอบศีรษะเจ้าของ เทียนมงคลนี้ใช้แทนเทียนชัย ฯ ถ้ามีเทยนชัย ฯ ด้วย เทียนมงคลให้เปลี่ยนใช้ไส้ ๓๒ เส้น ส่วนเทียนชัย ฯ ใช้ขี้ผึ้งแท้หนักเกินอายุของเจ้าของ ๑ บาท ไส้เกินอายุของเจ้าของ ๑ เส้น ให้มีความสูงเท่าตัวเจ้าของ เทียนชัย ฯ เวลาจุดแล้วต้องระวังอย่าให้ดับในระหว่าง ต้องจุดให้หมดเล่ม ถ้าดับในระหว่าง มักถือกันว่าเป็นลางไม่ดี จึงต้องระวังให้มาก โดยมากมักจะหาตู้เทียน แล้วจุดตั้งไว้ในตู้.

เวลาจุด เมื่อพระเริ่มเจริญพระพุทธมนต์ถึงบทว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ฯ **จึง** ลงมือจุดเทียนชัย ฯ และเทียนมงคล ถ้าฤกษ์จุดเทียนชัย ฯ มี พึงจุดเทียนชัย ฯ ตามฤกษ์ ส่วนเทียนมงคลจุดดังกล่าวแล้ว.

ถ้าทำตามปกติธรรมดา ก็จัดอย่างมงคลทั่ว ๆไป ที่นำมากล่าวไว้ ก็เพื่อให้ทราบเป็นเค้าเรื่องเท่านั้น.

การทำบุญอายุ มีกำหนดวันดังนี้ คือ ถ้าเกิดในวันไหน ให้เจริญพระพุทธมนต์ในวันนั้น เช่นเกิดวันที่ ๕ พึงเจริญพระพุทธมนต์ในวันที่ ๕ เลี้ยงพระในวันที่ ๖ ถ้าทำงานวันเดียว ก็เลี้ยงพระในวันที่ ๕ นั้น เพราะท่านถือวันเจริญพระพุทธมนต์เป็นวันสำคัญ.

อนึ่ง ในพิธีทำบุญอายุ ตามที่นิยมมักมีพิธีทักขิณานุปทานหรือเปตพลีเสียก่อน คือ ทำก่อนจากเจริญพระพุทธมนต์ ในวันเดียวกัน ก่อนเวลากันก็ได้ หรือทำเสียก่อนวันหนึ่งก็ได้ เป็นพิธีบำเพ็ญกุศลอุทิศให้บุรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว มีสดับปกรณ์หรือบังสุกุลแล้วกรวดน้ำอุทิศผล จะมากหรือน้อย ก็แล้วแต่กำลัง.

๔. **วงด้ายสายสิญจน์** สายสิญจน์ ต้องใช้ด้ายดิบจับเป็น ๓ หรือ ๙ เส้น ตามความนิยมมักเป็น ๙ เส้น ใช้ด้ายอย่างอื่น เช่น ด้ายกลุ่ม ด้ายฟอก เป็นต้นไม่ควร ในงานมงคลทั่วไป นิยมใช้วงทั่วบ้าน ตั้งต้นแต่พระพุทธรูปที่เครื่องบูชา แล้วเวียนไปทางขวาเป็นทักขิณาวัตต์ แล้วกลับมาบรรจบที่พระพุทธรูป พันไว้ที่พระหัตถ์หรือที่ฐานข้างบนของพระพุทธรูป อย่าพันกับองค์พระ จักแลดูเป็นมัดพระพุทธรูป จากพระพุทธรูปก็วงเครื่องต่างๆ ที่นำมาประกอบพิธี ซึ่งตั้งไว้บนโต๊ะนั้น วงเวียนขวาเช่นเดียวกัน แต่จงกำหนดดูว่า จะให้สายสิญจน์ลงทางไหน จึงจะไม่กีดกับกิจการที่จะทำในลำดับต่อไป วงเสร็จแล้วหาภาชนะรองกลุ่มสายสิญจน์ไว้ ส่วนหม้อทำน้ำมนต์รอไว้ให้พระวงก็ได้.

สายสิญจน์ เมื่อวงแล้วจะต้องระวังให้มาก ห้ามการข้ามกราย จะยกสิ่งของข้ามหรือเอื้อมมือข้ามไม่ได้ทั้งสิ้น ห้ามทั้งพระและคฤหัสถ์ ถ้ามีความจำเป็น เช่นจะหยิบยกสิ่งของก็พึงยกสายสิญจน์ขึ้นก่อน แล้วลอดไปข้างล่าง.

ถ้าเป็นงานมงคลโกนผมไฟหรือตัดจุก นิยมวงที่เด็กด้วย ในเวลาฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ และเวลาตัดโกน ตามแบบเก่า ที่ทำกันตามชนบท มักวงไว้กับเด็ก ถ้าเป็นเด็กหญิง เมื่อวงแล้วก็ไปพันไว้กับวัตถุอื่น แล้วจึงเอากลุ่มด้ายสายสิญจน์ถวายพระ วงอย่างนี้ไม่

เหมาะ เพราะบางคราว ผู้ที่ไม่รู้ก็มักหยิบสิ่งของข้ามไปบ้าง เอื้อมมือข้ามไปบ้าง ไม่สมควร สู้วงไว้ให้สูงพอเดินไม่ถูกศีรษะไม่ได้ ไม่ต้องไประวัง แม้เด็กจะเป็นหญิง ก็ไม่มีทางขัดข้องอะไรกับพระ.

กิจการต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนี้ ต้องเตรียมจัดไว้ให้เสร็จก่อนเวลาที่พระสงฆ์จะมาถึง.

๑๐. **ต้อนรับพระสงฆ์** เมื่อใกล้จะถึงกำหนดเวลาที่พระจะมา ควรจัดหรือส่งผู้ใดผู้หนึ่งให้เตรียมคอยต้อนรับพระ และเตรียมน้ำไว้สำหรับล้างเท้าพระ เพราะพระเมื่อเวลาเข้าบ้านเดินไปด้วยเท้าเปล่าไม่สวมรองเท้า เพราะมีพระพุทธบัญญัติห้ามไว้ว่า "เรา (ภิกษุ) ไม่เป็นไข้ จักไม่สวมรองเท้าเข้าไปในบ้าน" ถ้าภิกษุรูปใดฝ่าฝืน ปรับเป็นอาบัติทุกกฏ เมื่อเป็นเช่นนี้ เดินไปด้วยเท้า ๆ ย่อมเปื้อน.

เมื่อพระถึงแล้ว พึงออกไปนิมนต์ อย่าต้องให้พระไปเงอะงะเก้อเขิน เพราะไม่พบเจ้าของหรือผู้นิมนต์ แล้วล้างเท้าเช็ดเท้าที่เปียกให้ และพาไปยังที่พัก ถ้าไม่ได้จัดที่พักไว้ส่วนหนึ่งต่างหาก พึงนิมนต์ให้เข้านั่งตามที่ ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว พึงประเคนสิ่งของที่จัดเตรียมไว้ต้อนรับ ครั้นประเคนแล้วพึงประณมมือไหว้ หรือกราบตามสมควร.

การประเคน ในตอนนี้จะเป็นใครก็ได้ จะเป็นชายหรือหญิงไม่ห้าม แต่ต้องทำให้ถูกลักษณะของการประเคน.

ลักษณะของการประเคน การประเคนนั้นท่านวางหลักไว้ดังนี้

๑. ของนั้นไม่ใหญ่โตหรือหนักเกินไป เป็นของยกคนเดียวได้.

๒. ผู้ประเคนเข้าอยู่ในหัตถบาส (คือห่างจากผู้รับประมาณหนึ่งศอกในระหว่าง)

๓. น้อมให้ด้วยกาย หรือของเนื่องด้วยกาย.

ผู้ประเคน ต้องเข้าไปอยู่ในที่ใกล้ในระยะดังกล่าวนั้น แล้วยกสิ่งของให้พ้นขึ้นจากพื้น แล้วน้อมถวายสิ่งของที่ต้องประเคน คือสิ่งที่จะพึงบริโภค เช่นอาหาร น้ำร้อน หมากพลูบุหรี่ เป็นต้น ถ้าไม่ได้ใช้บริโภค เช่นกระโถน ไม่ต้องประเคน เมื่อประเคนแล้ว อย่าไปจับเลื่อนของท่านอีก ถ้าไปจับเลื่อนของท่าน ต้องประเคนใหม่ ผู้หญิงประเคน ถ้าได้หัตถบาสและถูกลักษณะแล้ว ผู้ชายไม่ต้องประเคนซ้ำก็ได้ ที่ต้องประเคนซ้ำ ก็เฉพาะที่ยังทำไม่ถูกระเบียบ.

๑๑. **เริ่มพิธี** เมื่อพระมาประชุมพร้อมแล้ว พึงเริ่มพิธี มีจุดเทียนเป็นต้นต่อไป

การจุดเทียนธูป เป็นหน้าที่ของเจ้าของงานโดยตรง ไม่ควรให้ผู้อื่นจุดแทน ถ้างานมงคลสมรส ให้คู่บ่าวสาวแบ่งกันจุด ควรเตรียมเทียนเล็กๆ ปักเชิงไว้ ๑ เล่ม เรียกว่าเทียนชนวน สำหรับจุดขึ้นก่อน แล้วนำเทียนชนวนไปจุดที่เทียนเครื่องบูชา หรือเทียนน้ำมนต์

๑๒. **คำบูชาพระ** เบื้องต้นจุดเทียนชนวนแล้ว ก่อนที่จะจุดเทียนที่บูชา ควรกราบพระพุทธรูปเสียก่อน แล้วใช้เทียนชนวนจุดเทียนบนที่บูชา ให้จุดเล่มด้านขวาของพระพุทธรูปก่อน แล้วจุดเล่มด้านซ้าย ต่อไปจุดธูป เทียนน้ำมนต์ยังไม่ต้องจุด เมื่อจุดเทียนธูปที่เครื่องบูชาเสร็จแล้ว พึงนั่งคุกเข่าประณมมือตั้งใจบูชา (นึกในใจ) ด้วยคำว่า

อิเมหิ สกฺกาเรหิ พุทฺธํ อภิปูชยามิ[๑]

อิเมหิ สกฺกาเรหิ ธมฺมํ อภิปูชยามิ[๑]

อิเมหิ สกฺกาเรหิ สงฺฆํ อภิปูชยามิ.[๑]

แล้วกราบ ๓ ครั้ง ครั้งที่ ๑ นึกในใจว่า พุทฺธํ **วนฺทามิ** **ครั้งที่ ๒ ว่า** ธมฺมํ วนฺทามิ ครั้ง **ที่ ๓ ว่า** สงฺฆํ **วนฺทามิ.** หรือครั้งที่ ๑ นึกในใจว่า อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, พุทฺธํ ภควนฺตํ อภิวาเทมิ.

ครั้งที่ ๒ ว่า สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม, ธมฺมํ นมสฺสามิ. ครั้งที่ ๓ ว่า สุปฏิปนฺโน ภควโตสาวกสงฺโฆ, สงฺฆํ **นมามิ.** อย่างใดอย่างหนึ่งตามความพอใจ.

---

๑ คำว่า อภิปูชยามิ ท่านใช้เป็น ปูเชมิ ก็มี ก็ใช้ได้ ข้างหน้าเหมือนกัน.

ทุก ๆ ครั้งที่กราบพระ ควรปฏิบัติดังที่กล่าวมานี้.

เมื่อบูชาและกราบเสร็จแล้ว พึงถวายกลุ่มด้ายสายสิญจน์ หรือถวายเมื่อตอนจุดเทียนแล้วก็ได้ หรือให้ใคร ๆ ถวายก็ได้ เสร็จแล้วเริ่มอาราธนาศีลต่อไป.

๑๓. **อาราธนาศีล** ศีลที่นิยมในพิธีต่าง ๆ คือ ศีล ๕ เจ้าของงานอาราธนาเอง หรือจะให้ใครอาราธนา จะเป็นชายหรือหญิงได้ทั้งสิ้น พึงนั่งคุกเข่ากราบ ๓ ครั้ง แล้วประณมมืออาราธนาด้วยเปล่งวาจาที่ดังพอได้ยินว่า

มยํ ภนฺเต ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม ๓ หน หรือจะเติม **ทุติยมฺปิ** ๆ **ตติยมฺปิ** ๆ ด้วยก็ได้

อีกอย่างหนึ่งว่า **มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณตฺถาย ติสรเณน สห ปญฺจ สีลานิ ยาจาม.** ทุติยมฺปิ ๆ **ตติยมฺปิ** ๆ ดังนี้ก็ได้แล้วพึงตั้งใจรับศีลต่อไป (แบบนี้นิยมใช้กันอยู่โดยทั่วไป แม้ในพระราชพิธีก็ใช้อย่างนี้.)

การรับศีล ไม่ควรทำแต่พอสักว่าเป็นพิธีเท่านั้น ควรตั้งใจรับ คิดงดเว้นตามข้อที่ห้ามทุก ๆ สิกขาบทไป เช่นนี้จึงจะเป็นบุญกุศล และเป็นมงคลแก่ตนเองด้วย ท่านที่ยังจำศีล ๕ ไม่ได้ หรือยังไม่เข้าใจว่าท่านห้ามอะไรบ้าง ก็ควรศึกษาท่องจำให้ขึ้นใจ ทั้งให้เข้าใจในเนื้อความของท่านด้วย พระท่านว่านำ ผู้รับว่าตามเป็นบท ๆ ไปดังนี้:-

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๓ จบ

(ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้อรหันต์ ตรัสรู้ชอบเองพระองค์นั้น)

พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ.

(ข้าพระเจ้า ถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก)

ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ.

(ข้าพระเจ้า ถึงพระธรรมเจ้าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก)

สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ.

(ข้าพระเจ้า ถึงพระสงฆเจ้าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก)

ทุติยมฺปิ ฯ แม้ในวาระที่ ๒ ฯ

ตติยมฺปิ ฯ แม้ในวาระที่ ๓ ฯ

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

(ข้าพระเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากฆ่าสัตว์)

อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

(ข้าพระเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมย)

กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

(ข้าพระเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากประพฤติล่วงประเวณีในกาม)

มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

(ข้าพระเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากพูดเท็จ)

สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ.

(ข้าพระเจ้าสมาทานสิกขาบท เว้นจากดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท)

เมื่อพระให้ศีลและรับศีลจบแล้ว พึงกราบ ๓ ครั้ง.

อนึ่ง พึงทราบว่า ในงานพิธีที่มีการสวดมนต์แล้วมีเทศน์ติดต่อกันไป ตอนสวดมนต์ไม่ต้องขอศีลรับศีล ไปขอและรับตอนเทศน์ ในตอนสวดมนต์พึงอาราธนาพระปริตต์ ถ้าสวดมนต์แล้วไม่มีเทศน์ติดต่อกัน พึงขอศีลและรับศีลดังกล่าวแล้ว.

๑๔. **อาราธนาพระปริตต์** ในพิธีที่ไม่มีเทศน์ติดต่อ เมื่อรับศีลเสร็จแล้วพึงนั่งคุกเข่าประณมมืออาราธนาพระปริตต์ด้วยคำว่า

วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา

สพฺพทุกฺขวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพภยวินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.
วิปตฺติปฏิพาหาย สพฺพสมฺปตฺติสิทฺธิยา
สพฺพโรควินาสาย ปริตฺตํ พฺรูถ มงฺคลํ.

อาราธนาจบแล้วกราบ ๓ ครั้ง แล้วพึงนั่งราบตั้งใจฟังสวดมนต์ต่อไป.

วิธีอาราธนาศีลและอาราธนาพระปริตต์ที่กล่าวมานี้ เป็นสถานที่ที่จัดให้พระและแขกนั่งกับพื้น ถ้าจัดให้พระนั่งบนอาสน์สงฆ์ แขกนั่งบนเก้าอี้ มีนิยมการยืนอาราธนา คือให้ผู้กล่าวอาราธนา ยืนค่อนข้างท้ายแถวของพระสงฆ์ ผินหน้าไปทางหัวแถวพระสงฆ์ แล้วประณมมือกล่าวคำอาราธนา จบแล้วไม่ต้องกราบ ถอยหลังออกมาพอสมควร แล้วเดินกลับมานั่งตามที่ แม้อาราธนาธรรมดังจะกล่าวในข้างหน้า ก็พึงปฏิบัติเช่นเดียวกัน.

๑๕. **จุดเทียนน้ำมนต์** การจุดเทียนน้ำมนต์ ตามที่นิยมกันส่วนมาก ตลอดในทางราชการ จุดในตอนที่พระสวดถึงมงคลคาถา ตอนขึ้น **อเวสนา ฯ** พึงจุดเทียนชนวน แล้วไปจุดเทียนสำหรับหยดน้ำมนต์ที่ปักติดไว้กับภาชนะที่ใส่น้ำมนต์นั้น จุดเสร็จแล้วยกประเคน มอบถวายพระที่ท่านจะพึงหยดทำน้ำมนต์นั้น ประเคนแล้วไหว้หรือกราบครั้งหนึ่ง.

การจุดเทียนน้ำมนต์ ในสมัยก่อนท่านนิยมจุดตอนพระสงฆ์สวดรัตนปริตต์ ขึ้นบทว่า **องฺกิญฺจิ วิตฺตํ ฯ** แม้ในทางราชการก็นิยมเช่นนี้ แต่บัดนี้ได้เปลี่ยนมาเป็นมงคลคาถา บทว่า **อเสวนา ฯ**

การจุดเทียนทำน้ำมนต์ เป็นหน้าที่ของเจ้าของงานโดยตรง ไม่ควรให้ผู้อื่นจุด เพราะฉะนั้น ท่านผู้เป็นเจ้าของงาน พึงตั้งใจฟังสวดมนต์ไปจนกว่าจะถึงเวลาจุดเทียนน้ำมนต์ ไม่ควรไปสาละวนอยู่กับเรื่องอื่น เมื่อจุดเทียนเสร็จแล้ว จำเป็นจะลุกไปจากที่นั้นบ้างก็ได้ ทั้งนี้เพื่อไม่ต้องเที่ยวตามในเวลาจุดเทียนทำน้ำมนต์.

เมื่อพระสวดมนต์จบแล้ว ถึงบทส่งเทวดา คือ ทุกฺขปฺปตฺตา ฯ พึงให้จัดเตรียม

น้ำร้อนหรือน้ำดื่มไว้ พอพระสวดจบ นำเข้าไปถวาย ไม่ต้องให้พระนั่งคอย.

เมื่อพระกลับ พึงไปส่งหรือให้ใครไปส่ง เพียงประตูบ้านก็พอ เพื่อแสดงความคารวะ เทียบอย่างส่งแขกผู้มีเกียรติที่มาหา หรือมาในงาน.

๑๖. **พิธีในวันเลี้ยงพระ** วันรุ่งขึ้น พึงตระเตรียมต้อนรับพระที่จะมาฉันอย่างตอนสวดมนต์นั้น พระพร้อมแล้ว เริ่มจุดเทียนและอาราธนาศีล รับศีลดังวันก่อน แต่ไม่ต้องอาราธนาพระปริตต์ เมื่อพระสวดพิธีถวายพรพระจบบทสังฆคุณ คือ สุปฏิปนฺโน ฯ แล้ว ถ้ามีการตักบาตร ก็ให้ตักตอนนี้ ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ท่านนิยมให้คู่บ่าวสาวตักบาตรร่วมกัน เสร็จแล้วลงมือเตรียมจัดเลื่อนสำรับอาหารมาประจำไว้ตรงตามหน้าพระบาตรหรือชามข้าวตั้งใน สำรับคาวหวานตั้งเรียงคู่กันไว้นอกออกมา คาวอยู่เหนือ หวานอยู่ใต้ ถ้าสถานที่คับแคบ สำรับหวานยังไม่เรียงตั้งไว้ก็ได้ แต่นำมาเตรียมไว้ในที่ใกล้ ๆ เพื่อสะดวกแก่การหยิบ เมื่อพระถวายพรพระจบแล้ว พึงประเคน.

๑๗. **หน้าที่ประเคนพระ** การประเคนพระ ในตอนนี้ เจ้าของงานควรประเคนเอง หรือถ้าเห็นมากนัก ตนประเคนสัก ๑ องค์ หรือ ๒ องค์ แล้วมอบให้ผู้อื่นประเคนก็ได้ ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ควรจัดให้คู่บ่าวสาวประเคนร่วมกัน การประเคนต้องให้ถูกลักษณะดังกล่าวแล้วในข้อ ๑๐ ให้เริ่มประเคนรูปที่นั่งต้นแถวก่อน แล้วต่อไปตามลำดับ พึงประเคนบาตรหรือชามข้าวก่อน แล้วจึงอาหาร เสร็จแล้วจึงกราบ ๑ ครั้งหรือ ๓ ครั้ง ตามควร ถ้าประเคนมากรูป รูปต้น ๆ เพียงประณมมือไหว้ก็พอ ถึงรูปสุดท้ายค่อยกราบ.

ที่กล่าวมานี้เป็นการเลี้ยงพระด้วยสำรับเฉพาะองค์ ถ้าจะเลี้ยงเป็นหมู่ ที่เรียกว่าจัดเป็นโต๊ะ ถ้าจะให้พระลุกไปฉันในที่อีกแห่งหนึ่ง พึงจัดเตรียมไว้ให้เสร็จก่อน เมื่อพระเข้านั่งที่แล้วจึงประเคน ถ้าจัดให้ฉันเบื้องหน้าที่สวดมนต์นั้น พอพระสวดถวายพรพระตอนจบสังฆคุณแล้ว พึงเริ่มลงมือเตรียมเก็บที่น้ำร้อน น้ำดื่ม อย่าทิ้งไว้ให้เกะกะ แล้วปูผ้าลง ด้านในให้ชิดแถวพระเพื่อสะดวกแก่พระ ซึ่งไม่ต้องเลื่อนลุกทุกรูปไป และพระที่จะลุกไปนั่งในที่ใหม่นั้น ระวังอย่าให้ต้องไปนั่งร่วมอยู่อาสนะเดียวกันกับคฤหัสถ์ เพราะถ้าผู้หญิง

ขึ้นนั่งร่วมบนอาสนะนั้น พระก็จักต้องอาบัติ แม้มีแต่ชายด้วยกัน ก็เป็นการขาดคารวะ จึงควรจัดหาอาสนะไว้ให้พระนั่งเสียส่วนหนึ่ง.

๑๘. **วิธีจัดโต๊ะเลี้ยงหมู่** เมื่อได้จัดปูผ้าเสร็จแล้วให้วางจานข้าวตรงหน้าที่พระนั่ง ช้อนวางขวา ซ่อมวางซ้าย ชิดกับจานข้าวพอสมควร ถ้ามีมีดด้วยก็ให้วางมีดไว้ด้านขวา น้ำตั้งขวาของพระ จานแบ่ง ชามแบ่ง มีช้อนใส่ไว้ในชาม ๑คัน ช้อนนี้เรียกกันว่าช้อนกลาง หรือช้อนสำหรับตักแบ่ง ช้อนกันตั้งไว้ด้านซ้ายของพระ เวลานำของเข้าประเคน พึงเข้าทางซ้ายของพระ.

เรื่องการจัดเลี้ยงพระแบบเลี้ยงโต๊ะ หรือฉันเป็นหมู่ สิ่งที่จำต้องให้มี ขาดไม่ได้ คือ ช้อนกลาง ชามแบ่ง จานแบ่ง ต้องมีให้ครบพระ หรือช้อนรวมกันไว้หลาย ๆ คัน ใส่จานหรือชามตั้งไว้กลางวงก็ได้ ช้อนกลางควรใช้ช้อนกระเบื้อง ที่เรียกกันว่าช้อนถ้วย จัดอย่างนี้ทั้งคาวและหวาน ทั้งนี้ เพื่อให้ความสะดวกแก่พระ เพราะมีพระวินัยบัญญัติห้ามพระภิกษุฉันร่วมภาชนะเดียวกัน ถ้าฝ่าฝืนคงต้องอาบัติ ถ้ามีชามแบ่งช้อนกลางไว้ ท่านผู้ใดต้องการอย่างไหน ใช้ช้อนกลางตักมาใส่ชามของตนบริโภค เช่นนี้พ้นจากความเป็นผู้ฉันภาชนะเดียวกัน.

เลี้ยงโต๊ะ ที่มีนิยมการใช้ชามแบ่งช้อนกลางนี้มีนิยมในที่ทั่วไป ไม่ใช่เพียงฝ่ายพระ ท่านที่ผ่านการเลี้ยงโต๊ะมาแล้วย่อมทราบดี พึงเห็นเช่นโต๊ะจีน เขาก็มีถ้วยแบ่งช้อนกลาง ยิ่งเป็นโต๊ะฝรั่งยิ่งถือมาก เขาจัดไว้เสร็จ ผู้บริโภคไม่ต้องเรียกร้อง.

ประเพณีการเลี้ยงพระแบบโบราณ นิยมจัดเฉพาะองค์ นั่งเรียงแถวฉัน ดูงามดี ครั้นต่อมาในบัดนี้การเลี้ยงแบบเลี้ยงโต๊ะ นิยมกันในฝ่ายคฤหัสถ์มากขึ้น ท่านผู้ที่เห็นว่าสะดวก เพราะไม่เปลืองถ้วยชาม ก็เลยจำมาจัดเลี้ยงพระบ้าง แต่เมื่อจำของเขามาใช้ ก็จำมาไม่หมด คงเอาแต่ที่ง่าย ที่สะดวก สำหรับพระที่ฉันแม้รู้ว่าผิด แต่เกรงใจเจ้าของงานก็ต้องทนต้องอาบัติไป ผู้ที่ไม่สนใจ ก็ทำตาม ๆ กันไป ถ้าเป็นไปอย่างนี้ไม่กี่มากน้อย พระวินัยบัญญัติข้อไหนไม่สะดวก ก็คงต้องถูกละเลยไปอีก ผลสุดท้าย พระพุทธศาสนาจะเป็นอย่างไร น่าคิด

อนึ่ง การจัดโต๊ะ ควรมีผ้าปู จะเป็นเฉพาะโต๊ะ หรือยาวไปก็ตาม แต่ไม่ควรให้ขาด อย่าเอาอาหารไปตั้งไว้กับพื้น แล้วให้พระนั่งล้อมวงฉัน ดูไม่งดงาม จักแสดงให้เห็นว่า พระไม่ใช่เป็นผู้มีเกียรติอะไร คงเหมือน ๆ กับชาวบ้านคฤหัสถ์นั่นเอง แม้คฤหัสถ์ชาวบ้านเอง เขาเลี้ยงกันเขาก็ต้องมีผ้าปู ถ้าจะบอกว่าหาไม่ได้ก็ไม่ถูก เพราะสิ่งอื่นยังหาได้.

การเลี้ยงพระแบบจัดโต๊ะ เมื่อจัดให้ถูกเรื่องแล้ว ไม่ใช่เป็นของสะดวกนัก จะว่าไม่เปลืองถ้วยชามก็ดูกระไรอยู่ เห็นว่าสู้การเลี้ยงเป็นองค์ ๆ ไม่ได้ แลดูงามตา

๑๙. **บูชาข้าวพระพุทธ** ที่พระพุทธซึ่งเรียกว่าข้าวพระ (ถ้ามี) ให้จัดเตรียมมาตั้งไว้ที่หน้าเครื่องบูชาหรือเอกเทศส่วนหนึ่ง ในบริเวณนั้น ควรจะมีโต๊ะสำหรับตั้ง ถ้าไม่มีโต๊ะพึงใช้ผ้าขาวปูเสียก่อน แล้วจึงตั้งหรือวาง อย่าไปตั้งหรือวางไว้กับพื้น เพราะเป็นพุทธบูชา จักเป็นการไม่เคารพคารวะ เมื่อตั้งเสร็จแล้ว เจ้าของพึงทำการบูชาด้วยตั้งใจนึกดังนี้ **อิมํ สูปพฺยญฺชนสมฺปนฺนํ สาลีนํ โภชนํ อุทกญฺจ**[๑] **วรํ พุทฺธสฺส ปูเชมิ** บางแห่งก็มีคำว่า **อุกาส** นำหน้า คือ **อุกาส อิมํ ฯ** ต่อไปเหมือนกัน แปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาเครื่องบริโภคแห่งข้าวสาลี อันถึงพร้อมด้วยแกงและกับและน้ำ อันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า เมื่อจำคำที่กล่าวนี้ไม่ได้ ก็พึงนึกบูชาตามสมควร จุดประสงค์ก็เพียงให้ตั้งใจระลึกนึกบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บูชาแล้วกราบ ๓ ครั้ง เมื่อเลิกพึงกล่าวคำอำลาว่า **เสสํ มงฺคลํ ยาจามิ** ข้าพเจ้าขอส่วนเหลืออันเป็นมงคล.

ในเรื่องบูชาข้าวพระนี้ ยังมีผู้นิยมกันอยู่แม้ในพระราชพิธีก็ยังมีอยู่บ้าง นับว่าเป็นประเพณีเก่า จึงนำมากล่าวไว้ตามที่ได้พบเห็น ได้ยินได้ฟัง

ถ้าเป็นงานเกี่ยวด้วยศพ คือมีศพตั้งอยู่ มักจัดเครื่องเซ่นไปตั้งไว้ที่หน้าศพหรือบริเวณที่ตั้งศพนั้นด้วย

เมื่อเวลาพระฉัน ควรจัดให้มีผู้ปฏิบัติพระประจำอยู่ในที่นั้นด้วย แต่อย่าให้ผู้ที่กำลังเมาสุราเข้าไปนั่งปฏิบัติ จักทำให้เป็นที่รำคาญของพระ

---

๑. แบบเก่าเป็น อุทกํ วรํ.

อนึ่ง เมื่อเวลายกอาหารหรือประเคนพระ อย่าคาบบุหรี่หรือทัดหู ถือกันว่าเสียจรรยาดูไม่งาม ทั้งป้องกันขี้บุหรี่ตกลงในอาหารหรือในภาชนะนั้นด้วย

๒๐. ถวายไทยธรรม ถ้ามีเครื่องไทยธรรมถวายพระ ควรจัดเตรียมไว้ก่อน จัดตั้งไว้บนโต๊ะ หรือจัดตั้งรวมไว้ส่วนหนึ่งตามที่เห็นสมควร เมื่อพระฉันเสร็จ กลับเข้านั่งที่เรียบร้อยแล้ว พึงยกตั้งเรียงไว้ตรงหน้าพระทุก ๆ รูป หรือจะจัดผู้อื่นให้คอยจัดส่งให้เป็นที่ ๆ ในเวลาประเคนก็ได้ การประเคนเครื่องไทยธรรม โดยตรงเป็นหน้าที่ของเจ้าของงาน ถ้าเจ้าของงานประเคนองค์หนึ่งหรือสององค์แล้ว จะมอบให้ผู้อื่นซึ่งเป็นผู้นับถือใกล้ชิดกันประเคนต่อไปก็ได้

ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ต้องให้คู่บ่าวสาวประเคนร่วมกัน คือในวัตถุสิ่งของที่หนึ่ง ให้จับร่วมกันแล้วประเคน จะประเคนทั้งหมดหรืออย่างไร ก็แล้วแต่จะเห็นสมควร ถ้าว่าตามเรื่องของงานแล้ว ต้องประเคนเองทั้งหมด

๒๑. กรวดน้ำ การกรวดน้ำ เป็นการอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศลที่ตนได้บำเพ็ญส่งไปให้แก่บุรพชนตลอดจนสรรพสัตว์บ้าง เป็นการอธิษฐานใจในสิ่งประสงค์ให้สำเร็จตามความปรารถนาบ้าง เป็นต้น

การกรวดน้ำ ได้นิยมทำเมื่อถวายทานเสร็จแล้วพระสงฆ์เริ่มอนุโมทนา เครื่องสำหรับกรวดน้ำต้องจัดหาเตรียมไว้ก่อน ตามที่นิยมใช้กัน เช่น เต้า ขวด จอก ถ้วยแก้วหรือถ้วย มีที่สำหรับรองรับน้ำกรวด หาน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์บรรจุไว้ ตั้งเตรียมไว้ที่ตรงหน้าของตน เมื่อพระเริ่มกล่าวอนุโมทนาขึ้นว่า **ยถา ฯ** พึงหยิบที่น้ำที่เตรียมไว้นั้นเทลงในที่รอง พร้อมด้วยตั้งใจนึก

คาถาสำหรับกรวดน้ำที่ท่านยกไว้เป็นบาลี มีต่าง ๆ กัน จักนำมาเรียงไว้ในที่นี้สัก ๒ ประการ ตามแต่ผู้ต้องการจะเลือกใช้ ดังต่อไปนี้

ปตฺติทานคาถา

ปุญฺญสฺสิทานิ กตสฺส ยานญฺญานิ กตานิ เม
เตสญฺจ ภาคิโน โหนฺตุ สตฺตานนฺตาปฺปมาณกา

เย ปิยา คุณวนฺตา จ มยฺหํ มาตาปิตาทโย
ทิฏฺฐา เม จาปฺยทิฏฺฐา วา อญฺเญมชฺฌตฺตเวริโน
สตฺตา ติฏฺฐนฺติ โลกสฺมึ เตภุมฺมา จตุโยนิกา
ปญฺเจกจตุโวการา สํสรนฺตา ภวาภเว
ญาตํ เย ปตฺติทานมฺเม อนุโมทนฺตุ เต สยํ
เย จิมํ นปฺปชานนฺติ เทวา เตสํ นิเวทยุํ
มยา ทินฺนานปุญฺญานํ อนุโมทนเหตุนา
สพฺเพ สตฺตา สทา โหนฺตุ อเวรา สุขชีวิโน
เขมปฺปทญฺจ ปปฺโปนฺตุ เตสาสา สิชฺฌตํ สุภา

คำแปล

สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุดไม่มีประมาณ จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญที่เราทำแล้ว ณ กาลบัดนี้ก็ดี แห่งบุญทั้งหลายอื่นที่เราทำแล้วก็ดี สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดเป็นที่รักก็ดี เป็นผู้มีคุณคือมารดาบิดาของเราเป็นต้นก็ดี สัตว์ทั้งหลายที่เราเห็นแล้วก็ดี ที่เราไม่เห็นก็ดี สัตว์เหล่าอื่นที่เป็นผู้มัธยัสถ์ปานกลางและเป็นผู้มีเวรของเราก็ดี สัตว์ทั้งหลายนั้น จงมีส่วนบุญที่เราอุทิศให้เถิด สัตว์ทั้งหลายตั้งดำรงอยู่ในโลก ผู้เป็นไปในภูมิ ๓ เป็นไปในกำเนิด ๔ และมีขันธ์ ๕ ขันธ์ ๑ ขันธ์ ๔ ก็ดี ซึ่งท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยใหญ่ ส่วนบุญที่เราอุทิศให้ สัตว์เหล่าใดได้รู้แล้ว สัตว์เหล่านั้นจงอนุโมทนาเองเทอญ ก็สัตว์เหล่าใดไม่รู้ส่วนบุญที่เราอุทิศให้นี้ ขอเทพยเจ้าจงบอกให้สัตว์เหล่านั้นรู้แล้วอนุโมทนา เพราะเหตุ คือ อนุโมทนาบุญที่เราให้แล้ว ขอสัตว์ทุกหมู่เหล่า จงไม่มีเวร ดำรงชีพอยู่โดยสุขทุกเมื่อเทอญ อนึ่ง ขอสัตว์เหล่านั้น จงได้บรรลุถึงบทอันเกษม คือ นิพพานเถิด ขอความปรารถนาที่ดีงามของสัตว์ทั้งปวงนั้น จงสำเร็จดังใจหวังเทอญ.

อีกบทหนึ่ง

"ยงฺกิญฺจิ กุสลํ กมฺมํ กตฺตพฺพํ กิริยํ มม
กาเยน วาจามนสา ติทเส สุคตํ กตํ,

เย สตฺตา สญฺญิโน อตฺถิ
กตํ ปุญฺญผลํ มยฺหํ
เย ตํ กตํ สุวิทิตํ
เย จ ตตฺถ น วิชานนฺติ
สพฺเพ โลกมฺหิ เย สตฺตา
มนุญฺญํ โภชนํ สพฺเพ

เย จ สตฺตา อสญฺญิโน
สพฺเพ ภาคี ภวนฺตุ เต,
ทินฺนํ ปุญฺญผลํ มยา
เทวา คนฺตฺวา นิเวทยุํ,
ชีวนฺตาหารเหตุกา
ลภนฺตุ มม เจตสา.”

คำแปล

ความว่า กิริยา คือ กุศลกรรมอันใดอันหนึ่งอันข้าพเจ้าพึงทำด้วยกาย วาจา ใจ กิริยา คือ กุศลกรรมนั้น ซึ่งเป็นเหตุอำนวยให้ถึงสุคติ ในดาวดึงสเทวโลก อันข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ขอเหล่าสัตว์ที่มีสัญญาและหาสัญญามิได้ทั้งหมด จงเป็นผู้มีส่วนเสวยผลแห่งบุญที่ข้าพเจ้าทำแล้ว ขอเหล่าสัตว์ที่ทราบดีแล้วว่า ข้าพเจ้าทำบุญ จงเสวยผลแห่งบุญซึ่งข้าพเจ้าให้แล้ว บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์เหล่าใดที่ยังไม่ทราบบุญที่ข้าพเจ้าทำแล้วนั้น ขอเทพยเจ้าทั้งหลายช่วยไปแจ้งแก่สัตว์เหล่านั้น (ว่าบุคคลชื่อโน้นทำบุญอย่างนี้ได้ให้ส่วนบุญแก่ท่านทั้งหลาย) เพราะความคิด (คือบุญฤทธิ์) ของข้าพเจ้า ขอเหล่าสัตว์ในโลกนี้ที่อาศัยอาหารเป็นอยู่ทั้งหมด จงได้อาหารที่ยังใจให้เบิกบาน เทอญ.

ผู้ที่ว่าเป็นภาษาบาลีไม่ได้ พึงตั้งใจอธิษฐานอุทิศแผ่ส่วนบุญกุศล และตั้งความปรารถนาตามสมควร

การเทน้ำเมื่อเวลากรวดน้ำ ห้ามเอามือรอน้ำ เพราะไม่ต้องการให้มีอะไรมาเป็นเครื่องกีดขวาง ให้เทลงไปตรง ๆ เมื่อพระนำว่า ยถา ฯ จบ พระสงฆ์รับ สพฺพี ฯ พึงเทน้ำให้หมด อย่าเหลือไว้ในภาชนะที่กรวด แล้วพึงวางขวด นั่งประณมมือรับพรที่พระสวดจนกว่าจะจบ เมื่อจบแล้วพึงกราบลง ส่วนน้ำที่กรวดแล้วนั้นให้นำไปเทในที่แจ้ง อย่าเทลงในที่ไม่สมควร เช่นในกระโถนหรือใต้ถุนบ้าน เพราะถือว่าเป็นน้ำอุทิศผลและบริสุทธิ์เป็นของสูง.

ถ้าเป็นงานมงคลสมรส ต้องให้คู่บ่าวสาวรวมกันจับภาชนะเดียวกันเทน้ำกรวด เพราะทำบุญร่วมกัน ปรารถนาความสุขความเจริญร่วมกัน.

กรวดน้ำเป็นหน้าที่ของเจ้าของงาน คนอื่นกรวดแทนไม่ได้ เพราะเจ้าของงานเป็นเจ้าของบุญกุศลโดยตรง เมื่อจะให้แก่ใคร เจ้าของงานก็ต้องให้เอง.

๒๒. **ประน้ำมนต์** เมื่อพระสงฆ์อนุโมทนาจบแล้ว พึงนำที่น้ำมนต์พร้อมด้วยเครื่องประพรมที่เตรียมไว้นั้น ถวายพระรูปที่เป็นหัวหน้าให้ท่านประน้ำมนต์ให้ เพื่อความสิริมงคล เจ้าของงานควรเข้ารับก่อน ถ้ามงคลสมรส ให้คู่บ่าวสาวรับก่อน แล้วจึงผู้อื่นรวมกันเป็นหมู่ ๆ ไป เสร็จแล้วนำให้ท่านประพรมตามบ้านเรือน

ถ้าเป็นการขึ้นบ้านใหม่ ก็นำเครื่องเจิมที่เตรียมไว้ถวายให้ท่านเจิมตามประตูบ้าน ทราย ถวายรูปที่ ๒ ให้โปรยวงรอบบ้าน เสร็จพิธีแล้ว ส่งพระกลับดังกล่าวแล้วในตอนต้น

ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ เป็นการทำงาน ๒ วัน คือ สวดมนต์วันหนึ่ง เลี้ยงพระวันหนึ่ง ในบัดนี้ถ้าเป็นงานขนาดกลางหรือเล็กน้อย มักนิยมทำวันเดียว จะเลี้ยงเช้าหรือเพล ก็เป็นไปตามความต้องการของเจ้าของงาน งานวันเดียว บางแห่งสวดมนต์แล้วฉัน บางแห่งฉันแล้วสวดมนต์ ไม่สู้แน่ แต่ทางที่สะดวกควรเป็นสวดมนต์ก่อนฉันดีกว่า ไม่ขัดกับเวลาที่จะเลี้ยงแขกที่มาในงาน ถ้าฉันแล้วจึงสวดมนต์ เจ้าของงานมักไม่สู้จะได้ฟังสวดมนต์นัก เพราะพระฉันแล้วไหนจะต้องเริ่มพิธีสวดมนต์ ไหนจะต้องกังวลในเรื่องแขก ถ้าช้าเวลาก็จะสายจะบ่าย ไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง.

ถ้าเป็นการทำงานวันเดียว ก็พึงจัดอนุโลมตามที่กล่าวไว้แล้วนั้นเถิด.

๒๓. **พิธีเกี่ยวด้วยงานศพ** พิธีต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนั้น โดยมากเกี่ยวด้วยพิธีการมงคล แม้จะกล่าวถึงเรื่องเกี่ยวแก่ศพไว้บ้างก็เป็นส่วนน้อย ในที่นี้จักได้ประมวลการปฏิบัติที่เกี่ยวด้วยงานศพโดยเฉพาะ เพื่อให้ทราบบ้างตามสมควร

การทำศพตามประเพณีไทยมีหลายอย่าง ตั้งต้นแต่ทำบุญ ๗ วัน, ๕๐ วัน, ๑๐๐ วัน, เผา, ทำบุญอัฐิ, บรรจุอัฐิ.

พิธีบำเพ็ญกุศล ก็จัดทำเป็นไปตามฐานะของเจ้าของ เมื่อมรณะแล้วนำศพไปวัด ไม่พักบำเพ็ญกุศลที่บ้านก็มี ตั้งไว้บำเพ็ญกุศลที่บ้านก็มี

กล่าวเฉพาะที่ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เบื้องต้นพึงกำหนดจัดสถานที่ตั้งศพ จัดเครื่องสักการะศพตามสมควร จัดตั้งที่สักการะบูชาพระอีกแห่งหนึ่ง จัดที่สำหรับพระสวดอภิธรรม

๒๔. **สิ่งที่ต้องเตรียมในงานศพ** เครื่องสำหรับใช้ในการนี้ นอกจากเครื่องสักการะบูชาศพหรือเครื่องบูชาพระแล้ว ต้องเตรียม

๑) ผ้าภูษาโยง ถ้าศพเป็นชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป ต้องเตรียมผ้าขาวกว้างประมาณ ๑๐ หรือ ๑๒ นิ้ว ยาวพอกับแถวพระสงฆ์อีก ๑ ผืน

๒) เครื่องทองน้อย ๑–๒ ที่

๓) ตู้พระอภิธรรม

๔) เครื่องกะบะมุกด์

ผ้าภูษาโยง เป็นผ้าสำหรับลาดให้พระจับในเวลาสดับปกรณ์หรือบังสุกุล ต้นผ้าผูกไว้กับศพ ตามที่นิยมกัน ใช้ด้ายสายสิญจน์ผูกจากศพออกมาถึงปากหีบศพข้างนอก แล้วผูกผ้าภูษาโยงไว้ ถ้าผ้าภูษาโยงสั้น ใช้แถบหรืออีกอย่างหนึ่งเรียกว่าริบบิ้นชนิดเงินหรือทองก็ได้ ผูกกับด้ายสายสิญจน์เสียก่อน แล้วให้แถบห้อยลงมาตรงหน้าศพ แล้วพับหรือม้วนวางไว้บนที่รองรับ ส่วนผ้าภูษาโยงให้พับวางไว้ทางเหนือแถวพระสงฆ์นั่ง ผ้าขาวม้วนวางไว้ในที่ใกล้กับผ้าภูษาโยง

เครื่องทองน้อยมี ๕ ชิ้น เชิงบั้กธูป ๑ บั้กเทียน ๑ กรวยสำหรับใส่ดอกไม้ ๓ รวมตั้งไว้ในกะบะหรือพาน ตั้งให้ธูปเทียนอยู่คู่กัน ธูปอยู่ด้านซ้าย เทียนอยู่ด้านขวาของผู้บูชา แล้วนำไปตั้งไว้ที่หน้าศพ สำหรับจุดบูชาศพ มีข้อที่พึงสังเกตไว้ คือเมื่อเราบูชาศพให้ตั้งหันธูปเทียนมาทางด้านตัวของเรา ถ้าให้ศพบูชา เช่นเมื่อเวลาพระเทศน์พึงตั้งหันธูปเทียนเข้าทางศพ ระวังอย่าให้สับสน.

เครื่องทองน้อย บางท่านมักจะเรียกว่าเครื่อง ๕ เพราะเห็นว่ามี ๕ ชิ้น แต่เครื่อง ๕ ที่แท้จริง ดูจะมีอีกอย่างหนึ่งต่างหากจากเครื่องทองน้อย มี ๘ ชิ้น คือ กรวยดอกไม้ ๕ เชิงเทียน ๒ กระถางธูป ๑ ใส่พานรวมกันเช่นเดียวกับเครื่องทองน้อย นี้เรียกว่าเครื่อง ๕ ที่เคยเห็นเป็นเครื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีทรงใช้ เมื่อเวลาทรงธรรม เรียกว่าเครื่องทรงธรรม นอกจากนี้จะใช้ในคราวไหนบ้างไม่ทราบ และผู้อื่นก็ไม่ได้ใช้ ใช้เครื่องทองน้อยเป็นพื้น.

ตู้พระอภิธรรม ถ้าจะจัดที่พระสวด ณ ที่ใด พึงตั้ง ณ ที่นั้น เบื้องหน้าของพระสวด

เครื่องกะบะ หรือที่เรียกกันว่า เครื่องกะบะมุกดี มี ๙ ชิ้นบ้าง ๑๐ ชิ้นบ้าง บางท่านอธิบายว่า ๙ ชิ้น ใช้เกี่ยวด้วยงานศพ คือมีกรวยสำหรับดอกไม้ ๔ กรวย เชิงปักเทียน ๔ เชิงปักธูป ๑ ๑๐ ชิ้นใช้สำหรับเกี่ยวด้วยงานมงคล คือ เพิ่มกรวยดอกไม้ ๑ จึงรวมเป็น ๑๐ แต่ที่ใช้กันอยู่ ดูไม่สู้จะได้คำนึงถึงกันนัก ตั้งในกะบะเรียงเป็น ๒ แถว ดอกไม้อยู่แถว ๑ ธูปเทียนอยู่แถว ๑ ใช้เทียน ๔ ธูป ๑ ธูปตั้งไว้กลางแถว จัดเสร็จแล้วตั้งไว้ด้านหน้าตู้พระอภิธรรม หันแถวธูปเทียนมาทางด้านนอก เพื่อจุดบูชาในเวลาพระสวดอภิธรรม

เครื่องทองน้อยและเครื่องกะบะ นิยมใช้กันอยู่โดยมากในชั้นสูง ชั้นสามัญโดยทั่วไป ใครมีหรือหาได้ก็ใช้ ถ้าไม่มีก็มักใช้ธูปเทียนบูชากันตามธรรมดา.

๒๕. ศพลงหีบ ตามที่นิยมกัน เมื่อนำศพบรรจุหีบเสร็จ ยกขึ้นตั้งเสร็จแล้ว ต้องมีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุล ตามแต่จะมากหรือน้อย ไม่นิยมพระว่า ต้องจำนวนเท่าไร ควรนิมนต์พระเตรียมไว้ เมื่อพระเข้าที่พร้อมแล้ว จุดธูปเทียนที่เครื่องทองน้อย แล้วกราบศพลาดผ้าภูษาโยง แล้วนำแถบต่อกับผ้าภูษาโยง ถ้าเป็นศพตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปพึงลาดผ้าขาวรองก่อน แล้วจึงลาดผ้าภูษาโยงไว้บน ครั้นแล้วจึงนำผ้าที่จะสดับปกรณ์หรือบังสุกุลทอด คือวางไว้บนผ้าภูษาโยงตรงตามหน้าพระ พระกระทำกิจเสร็จ เตรียมกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศล.

อนึ่ง พึงทราบในเรื่องผ้าภูษาโยง เมื่อทอดออกแล้ว ห้ามข้ามกราย หรือแม้ที่ห้อยลงมาจากหีบ ก็ห้ามข้ามกรายเป็นอันขาด ถือกันว่าเสียมรรยาทอย่างยิ่ง ควรระวังให้มาก แม้ใช้สิ่งของเช่นพานดอกไม้เป็นต้น ทับไว้ก็ไม่ควร.

๒๖. วิธีทอดผ้า ให้นำผ้าไปทอดวางขวางลงบนผ้าภูษาโยงไม่ต้องประเคน ทอดผ้าลงแล้ว พึงกราบทางพระครั้งหนึ่ง แล้วพึงหันหน้าไปทางศพกราบศพอีกครั้งหนึ่ง หรือทอดหลายองค์ องค์ต้น ๆ เป็นเพียงยกมือประณมไหว้ เสร็จแล้วจึงกราบพระและกราบศพ พึงทำดังนี้ทุก ๆ ครั้งที่ทอดผ้า.

การสดับปกรณ์หรือบังสุกุลทุก ๆ ครั้ง ถ้าไม่เกินกำลัง ควรจัดให้มีผ้าสำหรับทอดตามสมควร.

พิธีที่กล่าวนี้ เรียกกันว่าชักผ้าปากหีบ แต่ไม่ได้นำไปทอดที่ปากหีบ คงทอดผ้าสดับปกรณ์หรือบังสุกุลอย่างธรรมดานั่นเอง ไม่มีอาราธนาศีล รับศีล และไม่มีมาติกา แต่บางแห่ง เจ้าของต้องการให้มาติกาด้วยก็มี แต่พิธีของหลวงไม่มีมาติกา.

ตอนกลางคืน เมื่อพระที่จะสวดอภิธรรมมาและเข้านั่งที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าของงานพึงจุดเทียนธูปที่เครื่องกะบะก่อนแล้วกราบพระ และจุดที่เครื่องทองน้อย เสร็จแล้วกราบศพ ส่วนที่เครื่องบูชาพระพุทธรูปนั้น ไม่ต้องจุดก็ได้ เมื่อจุดเสร็จแล้ว ให้อาราธนาศีล รับศีล ครั้นแล้วพระเริ่มสวดต่อไป.

เมื่อพระสวดจบแล้ว (หมายถึงตอนเลิก) พึงจัดการสดับปกรณ์หรือบังสุกุล และพระอนุโมทนาก็กรวดน้ำ ตามนัยดังกล่าวแล้วในพิธีปากหีบ.

๒๗. ทำบุญ ๗ วัน เรียกสัตตมวาร การทำบุญ ๗ วัน มีนิยมทำกันอยู่ทั่วไป ก็แลการนับวันนั้น มีนิยมกำหนดดังนี้ ถ้าตายวันไหน ให้ถือเอาวันนั้นเป็นวันสำคัญ คือเป็นวันอุทิศผล เช่นตายวันอาทิตย์ ถ้าจะทำงานเป็น ๒ วัน พึงสวดมนต์ในวันเสาร์ เลี้ยงพระวันอาทิตย์ เพราะการบริจาคทานเสร็จสิ้นในวันอาทิตย์ แล้วจึงอุทิศผลให้ ถ้าทำเป็น

วันเดียว คือสวดมนต์วันนั้นฉันวันนั้น ต้องทำในวันอาทิตย์ ถ้าจะทำในวันเสาร์ไม่ควร เพราะการอุทิศผลนั้น นิยมกันว่า ล่วงไปแล้ว ๗ วันจากวันที่ตาย จึงได้ถือเอาวันที่ ๘

พิธีทำ ก็ต้องแล้วแต่ฐานะของเจ้าของ จะทำมากน้อยสุดแต่กำลัง จักนำมากล่าวไว้ในที่นี้ให้เต็มตามที่นิยมทำกัน คือ วันต้นมีสวดมนต์ เทศน์พร้อมด้วยพระสวดรับเทศน์ ๔ รูป และมีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อ กลางคืนสวดพระอภิธรรม รุ่งขึ้นเลี้ยงพระ เสร็จแล้ว มีพระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อ.

พิธีที่เกี่ยวด้วยเรื่องพระ พึงจัดโดยนัยดังกล่าวแล้วในตอนต้น ต่างแต่เพียงไม่ต้องใช้ด้ายสายสิญจน์และตั้งที่น้ำมนต์ ส่วนจำนวนพระมักนิยมเป็นคี่ เช่น ๕, ๗, ๙ ถ้าเป็นคู่ก็เป็น ๑๐ ที่เป็น ๙ มีน้อย ถ้าเลย ๗ แล้วมักจะเป็น ๑๐ เกินกว่า ๑๐ ก็ยังนึกไม่ได้ว่าจะมีที่ไหนบ้าง นอกจากของหลวง.

เมื่อพระมาพร้อม และเข้าประจำที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าของงานพึงจุดเทียนธูปที่เครื่องบูชาพระพุทธรูปก่อน แล้วจุดที่เครื่องสักการะศพคือที่เครื่องทองน้อยสำหรับบูชาศพ เสร็จแล้ว พึงอาราธนาพระปริตต์ (ถ้าไม่มีเทศน์ต่อท้ายสวดมนต์ พึงอาราธนาศีลก่อน) เมื่อพระสวดมนต์จบ ถวายน้ำดื่มพอสมควรแล้ว พึงให้คลี่ผ้าภูษาโยง ทำพิธีให้พระสงฆ์ที่สวดมนต์ สดับปกรณ์หรือบังสุกุล ตอนนี้ไม่ต้องกรวดน้ำเพราะไม่มีอนุโมทนาเสร็จแล้วส่งพระสงฆ์กลับ.

อนึ่ง ในสมัยก่อน ทั้งในงานมงคล ทั้งในงานศพ ก่อนพระสวดมนต์จะกลับท่านนิยมถวายหมากพลูซอง หรือธูปเทียน หรือทั้งหมากพลูธูปเทียนก่อน เรียกหมากพลูท้ายสวดมนต์ หรือธูปเทียนท้ายสวดมนต์ หรือเรียกรวมว่า เครื่องท้ายสวดมนต์ซึ่งเป็นเครื่องกำหนดหมายว่า เสร็จแล้วกลับได้ เช่นเมื่อสวดมนต์จบแล้ว จะทำอะไรหรือสนทนาอะไรก็ทำหรือสนทนาไป พอถวายเครื่องท้ายสวดมนต์ตลอดแถวแล้ว เลิกสนทนา พระลากลับ เครื่องดังกล่าวนี้ ได้มาเลิกเมื่อสมัยงดการรับประทานหมาก และจวบกับสมัยธูปเทียนแพงมาก จึงเลิกไป แต่ในบางแห่งก็ยังมี.

เมื่อพระสวดมนต์กลับแล้ว พึงเตรียมจัดตั้งธรรมาสไว้ในที่อันสมควร และมีเทียนดูหนังสือปั๊กเชิงเทียนไว้ ๑ เล่ม ควรเป็นเทียนขนาดค่อนข้างใหญ่จัดวางไว้บนโต๊ะทางด้านซ้ายหรือขวาของธรรมาสน์ พึงพิจารณาดูตามควร คือไม่ให้กีดขวางต่อกิจการที่จะพึงทำ และอย่าตั้งให้ใกล้พระเทศน์นัก จะร้อน จัดที่สำหรับพระสวดรับเทศน์ ๔ รูป ไว้ในลำดับแห่งอาสนะของพระเทศน์ คือแถวเดียวกันกับอาสนะของพระเทศน์นั่ง ในเมื่อยังไม่ได้ขึ้นธรรมาสน์ ตั้งโต๊ะเครื่องกะบะไว้เบื้องหน้า ตู้พระอภิธรรมไม่ต้องมีก็ได้ เว้นไว้แต่จะจัดที่พระสวดรับเทศน์กับพระสวดอภิธรรมอยู่แห่งเดียวกัน.

๒๘. **อาราธนาธรรม** เมื่อพระมาและนั่งเข้าที่นั่งตามที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าของงานพึงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์ก่อน เมื่อพระขึ้นธรรมาสน์แล้วพึงอาราธนาศีล รับศีลเสร็จแล้วพึงอาราธนาธรรมด้วยคำว่า

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตฺอญฺชลี อนฺธิวรํ อยาจถ
สนฺตีธสตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ.

เมื่ออาราธนาธรรมเสร็จแล้ว พึงจุดเทียนธูปที่เครื่องทองน้อยหน้าศพ เพื่อให้ศพฟังธรรม บางทีก็จุดเมื่อตอนจะรับศีล คือหลังจากจุดเทียนดูหนังสือ.

ตามที่นิยมกันในชั้นสูง ท่านเจ้าของงานมักมีเครื่องทองน้อยอีกที่หนึ่ง สำหรับจุดเมื่อเวลาฟังธรรม สามัญเรียกว่าเครื่องฟังเทศน์ ถ้ามีผู้ใหญ่ชั้นสูงอยู่ในที่นั้นด้วย ควรจัดให้อีกที่หนึ่ง โดยสามัญทั่ว ๆ ไป มักไม่สู้จะได้มีกัน ใช้ธูปเทียนธรรมดา.

พอเวลาเทศน์จบ พึงจุดธูปเทียนเครื่องกะบะซึ่งตั้งไว้ที่เบื้องหน้าพระสวดรับเทศน์ จุดเสร็จแล้วพึงบูชาและกราบ เมื่อพระสวดจบแล้ว ถวายน้ำร้อนหรือเครื่องดื่มตามสมควร ส่วนพระเทศน์ ควรจัดถวายน้ำเมื่อลงจากธรรมาสน์ เสร็จแล้วลาดผ้าภูษาโยง

ทอดผ้าให้พระเทศน์และพระสวดรับเทศน์ สดับปกรณ์หรือบังสุกุล เสร็จแล้วเก็บผ้าภูษาโยง แล้วจัดถวายเครื่องไทยธรรม แต่บางครั้งก็จัดถวายไทยธรรม แล้วจึงจัดสดับปกรณ์หรือ บังสุกุล ตามแต่สะดวก.

เมื่อเสร็จแล้ว เตรียมที่กรวดน้ำไว้ เมื่อพระกล่าวคำว่า ยถา ฯ พึงเทน้ำกรวด ปฏิบัติโดยนัยดังกล่าวแล้ว ในเรื่องการกรวดน้ำข้างต้น.

เมื่อพระเทศน์และพระสวดรับเทศน์กลับแล้ว พึงจัดสถานที่สำหรับพระสดับ-ปกรณ์หรือบังสุกุล พระมาพร้อมแล้วพึงนิมนต์เข้านั่งประจำตามที่ พระสงฆ์เริ่มสวดมาติกา พอสวดไปถึงบทปัฏฐานมาติกา คือ เหตุปัจฺจโย ฯ พึงให้คลี่ผ้าภูษาโยงลาดมาตลอดแถว พระสงฆ์ พอพระสงฆ์สวดจบ จึงทอดผ้าให้พระสดับปกรณ์หรือบังสุกุล เสร็จแล้วเตรียม กรวดน้ำในเมื่อพระสงฆ์กล่าวคำว่า ยถา ฯ มีนัยดังกล่าวแล้ว เสร็จแล้วส่งพระสงฆ์กลับ ครั้นแล้วจึงจัดให้พระสวดอภิธรรมต่อไปจนกว่าจะจบ ปฏิบัติตามดังที่ได้กล่าวแล้วในเรื่อง สวดอภิธรรม เสร็จพิธีในวันต้น.

รุ่งขึ้นวันเลี้ยงพระ กิจต่าง ๆ ที่เนื่องในพิธี เช่นธูปเทียน เครื่องบูชา เป็นต้น ต้องเตรียมไว้ให้เสร็จก่อน เมื่อพระมาและเข้าที่พร้อมแล้ว พึงจุดธูปเทียนเครื่องบูชาพระ แล้วจุดธูปเทียนที่เครื่องทองน้อยที่บูชาศพ เสร็จแล้วอาราธนาศีล พระถวายพรพระจบ แล้ว เลี้ยงพระถวายไทยธรรมพระสงฆ์ (สำหรับพระสงฆ์สวดมนต์ ไม่ต้องมีสดับปกรณ์หรือ บังสุกุลอีก) เสร็จแล้วกรวดน้ำ เมื่อพระฉันกลับแล้ว ถ้ามีการสดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อท้าย อีก ก็จัดดังกล่าวแล้วในวันก่อน นับว่าเสร็จพิธี.

พึงทราบว่า ที่ได้มีพิธีสดับปกรณ์หรือบังสุกุลมากครั้งเช่นนี้ ก็เฉพาะท่านที่ ต้องการพระสดับปกรณ์หรือบังสุกุลมาก เพื่อจะแบ่งไม่ให้คับคั่งในเวลาเดียวหรือจะตัดเสีย เลยก็ได้ หรือแม้เทศน์ สวดรับเทศน์จะไม่มีก็ได้ ถ้ามีกำลังพอก็ควรจะมี ถ้าจะทำเป็นงาน วันเดียว ก็จัดอนุโลมตามนี้ การสดับปกรณ์หรือบังสุกุล ควรจัดทำเมื่อเวลาพระฉันเสร็จแล้ว ก่อนจะอนุโมทนา.

๒๙. **ทำบุญ ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน** ทำบุญ ๕๐ วัน เรียกว่า **ปัญญาสมวาร** ๑๐๐ วัน เรียกว่า **สตมวาร** มีพิธีจัดทำอย่างเดียวกันกับทำบุญ ๗ วัน.

๓๐. **เผา** บำเพ็ญกุศลในการเผา มักทำเป็น ๒ ตอน คือที่บ้านตอนหนึ่ง กับที่วัดตอนหนึ่ง

บำเพ็ญกุศลที่บ้าน มีพิธีดังกล่าวแล้วในเรื่องทำบุญ ๗ วัน ก่อนจะเชิญศพไปวัด ควรมีพระสงฆ์สักกี่รูปก็ได้ สดับปกรณ์หรือบังสุกุลก่อนแล้ว จึงเคลื่อนศพ

การนำศพไปวัด มีกระบวนตามศพ ให้มีพระนำศพ ๑ รูป อ่านพระอภิธรรมนำไปข้างหน้า พระที่จะนำศพ ควรเป็นพระที่เกี่ยวข้องเคารพนับถือใกล้ชิดของผู้ตาย นำไปถึงวัดแล้ว นำเวียนเชิงตะกอน ๓ รอบ เวียนซ้าย ครบแล้วเชิญศพขึ้นสู่เชิงตะกอน แล้วบำเพ็ญกุศลอีกตามสมควร ถ้าประสงค์จะไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด ก็นำไปยังสถานที่ตั้ง ยังไม่ต้องนำไปสู่เชิงตะกอน.

ถ้าเชิญศพไปดังที่เรียกกันว่าลักศพ คือไปโดยไม่มีกระบวน ไม่ต้องมีพระนำศพด้วยก็ได้.

การบำเพ็ญกุศล ตามที่นิยมกัน มีเทศน์ พระสวดรับเทศน์ สดับปกรณ์หรือบังสุกุลต่อ มีวิธีปฏิบัติงานดังกล่าวแล้ว นี้กล่าวเฉพาะที่ได้จัดการบำเพ็ญกุศลที่บ้านมาเสร็จแล้ว.

ถ้าจะไปจัดการบำเพ็ญกุศลที่วัดทั้งหมด ก่อนแต่จะเคลื่อนศพไปวัด ก็ควรมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุลก่อน.

พิธีจัดบำเพ็ญกุศล พึงปฏิบัติโดยลักษณะเทียบเคียง ตามนัยที่กล่าวแล้วในเรื่องการบำเพ็ญกุศลที่บ้าน คือมีสวดมนต์ เทศน์ เลี้ยงพระ สดับปกรณ์หรือบังสุกุล เป็นต้น

เมื่อจัดการบำเพ็ญกุศลเสร็จแล้ว ใกล้ถึงเวลาเผา พึงเชิญศพไปสู่เชิงตะกอน มีพระนำ ๑ องค์ก็ได้ ไม่ควรมากองค์ ตามแบบของหลวงมี ๑ องค์เท่านั้น บางท่านว่า ศพ

ถึงวัดแล้วไม่ต้องมีพระนำก็ได้ เมื่อนำศพไป บรรดาญาติมิตรผู้น้อย พึงเดินตามหลังศพให้มีระเบียบ ผู้ใหญ่กว่าศพไม่ควรตามศพ แม้เดินหน้าศพก็ไม่นิยม นอกจากพระหรือผู้นำกระบวนเท่านั้น เวลานำศพเดินไป ผู้ที่นั่งอยู่บนเก้าอี้พึงลุกยืน ผู้นั่งกับพื้นไม่ต้องลุกขึ้นยืน เพียงนั่งตัวตรงแสดงคารวะก็พอ ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพในศพนั้น

พึงเตรียมผ้าไว้สำหรับทอดปากหีบ จะเป็นไตรจีวรหรือสบงก็ได้ ก่อนที่จะประชุมเพลิง เจ้าของหรือผู้ใกล้ชิด หรือผู้มีเกียรติพึงนำผ้าไปทอดไว้ปากหีบ แล้วนิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลคราวละรูป อย่าให้หลายรูปนัก จักเปลืองเวลา ทำให้เสียเวลาของแขกที่มาในงาน.

ตามที่นิยม เบื้องต้นให้เจ้าของงานและลูกหลานหรือญาติทอด และเหลือไว้ท้าย ๑ ที่

ใครที่เป็นผู้ใหญ่ในงาน ควรเชิญผู้นั้นเป็นผู้จุดเพลิงเผา ก่อนที่จะจุดเพลิง พึงมอบผ้าที่เหลือไว้นั้นให้ทอดก่อน ส่วนพระสงฆ์ที่จะชักผ้า ต้องเตรียมนิมนต์มาไว้ในที่ใกล้ ๆ เพื่อให้ทันกัน พระสงฆ์ชักผ้าเสร็จแล้วจึงจุดเพลิง แล้วผู้อื่นก็ขึ้นต่อ ๆ กันไป ให้เป็นระเบียบ อย่าแย่งชิงกันขึ้น เรียงขึ้นเป็นฝ่าย ๆ แลงามดี เช่น ฝ่ายชายก็พวกหนึ่ง ฝ่ายหญิงก็พวกหนึ่ง ฝ่ายไหนจะขึ้นก่อนหรือหลัง แล้วแต่หัวหน้า คือผู้จุดเพลิงคนแรก หรือจัดให้ขึ้นลงคนละข้างได้ก็เรียบร้อยดี ไม่เปลืองเวลามาก

ในเวลาประชุมเพลิง ควรจัดให้มีพระสวดอภิธรรม ๔ รูป ที่เรียกว่าสวดหน้าไฟ

๓๑. **เก็บอัฐิ** มีนิยมทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือทำ ๓ หาบ ๑ ทำอย่างสามัญ ๑

เครื่อง ๓ หาบ ต้องเตรียมคาน ๑ สาแหรกคู่ ๑ สำรับหรือปิ่นโตคาวหวาน ๑ อั้งโล่หรือเชิงกราน ๑ หม้อใส่ข้าวสารและเครื่องครัวแห้ง ๑ คานและสาแหรกพันผ้าขาว เชิงกรานและหม้อทาขาว และผ้าไตรเตรียมอย่างละ ๓ ชุด จัดนิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุล ๓ องค์ และเตรียมเครื่องใส่อัฐิและอังคารด้วย

วันเก็บอัฐิ เวลาเช้าพึงนำเครื่องที่เตรียมไว้ไปสู่ที่เชิงตะกอน และนำเครื่องที่เตรียมไว้นั้นไปจัดตั้งเป็นแถว ๓ ชุด คือ ๑. ไตร ๒. สำรับวางในสาแหรกสำหรับหาบส่วนหม้อ เชิงกรานถือตามไป ถ้าใช้ปิ่นโตแทนสำรับ ให้จัดเชิงกรานวางในหม้อและสาแหรก จัดบุตรหลานให้หาบและถือ เดินเรียงเป็นกระบวนตามลำดับ เวียนเชิงตะกอน ๓ รอบ เวลาเดินให้ร้องกู่ "วู้ ๆ" ครบแล้ววาง ให้เจ้าหน้าที่ทำการแปรรูป เสร็จแล้วจุดเทียนธูปบูชา แล้วนำผ้าขึ้นทอดครั้งละ ๑ ที่ ให้พระสงฆ์สดับปกรณ์หรือบังสุกุลจนครบ ๓ รูป แล้วเลือกเก็บอัฐิตามต้องการ ส่วนที่เหลือรวมบรรจุในภาชนะเก็บไว้ จัดที่ถวายอาหารพระสงฆ์ จะให้ฉันในที่นั้นหรือให้กลับไปฉันที่กุฏิ ตามแต่สะดวก และมอบเครื่องหาบถวายไปแต่ไม่ต้องประเคน (หมายถึงอาหารแห้ง) เสร็จแล้วพระสงฆ์อนุโมทนา กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล เสร็จการ

ถ้าทำการเก็บอัฐิอย่างสามัญ ก็เพียงให้เจ้าหน้าที่แปรรูปแล้วทอดผ้า สดับปกรณ์หรือบังสุกุลเท่านั้น

๓๒. **ทำบุญอัฐิ** พึงประกอบพิธีอนุโลมตามทำบุญ ๗ วันนั้น แต่มีข้อควรทราบ คือ ให้จัดที่บูชาอัฐิแห่งหนึ่งต่างหาก จากที่บูชาพระพุทธรูป อย่าตั้งในที่บูชาเดียวกันกับพระพุทธรูป ทั้งไม่ต้องตั้งน้ำมนต์และวงด้ายสายสิญจน์ เพราะถือว่าอัฐินั้นเป็นมงคลอยู่แล้ว.

๓๓. **บรรจุอัฐิ** อัฐิและอังคาร ซึ่งเป็นส่วนที่เหลือ นิยมบรรจุไว้ในที่สมควร เช่น เจดีย์หรือถาวรวัตถุอื่น ๆ เป็นต้น ก่อนแต่บรรจุนิยมบำเพ็ญกุศลก่อน โดยมากมักถวายอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์ตามสมควร แล้วสดับปกรณ์หรือบังสุกุล หรือจะมีเทศน์ด้วยก็ได้ แต่อย่างน้อยต้องมีสดับปกรณ์หรือบังสุกุล เสร็จแล้วนำบรรจุเป็นเสร็จการ.

พิธีต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้ เมื่อมีความประสงค์จะทำได้อย่างไร ก็จงเลือกตัดทอนทำตามความต้องการ และปฏิบัติจัดงานไปตามหลักนี้ เพื่อจะได้เป็นระเบียบเรียบร้อย การงานไม่สับสน.

๓๔. **ถวายสังฆทาน** ถ้ามีความประสงค์จะนิมนต์พระรับสังฆทาน พึงไปขอสงฆ์จากพระภัตตุทเทสก์ ซึ่งทางวัดได้จัดตั้งไว้ โดยไม่เจาะจงรูปใดรูปหนึ่ง ตามแต่ท่านจะจัดให้ เช่นนี้จึงจะจัดว่าเป็นการสงฆ์โดยถูกต้อง ถ้าไปเลือกนิมนต์เฉพาะรูปตามที่ตนต้องการ ชื่อว่าไม่ถูกลักษณะแห่งสังฆทาน เป็นปาฏิบุคคลิกทาน.

การถวายสังฆทาน มีทำกันอยู่ ๒ อย่าง คือ เพื่อความสิริมงคลอย่างหนึ่ง เพื่ออุทิศผลให้ผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างหนึ่ง.

เบื้องต้นพึงเตรียมนิมนต์พระ และจัดตั้งที่บูชาพระพุทธรูป ที่รับพระสงฆ์ ตามเยี่ยงพิธีบำเพ็ญกุศลดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น และจัดเตรียมอาหารและเครื่องต่าง ๆ ที่จะถวายนั้นไว้ให้พร้อมเสร็จ พอถึงเวลาพระมานั่งพร้อมแล้ว พึงจุดเทียนธูปบูชาพระพุทธรูป กราบพระพุทธรูป เสร็จแล้วพึงหันหน้าไปทางด้านพระสงฆ์ กราบ ๓ ครั้ง แล้วอาราธนาศีล รับศีล เสร็จแล้วให้ยกเครื่องที่จะถวายสังฆทานนั้นวางเรียงไว้ตรงหน้าพระสงฆ์ หรือจะนำมาตั้งเรียงไว้ก่อน แล้วจึงอาราธนาศีลและรับศีลก็ได้ แล้วกราบ ๓ ครั้ง นั่งยกมือประณมเปล่งวาจานำกล่าวคำถวาย ดังต่อไปนี้

๓๕. **ถวายเพื่อความสุขความเจริญ :** ตั้งนโม ๓ จบ แล้วว่า

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ.

๓๖. **ถวายเพื่ออุทิศ :** ตั้งนโม ๓ จบ แล้วว่า

อิมานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทีนญฺจ ญาตกานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายภัตตาหาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น ที่ละโลกนี้ไปแล้วด้วย ตลอดกาลนานเทอญ.

จบแล้วกราบ แต่นั้นพึงนำสิ่งของประเคนพระเฉพาะสิ่งที่ควรประเคน ถ้าเป็นอาหารชนิดที่อยู่ได้นานยังไม่สุกหรือสุกแล้ว เช่น ข้าวสาร ขนมแห้ง ปลา เนื้อ เป็นต้นไม่ควรประเคน ครั้นประเคนเสร็จแล้วพึงเตรียมกรวดน้ำ มีประการดังกล่าวแล้วในเรื่องกรวดน้ำตอนต้น พระอนุโมทนาเสร็จแล้วกราบ เสร็จพิธี.

คำถวายทาน

คำถวายมตกภัตร (ภัตรเพื่อผู้ตาย)

อิมานิ มยํ ภนฺเต มตกภตฺตานิ สปริวารานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ มตกภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ มตกานญฺเจว อมฺหากญฺจ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายมตกภัตร (ภัตรเพื่อผู้ตาย) กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับมตกภัตร (ภัตรเพื่อผู้ตาย) กับทั้งบริวารทั้งหลายนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหลายด้วย แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายสลากภัตร

เอตานิ มยํ ภนฺเต ภตฺตานิ สปริวารานิ อสุกฏฺฐาเน ฐปิตานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ ภตฺตานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลาย อันตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายแด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับซึ่งภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านั้น ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายสิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายข้าวสาร

อิมานิ มยํ ภนฺเต ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ อิมานิ ตณฺฑุลานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวสารกับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์ จงรับข้าวสาร กับทั้งบริวารทั้งหลายเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายน้ำผึ้งน้ำมัน

สรโทนามายํ ภนฺเต { สมฺปตฺโต / อาสนฺโน } ยตฺถ

ตถาคโต อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สารทิกาพาเธน อาพาธิกานํ ภิกฺขูนํ ปญฺจ เภสชฺชานิ อนุญฺญาสิ สปฺปึ นวนีตํ เตลํ มธุํ ผาณิตํ มยนฺทานิ ตกฺกาลสทิสํ อิมํ กาลํ สมฺปตฺตา ตสฺส ภควโต ปญฺญตฺตานุคตํ ทานํ ทาตุกามา เตสุ ปริยาปนฺนํ มธุํ จ เตลํ จ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ มธุํ จ เตลํ จ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

บัดนี้สรทกาล, ถึงแล้ว / ใกล้แล้ว } ในกาลใดเล่า

พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงอนุญาตเภสัช ๕ อย่าง คือ เนยสด เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้อาพาธด้วยโรคเกิดในสรทกาล บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งหลายมาถึงกาลเช่นนี้แล้ว ปรารถนาจะถวายทาน ตามพระพุทธานุญาตของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น จึงถวายน้ำผึ้งกับน้ำมัน นับในเภสัช ๕ อย่างนั้น แด่พระสงฆ์ สาธุ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระสงฆ์ จงมารับมุธทาน เตลทาน ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ.

คำถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มยํ ภนฺเต วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมานิ วสฺสิกสาฏิกจีวรานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากญฺเจว มาตาปิตุอาทีนญฺจ ญาตกานํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าพแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายแด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ ซึ่งผ้าอาบน้ำฝนทั้งหลายเหล่านี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย แก่ญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายผ้ากฐิน

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินทุสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ จ อิมานิ ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอถวายผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้ แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย รับแล้วจงกรานด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายผ้าป่า

เอตานิ มยํ ภนฺเต จีวรานิ สปริวารานิ สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ เอตานิ จีวรานิ สปริวารานิ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายจีวรทั้งหลายเหล่านั้น กับทั้งของที่เป็นบริวารแด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับจีวรทั้งหลายเหล่านั้น กับทั้งของที่เป็นบริวาร ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายเสนาสนะ

ยคฺเฆ ภนฺเต สงฺโฆ ชนาตุ มยํ สงฺฆสฺส ผาสุวหารํ อากงฺขมานา วิหารทาเน อานิสํสํ สมฺปสฺสมานา อตฺตโน ธนํ ปริจฺจชิตฺวา อิมํ เสนาสนํ การาเปตฺวา สงฺฆสฺส โอโณ-ชยาม. สาธุ โน ภนเต สงฺโฆ อิมํ เสนาสนํ ปฏิคฺคณฺหาตุ, ปฏิคฺคเหตฺวา จ ยถาสุขํ ปริภุญฺ-ชตุ อมหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ขอพระสงฆ์จงทราบ ข้าพเจ้าหวังจะให้พระสงฆ์อยู่ผาสุก และเห็นอานิสงส์ในการสร้างที่อยู่ถวายเป็นทาน ได้บริจาคทรัพย์ของตนให้สร้างเสนาสนะหลังนี้เสร็จแล้ว ขอมอบถวายแด่พระสงฆ์ สาธุ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงรับเสนาะหลังนี้ แล้วบริโภคตามสบาย เพื่อประโยชน์และความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำถวายเสนาสนะ พร้อมด้วยบริขาร

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ เสนาสนํ อมฺเหหิ การาปิตํ อาคตานาคตสฺส สงฺฆสฺส โอโณชยาม. สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ สปริวารํ เสนาสนํ ปฏิคฺคณฺหาตุ อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ที่อยู่กับทั้งบริขารเครื่องใช้สอยในเสนาสนะนี้ ข้าพเจ้าทั้งหลายได้สร้างประดิษฐานเสร็จแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายที่อยู่ กับทั้งบริขารเครื่องใช้สอยในเสนาสนะนี้ แด่พระสงฆ์จาตุทิศซึ่งมาแล้วและยังมิได้มา สาธุ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงรับที่อยู่กับทั้งบริขารเครื่องใช้สอยในเสนาสนะนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนาน เทอญ.

คำปวารณาสงฆ์ในพรรษา

สงฺฆํ ภนฺเต ปวาเรมิ อิมํ เตมาสํ จตูหิ ปจฺจเยหิ ยทา สงฺโฆ เตสุ ยงฺกิญฺจิ อิจฺฉติ ตทา สงฺโฆ เม อาโรเจตุ ยถาสติ ยถาพลํ อาเนตฺวา ทาตพฺพํ สาธุ เม ภนฺเต สงฺโฆ อิมํ ปวารณํ ปฏิคฺคณฺหาตุ มยฺหํ เจว มาตาปิตุอาทีนํ จ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย.

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอปวารณากับพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ ตลอดไตรมาสนี้ พระสงฆ์ ย่อมปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในปัจจัย ๔ ทั้งหลายนั้นเมื่อใด ขอพระสงฆ์จงบอกแก่ข้าพเจ้าเมื่อนั้น ข้าพเจ้าจะนำมาถวายตามสติกำลัง ขอพระสงฆ์จงรับปวารณาอันนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย และแก่ญาติทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้นด้วย สิ้นกาลนาน เทอญ.

สรุปข้อที่ควรจำและควรรู้

๑. พระบูชาประจำวันเกิด.

๑) วันอาทิตย์ พระถวายเนตร

๒) วันจันทร์ พระห้ามสมุทร

๓) วันอังคาร พระไสยาหรือพระคันธารราฐ

๔) วันพุธ พระอุ้มบาตร

๕) วันพฤหัสบดี พระสมาธิ

๖) วันศุกร พระรำพึง

๗) วันเสาร์ พระนาคปรก.

๒. จุดเทียนธูปบูชาพระเสร็จแล้ว ควรกราบ ๓ ครั้ง ประเคนเสร็จแล้วก็ดี พระสวดจบแล้วก็ดี กราบ ๑ ครั้ง หรือ ๓ ครั้ง ตามสมควร.

๓. ทอดผ้าสดับปกรณ์หรือบังสุกุลแล้วต้องกราบพระครั้ง ๑ กราบศพหรืออัฐิอีกครั้ง ๑.

๔. การกราบตามที่นิยม กราบพระคุกเข่ากราบ ให้ประกอบด้วยองค์ ๕ ซึ่งเรียกว่าเบญจางคประดิษฐ์ คือต้องให้หน้าผาก ๑ ฝ่ามือทั้ง ๒ เข่าทั้ง ๒ จดพื้น: พึงนั่งคุกเข่าหมอบลง ทอดฝ่ามือแบที่พื้น แหวกช่องให้ห่างเล็กน้อย พึงก้มศีรษะลงตรงนั้นให้หน้าผากจดพื้น.

ถ้ากราบคฤหัสถ์ นิยมนั่งพับเพียบ ขาบนยืดเล็กน้อย น้อมตัวหมอบลง วางกระพุ่มมือไว้กับพื้น ไม่ต้องแบมือ ข้อศอกข้างหนึ่งวางลงระหว่างแห่งเข่าทั้ง ๒ ข้างหนึ่งวางลงด้านนอกเข่า หน้าผากจดบนกระพุ่มมือ ครั้งเดียว นิยมใช้ทั้งชายและหญิง นั่งพับเพียบกราบแบบนี้ มักใช้นั่งขาขวาทับบนเท้าซ้ายเล็กน้อย

๕. สายสิญจน์ ผ้าภูษาโยง เมื่อขึงหรือลาดแล้ว จงอย่าข้ามเป็นอันขาด.

๖. ไม่ควรใช้เชือกหรือป่าน ตลอดจนด้ายกลุ่มด้ายหลอด แทนสายสิญจน์หรือผ้าภูษาโยง ไม่มี แม้ใช้ด้ายสายสิญจน์ก็ควร.

จับด้ายสายสิญจน์ ตามที่ทราบ จับเที่ยวแรก ๓ เส้น ท่านให้บริกรรมว่า อิ. สฺวา. สุ. จนกว่าจะจับพอ เที่ยวที่สอง ๙ เส้น ให้บริกรรมว่า อ. สํ. วิ. สุ. โล. ปุ. ส. พุ. ภ.

จับมงคล ท่านให้บริกรรมด้วยมงคลจักรวาลน้อยคือ **สพฺพพุทฺธา ฯ**

๗. ไม่ควรนำสุรามาเลี้ยงในเฉพาะหน้าพระ ชื่อว่าขาดคารวะ เสียจรรยา ไม่เป็นจรรยาที่ดี.

๘. ไม่ว่าเวลาไหน ๆ ไม่ควรนำสุรามาเลี้ยงกันในวัด เพราะวัดเป็นสถานที่สำหรับบำเพ็ญกุศล บำเพ็ญความดี ไม่ใช่สถานที่ทำความชั่ว ผู้ละเมิดชื่อว่า เสียจรรยาที่ดี เป็นผู้หน้าด้านไม่มีความอาย ไร้ศีลธรรม.

การเคารพ

การเคารพ ได้แก่ความแสดงอาการอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวไทยที่ได้นิยมกระทำกัน สำหรับผู้น้อยกระทำต่อผู้ใหญ่บ้าง ผู้ใหญ่ได้กระทำการรับเคารพของผู้น้อยบ้าง และผู้ที่เสมอกันกระทำแก่กันบ้าง เพื่อเป็นการแสดงมรรยาททางกายสุภาพเรียบร้อย ถ้าใครไม่มีก็ต้องถูกตำหนิว่า แสดงตนไม่สุภาพ ได้มีวิธีและระเบียบตามความนิยมไว้หลายอย่าง จะได้นำมากล่าวแต่บางประการ เฉพาะที่กระทำกันอยู่เป็นส่วนมาก คือ การกราบไหว้ มักจะเรียกรวมกัน แต่เมื่อจะพูดถึงกิริยาที่ทำก็แบ่งได้เป็น ๒ อย่าง คือ กราบอย่างหนึ่ง ไหว้อย่างหนึ่ง กราบ ได้แก่กิริยาที่ยกมือทั้ง ๒ ขึ้นประณม การกราบต้องใช้กิริยาทั้ง ๒ คือ ต้องมีทั้งกราบทั้งไหว้ แต่ไหว้นั้น ใช้กิริยาที่ประณมมืออย่างเดียว เป็นไปตามลักษณะของบุคคลผู้ที่เป็นที่เคารพมากหรือน้อย และเป็นไปตามกาละเทศะอันควรแก่กาลและสถานที่จะพึงกระทำ ก่อนที่จะอธิบายถึงวิธีซึ่งได้นิยมใช้กันอยู่ จะได้พูดถึงลักษณะการประณมมือเสียก่อน

การประณมมือ กิริยาที่ยกมือทั้งสองขึ้นประกบกัน ที่เรียกว่ายกกระพุ่มมือ ให้นิ้วเรียงเสมอกัน อย่าให้เหลื่อมล้ำ และอย่าให้แยกห่างกัน ยกขึ้นให้มีปลายนิ้วตั้งเบื้องบนพองาม อย่าให้เอนจนถึงชี้ข้างหน้า อย่าให้ปลายนิ้วลงเบื้องต่ำ ที่เรียกว่าห้อย แขนทั้ง ๒ ให้แนบชิดตัว อย่าให้ข้อศอกกางออกทั้ง ๒ ข้าง ที่เรียกกันว่ายกมือไหว้

การไหว้ เป็นกิริยาที่แสดงความเคารพกันและกันส่วนหนึ่ง นิยมใช้แสดงความเคารพแก่พระและบุคคลโดยทั่วไป อันมีลักษณะต่าง ๆ กัน เป็นไปตามผู้ที่ควรเคารพมากหรือน้อย หรือมีศักดิ์ หรือมีอาวุโสสูง หรือเสมอกัน

ตามธรรมดาคนเรา เมื่อได้พบกัน ก็แสดงความเคารพกันด้วยการกราบบ้างไหว้บ้าง ตามกาลและสถานที่ ถ้าเดินไปพบกันกลางทาง เช่น พบพระ การพบพระตามปกติเราจะต้องทำการกราบ เช่น ไปหาท่านถึงที่อยู่ หรือท่านมาบ้านเรา เป็นต้น ถ้าเป็น

การพบปะกลางถนนหนทาง จะไปกราบกลางถนนก็ไม่เป็นการสมควร เมื่อได้พบในที่เช่นนี้ ก็พึงประณมไหว้ คือ ยกมือทั้ง ๒ ขึ้นประณม ให้หัวแม่มืออยู่ในระดับกลางระหว่างคิ้วทั้ง ๒ แล้วน้อมตัวและศีรษะลงเล็กน้อย

บุคคลผู้มีศักดิ์สูง หรืออาวุโส คือผู้ใหญ่ พึงยกมือประณมพอให้นิ้วหัวแม่มืออยู่ในระดับปลายคาง ปลายนิ้วชี้จดปลายจมูก น้อมศีรษะลงเล็กน้อย ในอิริยาบถนั่ง ถ้ายืนพึงน้อมตัวและศีรษะเพียงเล็กน้อย อย่าให้เห็นเป็นแข็งกระด้าง

ถ้าผู้ที่ควรเคารพปานกลาง ก็พึงยกมือประณมเพียงทรวงอก ไม่ต้องน้อมศีรษะก็ได้ หรือจะน้อมตัวและศีรษะเพียงเล็กน้อยพอไม่ให้แข็งกระด้างก็ได้

ผู้เสมอกัน ยกมือประณมให้ต่ำกว่าทรวงอกลงมา ไม่ต้องน้อมตัวและศีรษะ

การประณมมือไหว้ธรรมดา ใช้ในเวลานั่งสมาทานศีล ฟังธรรม ฟังพระสวดเป็นต้น นั่งเรียบร้อย ตั้งกายให้ตรง ยกมือทั้ง ๒ ประณมเพียงทรวงอก (เว้นการฟังพระแสดงปาฐกถา)

การกราบ มีที่นิยมใช้ ๒ วิธี คือ กราบพระหนึ่ง กราบบุคคลหนึ่ง

๑. **กราบพระ** กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ กราบพร้อมด้วยองค์ ๕ คือ เข่า ๒ ฝ่ามือ ๒ หน้าผาก ๑ ใช้ทั้งการประณมมือและหมอบกราบ คือ

นั่งคุกเข่า ปลายเท้ายันพื้น ส้นตั้งขึ้น เข่าทั้ง ๒ จดพื้น อย่าให้ชิดกัน ให้ห่างกันประมาณ ๑ คืบ ให้ส้นเท้ารับก้น ตั้งตัวตรง ยกมือทั้ง ๒ ขึ้นประณม แล้วยกมือขึ้นให้หัวแม่มือจดกลางหน้าผาก นิ้วทั้งหลายตั้งขึ้นเบื้องบน แล้วลดมือลงจากหน้าผาก พร้อมทั้งน้อมตัวลงหมอบกราบ ให้แขนทั้ง ๒ ข้างลงพร้อมกัน ให้ปลายมือลงก่อนศอกเล็กน้อย ทอดลงบนพื้น มือทั้งสองแบคว่ำติดพื้น ให้นิ้วแต่ละนิ้วเรียงชิดกัน ให้มือทั้ง ๒ ห่างกันพอให้หน้าผากลงจดพื้นได้ ศอกทั้ง ๒ ให้ติดต่อตรงกับเข่า อย่าให้กางออก แล้วหมอบลงให้หน้าผากจดถึงพื้น ยืดหลังให้ตรงอย่ายกก้น มีระยะดังนี้

๑.๑. นั่งคุกเข่าปลายเท้าตั้ง

๑.๒. ยกมือทั้ง ๒ ประณม ยกขึ้นจดกลางหน้าผาก

๑.๓. น้อมตัวก้มลงกราบ คว่ำมือทั้ง ๒ ลงบนพื้น ให้หน้าผากจดพื้นในระหว่างมือทั้ง ๒

๑.๔. ลุกขึ้นนั่งในท่าคุกเข่านั้น ยกมือประณมจดหน้าผาก แล้วกราบลงอีก ทำในทำนองเดียวกับครั้งก่อน

๑.๕. กราบในลักษณะนี้ ๓ ครั้ง

๑.๖. เมื่อครบ ๓ ครั้งแล้ว ตั้งตัวขึ้นในท่าคุกเข่านั้น ยกมือประณมไหว้ ให้หัวแม่มือจดหน้าผากอีกครั้งหนึ่งในที่สุด เสร็จแล้ว นั่งเป็นปกติ

วิธีดังกล่าวนี้ เรียกว่า กราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ใช้ได้ทั้งชายและหญิง การนั่งกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ของหญิงมีอีกวิธีหนึ่งเรียกว่า นั่งแบบเทพธิดา คือ นั่งพับขาทั้ง ๒ ท่อนล่างให้หลังเท้าราบอยู่กับพื้น ปลายเท้าติดกัน หรือปลายเท้าซ้อนกันเล็กน้อย แล้วทำการกราบแบบเดียวกันกับเบญจางคประดิษฐ์ ดังกล่าวแล้ว

การกราบพระ อันเป็นวิธีของหญิงอีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นไปในสภาพธรรมดา คือ นั่งพับเพียบ แล้วประณมมือยกขึ้นที่ทรวงอก แล้วยกขึ้นให้หัวแม่มืออยู่กลางหน้าผาก มีปลายนิ้วตั้งขึ้นเบื้องบน แล้วก้มลงกราบ มือทั้ง ๒ แบคว่ำกับพื้นให้ห่างกันพอให้หน้าผากจดพื้นได้ ศอกและแขนทั้ง ๒ จดราบกับพื้น ศอกข้างหนึ่งอยู่ในระหว่างเข่า แล้วลุกขึ้นนั่งตัวตรง แล้วกราบลงอีกดังนี้ ๓ ครั้ง ครั้งสุดท้าย ต้องยกมือประณมในระดับหน้าผากอีกครั้ง แล้วนั่งอยู่ในสภาพปกติ

กราบพระต้องกราบ ๓ ครั้งเสมอไป แต่ถ้าทำติด ๆ กัน เช่น เวลาถวายของพระหลาย ๆ องค์ กราบเพียงครั้งเดียวก็ได้

๒. **กราบบุคคล** เป็นไปตามกาลและสถานที่ ถ้าสถานที่ไม่ควรแก่การกราบก็ไม่ต้องกราบ เช่นตามถนนหนทาง เป็นต้น เพียงประณมมือไหว้ก็พอ บุคคลผู้ที่ควรแก่การเคารพมีหลายชั้น ชั้นสูงสุด คือพระมหากษัตริย์ มีวิธีถวายความเคารพตามความนิยม ๒ อย่าง คือ ถวายบังคมและหมอบกราบ

๒.๑. **ถวายบังคม** ตามที่ทางสำนักพระราชวังได้อธิบายไว้ว่า เป็นการถวายความเคารพพระมหากษัตริย์และพระอัครมเหสีตามประเพณีไทย กระทำได้ทั้งชายและหญิง แต่โอกาสที่หญิงจะถวายบังคมน้อย โดยมากใช้วิธีหมอบกราบ

การถวายบังคม ทำดังนี้

(๑) นั่งคุกเข่ายกอก วางมือคว่ำลงบนหน้าขาทั้ง ๒

(๒) ยกมือขึ้นพนมตรงระดับหน้าท้อง ให้ปลายมือต่ำลงเล็กน้อย อย่าให้ถึงกับห้อย แล้วยกปลายมือกลับขึ้นพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้า แล้วยกขึ้นจนนิ้วหัวแม่มือทั้ง ๒ จดหน้าผาก ลำตัวเฉพาะเหนือเอวเอนไปข้างหลัง ชายให้เอนมากกว่าหญิง หน้าเงยขึ้นให้ตาอยู่ในระดับหัวแม่มือ

(๓) ลดมือพร้อมกับโน้มตัวกลับไปข้างหน้า ให้มือลงมาถึงระดับหน้าท้อง ปลายมือต่ำ

(๔) ยกปลายมือขึ้นในท่าประณม ปลายมือตั้งพร้อมกับเลื่อนมือให้สูงขึ้นระดับอก แล้วยกตัวขึ้นตรง ทำเช่นนี้ ๓ ครั้ง แล้วเปลี่ยนจากท่านั่ง เป็นท่าหมอบกราบ เสร็จในเรื่องการถวายบังคม

๒.๒ **หมอบกราบ** การหมอบกราบเป็นการแสดงความเคารพแก่ท่านผู้มีอาวุโสหรือศักดิ์สูง เช่น ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ เป็นต้น ผู้เช่นนี้ เป็นผู้ควรแก่การเคารพอย่างสูง คือการกราบ

การกราบ หรือหมอบกราบ ใช้ทำแก่บุคคลทั่วไป มีวิธีดังนี้

(๑) นั่งพับเพียบ เก็บปลายเท้าด้านที่ยาวออกจากตัวเข้าแนบสนิทกับตัว

(๒) โน้มตัวหมอบลง ให้เข่าข้างหนึ่งอยู่ในระหว่างศอก หรือแขนทั้ง ๒

(๓) วางแขนทั้ง ๒ ราบลงกับพื้น

(๔) มือทั้ง ๒ วางในท่าประณมอยู่บนพื้น ไม่ต้องแบ แล้วก้มศีรษะลง ให้หน้าผากจดบนกระพุ่มมือ อย่ายกหัวแม่มือขึ้นรับหน้าผาก ทำเช่นนี้ครั้งเดียว

ในที่บางแห่ง ได้อธิบายแยกประเภทของบุคคลไว้ตามที่ควรแก่การให้ความเคารพมากและน้อย คือ ถ้าเป็นมารดา บิดา ครู อาจารย์ เป็นต้น ควรแก่การเคารพมาก เมื่อจะทำการเคารพต้องยกมือประณมสูงต่ำตามฐานะ แนวเดียวกันกับการไหว้

การเคารพศพตามประเพณีของไทย ก็ใช้หมอบกราบ แต่ก็เป็นไปตามประเภทของศพ

ศพพระ ควรกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ หรือหมอบกราบธรรมดา เวลากราบลงต้องแบมือคว่ำให้หน้าถึงพื้น และต้องกราบ ๓ ครั้ง

บุคคลทั่วไปควรหมอบกราบครั้งเดียว เช่นดังทำให้แก่บุคคลทั่วไป

การรับความเคารพซึ่งผู้ใหญ่ควรทำแก่ผู้น้อย คือการรับไหว้ เช่นเมื่อผู้น้อยกระทำการกราบไหว้ พึงทำความรู้สึกด้วยการรับตามที่นิยม พึงยกมือทั้ง ๒ ขึ้นประณมรับไม่ต้องยกให้สูง ยกขึ้นเพียงราวสะดือหรือสูงขึ้นเล็กน้อย แต่ไม่ต้องให้ถึงทรวงอก ถ้าผู้เสมอกันก็พึงทำด้วยวิธี ต่างคนต่างไหว้นั่นเอง

การเคารพเท่าที่กล่าวมานี้ เพียงที่เป็นส่วนใหญ่ ๆ และนิยมทำกันอยู่ทั่ว ๆ ไปเท่านั้น ท่านผู้ต้องการพึงกำหนดพิจารณาเทียบเคียงปฏิบัติไปตามสมควร.

ใบแก้คำผิด

			ข้อความเดิม	แก้เป็น
ประวัติ	หน้า 6	บรรทัด 9	ด.ญ แสงจิต	ด.ญ. แสงจิต
	,, 6	,, 9	บุตรนายสวาง	บุตรนายสว่าง
เนื้อเรื่อง	,, 1	,, 8	**ตายก่อน**เอย ๆ	**ก่อนตาย**เอย ๆ
	,, 2	,, 3	มุ่งงามธรรม	มุ่งงานธรรม
	,, 8	,, 13	อตตา หิ	อตฺตา หิ
	,, 12	,, 10	ประโยชย์	ประโยชน์
	,, 12	,, 14	ปติฏจตา	ปติฏฺจิตา
	,, 12	,, 17	อาจเกิดขึ้น	อาจเกิดขึ้น
	,, 14	,, 9	ถาคตโพธิสัทธา	ตถาคตโพธิสัทธา
	,, 14	,, 18	ปาเถยยํ	ปาเถยฺยํ
	,, 14	,, 19	**ปริสสส เสฏฐํ**	**ปุริสสฺส เสฏฺฐํ**
	,, 15	,, 7	**ทุปบัญญา**	**ทุปบั้ญญา**
	,, 15	,, 18	ขุททรานิกายชาดก	ขุททกนิกายชาดก
	,, 15	,, 18	**สมฺมทตโถ**	**สมฺมทตฺโถ**
	,, 17	,, 13	**เจนํา**	**เจนํ**
	,, 17	,, 14	ปณฌา ปฏิลาโภ	ปญฺญาปฏิลาโภ
	,, 17	,, 18	**ยมหิ**	**ยมฺหิ**
	,, 22	,, 16	**สุปติฏฐโต**	**สุปติฏฺฐิโต**
	,, 23	,, 19	**สตญโจ**	**สตญฺโจ**
	,, 24	,, 15	เพราะพฤติ	ประพฤติ
	,, 25	,, 12	อตตโน	อตฺตโน
	,, 25	,, 17	สงฺกิลิสสติ	สงฺกิลิสฺสติ

		ข้อความเดิม	แก้เป็น
,, 26	,, 3	อตฺตานเญจ ปิยํ ชญญา	อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา
,, 26	,, 15	ภททํ	ภทฺทํ
,, 26	,, 20	กัตตประโยชน์	กัตถประโยชน์
,, 26	,, 23	สมชีวิต	สมชีวิตา
,, 28	,, 5	ตปปติ ทุกกฏํ	ตปฺปติ ทุกฺกฏํ
,, 28	,, 12	จิตตํ คุตฺตํ สุขาวหำ	จิตฺตํ คุตฺตํ สุขาวหํ
,, 28	,, 15	เหตุใดจิตต้องคุ้มครองจิต	เหตุใดจึงต้องคุ้มครองจิต
,, 28	,, 16	และจิตที่คุ้มครองจิตแล้ว	จิตที่คุ้มครองแล้ว
,, 29	,, 8	จิตเตน นียติ โลโก	จิตฺเตน นียติ โลโก
,, 29	,, 18	วิหญญติ จิตฺตวสานุวตฺตี	วิหญฺญติ จิตฺตวสานุวตฺตี
,, 29	,, 19	จิตเต สงกิลิฏเฐ	จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ
,, 29	,, 19	ทุคฺคติ ปาฏิกงขา	ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา
,, 29	,, 23	เตลปตตํ ยถา ปริเรยย	เตลปตฺตํ ยถา ปริหเรยฺย
,, 29	,, 23	เอวํ สจิตฺตมนุรกเข	เอวํ สจิตฺตมนุรกฺเข
,, 30	,, 3	คือ ความโกธ	คือ ความโกรธ
,, 31	,, 9	ดิ้นร่น	ดิ้นรน
,, 31	,, 17	ภาวะของจิตร	ภาวะของจิต
,, 32	,, 4	กำหนดพิจรณากาย	กำหนดพิจารณากาย
,, 32	,, 9	รังเกรียจ	รังเกียจ
,, 32	,, 14	หรือน่าเกียจ	หรือน่ารังเกียจ
,, 32	,, 23	ในทรัพย์ในทางที่ชอบ	ในทางที่ชอบ
,, 33	,, 3	จิตฺเต อสงฺกลิฏเฐ	จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ
,, 33	,, 3	สุคคิ ปาฏิกงฺขา	สุคติ ปาฏิกงฺขา
,, 33	,, 11	ถึงแล้วที่สุดแห่งทุกข์	ถึงแล้วซึ่งที่สุดแห่งทุกข์

พิมพ์ที่ แผนกการพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เกษมสุวรรณ
๕ ถนนราชบพิธ นครหลวงกรุงเทพธนบุรี
นายเกษม สุวรรณประสิทธิ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา